

ПЕСТРЕЦОВА ОЛЬГА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 021.1:025.5:004.77:340:316.77 (043.5)

**СОЦІАЛЬНОКОМУНІКАЦІЙНІ АСПЕКТИ
ІНФОРМАЦІЙНО-ПРАВОВОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ
В ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕК**

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1.....	5
ІНФОРМАЦІЙНО-ПРАВОВЕ ОБСЛУГОВУВАННЯ В БІБЛІОТЕЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: ТЕОРЕТИЧНА БАЗА ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ.....	5
1.1. Джерельна база та теоретичні засади дослідження діяльності бібліотек в сфері інформаційно-правового обслуговування.....	5
1.2. Методологічні засади дослідження сфери інформаційно-правового обслуговування в діяльності бібліотек	32
1.3. Розвиток інформаційного суспільства як вагомий чинник трансформації бібліотек у соціально-комунікаційні центри	45
РОЗДІЛ 2.....	67
НАПРЯМИ ТА ФОРМИ ІНФОРМАЦІЙНО-ПРАВОВОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ КОРИСТУВАЧІВ БІБЛІОТЕК	67
2.1. Інформаційно-правове обслуговування користувачів, як форма бібліотечної діяльності	67
2.2. Правові ресурси в системі бібліотечно-інформаційного обслуговування	86
2.3. Особливості діяльності публічних бібліотек щодо обслуговування правовою інформацією	104
РОЗДІЛ 3.....	117
ГЛОБАЛЬНИЙ ДОСВІД В СФЕРІ ПРАВОВОГО ІНФОРМУВАННЯ.....	117
3.1. Публічні юридичні бібліотеки США	117
3.2. Університетські юридичні бібліотеки.....	128
3.3. Корпоративні об'єднання юридичних бібліотек	158
ВИСНОВКИ	181
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ...	Ошибка! Закладка не определена.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ІКТ – інформаційно-комунікаційні технології

НБУВ – Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського НАН України

НЮБ – Національна юридична бібліотека

ОУНБ – обласні універсальні наукові бібліотеки

ПДГ – пункти доступу громадяндо офіційної інформації

СІАЗ – Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади

УБА – Українська бібліотечна асоціація

ЦПІ – центри правової інформації

AALL – Американська асоціація юридичних бібліотек (American Association of Law Libraries)

BIALL – Британська й ірландська асоціація юридичних бібліотек (The British and Irish Association of Law Librarians)

BLL – Бодлеанська Юридична бібліотека (The Bodleian Law Libraries)

CALL – Канадська асоціація юридичних бібліотек (The Canadian Association of Law Libraries)

CLE – безперервна юридична освіта (Continuing Legal Education)

IALL – Міжнародна асоціація юридичних бібліотек (International Association of Law Libraries)

JCPLL – публічна юридична бібліотека округу Джефферсон (Jefferson County Public Law Library)

L'ADIJ – Французька асоціація розвитку юридичної інформатики (l'Association pour le Developpement de l'Informatique Juridique)

LLMC Digital – Консорціум Юридичної бібліотеки Мікроформ (Law Library Microform Digital Consortium)

MALLCO – Середньоамериканський консорціум юридичних бібліотек (The Mid-America Law Library Consortium)

MLIS – ступінь зі спеціалізацією в області бібліотечної юридичної справи (Master of Library and Information Science)

NELLCO – Консорціум юридичних бібліотек Сполучених Штатів, Канади, Великої Британії та Австралії (New England Law Library Consortium)

OSALL – Південно-африканська організація працівників юридичних бібліотек (Organisation of South African Law Libraries)

SCPLL – публічна юридична бібліотека округу Сакраменто (Sacramento County Public Law Library)

SLA – Асоціація спеціальних бібліотек (Special Libraries Association)

ВСТУП

РОЗДІЛ 1

ІНФОРМАЦІЙНО-ПРАВОВЕ ОБСЛУГОВУВАННЯ В БІБЛІОТЕЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: ТЕОРЕТИЧНА БАЗА ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ

1.1. Джерельна база та теоретичні засади дослідження діяльності бібліотек в сфері інформаційно-правового обслуговування

В умовах стрімкого розвитку інформаційних технологій та інформаційного виробництва актуалізувалися проблеми правового інформування та роль у цьому процесі бібліотек.

Теоретичною основою дослідження участі бібліотек у правовому інформуванні є бібліотекознавчі праці, присвячені осмисленню трансформації ролі бібліотек на етапі становлення та розвитку інформаційного суспільства. У фокусі цих праць – перетворення бібліотек на інформаційні центри, акумуляція ними соціально значимих баз даних, розширення участі у соціокультурних процесів сучасності.

Ще на початку ХХІ століття в працях провідних бібліотекознавців було закладено основи обґрунтування нового, відповідного умовам часу статусу бібліотеки – як комплексного бібліотечно-інформаційного, наукового і культурно-просвітницького закладу зі статусом науково-дослідного інституту.

Пошуки нової ролі та місця в суспільстві бібліотечно-інформаційної сфери були обумовлені двома чинниками: необхідністю переходу від «епохи

Гутенберга» [1], коли основний обсяг знань людства зберігався в документах на паперових носіях, до ери електронних інформаційних комунікацій; зростаючими вимогами суспільства до науково-інформаційного забезпечення його сталого розвитку. Саме ця обставина актуалізувала потребу кардинального переосмислення основ бібліотечної справи та створення нової парадигми діяльності бібліотечно-інформаційних інституцій з урахуванням реалій.

Прогнозуючи розвиток діяльності бібліотеки як багатофункціонального дослідницького центру, академік О. Онищенко серед перспективних завдань виокремлював вирішення проблем, ключових для інформатизації бібліотек України, зокрема, створення власної національної інформаційної бази, стандартизації інформаційного забезпечення...[2].

М. Слободяником було запропоновано базову модель бібліотеки як соціально-комунікаційної інституції. Її складові – системно-функціональну, при цьому виражену комунікаційну спрямованість мають елементи «функції» і «технологія». Зокрема серед сутнісних функцій бібліотеки існує комунікаційна функція. Значну комунікаційну орієнтацію мають інші функції – документальної пам'яті, інформаційна та когнітивна. Елемент технологія є забезпеченням активізації комунікаційних процесів, що відбуваються в бібліотеці. Все вищезазначене призначено для відображення загальних закономірностей функціонування бібліотеки під впливом зовнішнього середовища.

До елементу «інформаційний потенціал» основними складовими визначений фонд, каталоги та електронні бази даних. Дані елементи повинні відповідати інформаційним потребам суспільства і особистості як учасника процесу комунікації.

¹ Маклюен М. Галактика Гутенберга: становлення людини друкованої книги. Київ : Ніка-Центр, 2001. 464 с

² Онищенко А. С. Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского как многопрофильный научно-исследовательский центр.

Елемент «інформаційна діяльність» покликаний забезпечити ефективний пошук і надання читачам бібліотеки первинних і вторинних документів, а також синтезованої та інтегрованої інформації. Результатом інформаційної діяльності розробляється система інформаційної продукції та послуг для читачів і зовнішніх користувачів бібліотеки. Даний елемент покликаний забезпечити ефективне використання інформаційної потенціалу в бібліотечній комунікаційній діяльності.

В елементі «комунікаційний процес» професор виділяє такі основні комунікаційні відносини як: бібліотекар – читач; бібліотекар – бібліотекар; читач – бібліотекар; читач – читач; віддалений користувач – сайт бібліотеки; читач – інтернет-ресурси. В змістовному наповненні цих відносин чільне місце займають потенціал інформації та результати бібліотечної інформаційної діяльності.

До основних завдань управління виділяється моніторинг функціонування основних елементів моделі та оперативне внесення до них необхідних змін, спрямованих на підвищення їхньої ефективності. Це дозволить розробити стратегію і тактику розвитку комунікаційної діяльності бібліотеки [1].

Л. Костенко, розробляючи концептуальну модель бібліотеки суспільства знань, важливе місце у відводить стратегічному напрямку розвитку бібліотечної сфери – створенню та розвитку інтелектуальних інформаційних технологій комп'ютерної обробки документальних масивів і виділення зі сховищ даних нових знань. Цей напрям передбачав їх відродження бібліотек в якості комплексних інституцій (науково-інформаційних, науково-дослідних, інформаційно-аналітичних, навчальних, культурологічних), що

¹ Слободяник М. С. Базова модель бібліотеки як соціально-комунікаційної інституції. Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2009. № 4. С. 3–4.

займуть чільне місце в суспільстві знань, стануть визначальними елементами цього суспільства, каталізаторами прогресу цивілізації [1].

Важливою для нашого дослідження видається теза сучасних теоретиків бібліотекознавства про те, що констатована тенденція до об'єднання інформаційних ресурсів бібліотек та інших інформаційних структур обіцяє нові можливості поряд із вдосконаленням технологій інформаційного виробництва для розвитку соціальних структур українського суспільства.

Відповідно, важливим аспектом організаційної перебудови обслуговування користувачів на основі впровадження електронних інформаційних технологій. У стислому вигляді його можна викласти як рішучий етап переходу від експериментального використання нових технологій в інформаційному обслуговуванні при задоволенні запитів основної маси читачів інформацією на традиційних носіях до переорієнтації у сфері комплектування, організації використання фондів (включаючи оцифрування) на електронну інформацію, використання її як основного ресурсу задоволення запитів користувачів під час введення комп'ютерних технологій у традиційне обслуговування, оптимізацію його таким чином як важливого напрямку бібліотечного обслуговування читачів видань на паперових носіях [2, с. 19–20].

Не менш важливим є наукове осмислення трансформації бібліотечного виробництва, запропоноване І. Давидовою. Розглядаючи засади бібліотечно-інформаційного виробництва, дослідниця обґрунтує доцільність використання маркетингового підходу до його управління. Перспективним видається обґрунтування інтелектуалізації професійної діяльності у бібліотечно-інформаційному середовищі: продукти та послуги бібліотечного

¹ Костенко Л. Й. Бібліотека суспільства знань: концептуальна модель. Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2006. № 1. С. 23–28. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/libdoc/06klibsz.html> (дата звернення: 16.09.2017)

²Електронні інформаційні ресурси бібліотек у піднесенні інтелектуального і духовного потенціалу українського суспільства : монографія / О. С. Онищенко, Л. А. Дубровіна, В. М. Горовий та ін. Київ : НБУВ, 2011. 248 с.

виробництва розглядаються в контексті інтеграції бібліотек до інформаційного простору.

Теоретичне обґрунтування правового інформування в бібліотеках базується на ідеї про те, що для вдосконалення інформаційного обслуговування електронними ресурсами необхідно активізувати також впровадження в бібліотеках сервісних послуг, що сприяють орієнтації користувачів у електронному середовищі – створення інтернет-навігаторів, онлайн-путівників по довідково-бібліографічних і повнотекстових ресурсах інформаційних мереж, а також створення в бібліотеках власних інформаційних ресурсів.

Виходячи з тези І. Давидової про особливу увагу, яка повинна приділятися проектуванню й дизайну бібліотечних сайтів, які є водночас і самостійним інформаційним ресурсом, і засобом інформаційного пошуку, наші дослідження значним чином базуються на аналізі бібліотечних сайтів як джерельній базі вивчення правового інформування [¹, с. 93–94].

Зростаюче значення інформаційних центрів збереження напрацьованої минулими поколіннями інформації, знання, що витримало перевірку практикою, центрів, що акумулюють сьогодні необхідну суспільству для його розвитку інформацію, яка продукується в Україні та за кордоном обґрунтовується в дослідженнях В. Горового. Такі центри в процесі інформатизації дедалі більшою мірою відіграють роль своєрідних «банківських установ системи суспільного інформаційного обігу» [²]. За твердженням автора, проблеми розвитку соціальних інформаційних комунікацій, підвищення ефективності їх функціонування в загальносуспільному вимірі набули особливого значення протягом останніх десятиріч. Це обумовлюється зростаючими впливами загальноцивілізаційних тенденцій до світової інтеграції, формуванням загальноцивілізаційних

¹ Давидова І. О. Бібліотечне виробництво в інформаційному суспільстві : монографія. Харків : ХДАК, 2005. 295 с.

² Горовий В. М. Соціальні інформаційні комунікації, їх наповнення і ресурс : монографія. Київ, 2010. 360 с.

механізмів вирішення глобальних проблем, що постають перед людством, по-перше. І, по-друге, – ускладненням соціальної структури суспільства в процесі його еволюції, що зумовлює як розвиток самої структури соціальних комунікацій, необхідних для обов'язкових при цьому внутрішніх обмінів, у тому числі і насамперед – інформаційних, так і їх якісного вдосконалення. Швидкість, точність, вичерпність в інформаційних обмінах і якісні параметри цих обмінів стають дедалі більш важливими показниками життєздатності суспільства на сучасному етапі його розвитку [1].

Одна з таких трансформацій – розширення діяльності бібліотек, зокрема активізація інформаційного забезпечення суспільних, політичних, правових процесів. Ці зміни знайшли як практичне відображення, наприклад, поява у структурі бібліотек спеціальних підрозділів, орієнтованих на забезпечення відповідних запитів, так і на рівні теоретичного осмислення [2].

Відповідні напрацювання у бібліотекознавчих дослідженнях дозволяють виділити правове інформування як напрямок роботи бібліотек та поставити завдання аналізу у систематизації цих досліджень.

Сучасний етап суспільного розвитку характеризується, серед іншого, зростаючою потребою в наданні достовірної, повної та своєчасної правової інформації. Поряд з причинами загального характеру (зміцнення правових і демократичних засад держави, підвищення рівня законності, правової культури суспільства тощо) така необхідність диктується водночас і станом законодавства: по-перше, постійно з'являються нові суспільні зв'язки і відносини, які, відповідно, потребують правового регулювання, а отже, появи принципово нових галузей права. По-друге, глобалізаційні процеси

¹ Горвий В. М. Соціальні інформаційні комунікації, їх наповнення і ресурс : монографія. Київ, 2010. 360 с.

² Пестрецова О. Бібліотечні установи як центри інформаційного супроводу вдосконалення правової бази розвитку українського суспільства. Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. 2013. Вип. 35. С. 399–405.

актуалізують розвиток як міжнаціональних, так і наднаціональних правових відносин [1].

Очевидно, що ці тенденції є викликом для системи правового інформування та бібліотек як її важливого елементу. З огляду на це сучасні бібліотеки активізують діяльність у сфері політико-правових інформаційних обмінів, зокрема, формуючи бази даних та інших інформаційних ресурсів правового характеру, здійснюючи наукові дослідження та інформаційно-аналітичну роботу з питань політико-правової проблематики; надаючи юридично-консультативну допомогу; проводячи правову просвітницьку діяльність.

Науковцем обґрунтовано необхідність здійснення постійного моніторингу змін у структурі читацької аудиторії та урахування одержаних результатів у процесі формування стратегії комплектування бібліотек новою інформацією, а також розробки методик активної роботи з метою ефективного забезпечення наявними інформаційними ресурсами користувачів, введення актуальної суспільно значущої інформації в обіг, що сприяє інформатизації суспільства [2].

На перспективах бібліотек зосереджується А. Чачко, наголошуючи на тому, що розкриває перспективи майбутнього бібліотеки в традиційному і віртуальному варіантах із залученням сучасних теорій і даних педагогіки, психології, соціології, культурології, інформаціології. Розглядаючи процеси трансформації, модифікації, адаптації бібліотеки в суспільстві, що змінюється, дослідниця виходить із базових цінностей бібліотеки – як межі можливих змін. Також вона обґрунтовує актуальність бібліотечної професії, розширення її компетенції і умов інформатизації [3].

¹Пестрецова О. Юридичні бібліотеки в глобалізованому світі: аспекти корпоративної взаємодії. Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. 2016. Вип. 43. С. 87–96.

²Горовий В. Еволюція інформаційних запитів суспільства як фактор бібліотечної трансформації. Наук. пр. Нац. б-ки України

³Чернявська Л. Бібліотечні установи як центри гендерної просвіти громадян в інформаційному суспільстві. Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 2019. Вип. 55. С. 64–79. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/npnbuimviv_2019_55_7

І. Давидова пов'язує вивчення бібліотеки як комунікаційної системи з розглядом її можливостей у реалізації спільних завдань та аналізом тих областей, які визначають специфіку передачі культурно-значущої інформації. Важливим є твердження дослідниці про те, що будучи одним з таких комунікаційних каналів, бібліотека в системі документно-комунікаційних установ суспільства нині претендує на вирішення проблем, які традиційно адресувалися іншим соціокультурним інститутам. Активна трансформація бібліотечної діяльності змушує переосмислювати її функції, розглядати нові можливості бібліотек, в тому числі і в мережевому середовищі, шукати шляхи здійснення своєї місії. У цьому зв'язку особливо важливо виокремити основні складові процесу комунікації в бібліотеці, визначити ті сфери бібліотечної діяльності, в яких він реалізується, охарактеризувати набір інструментів, які обумовлюють специфіку комунікаційних процесів. Структурування системи комунікацій в бібліотеці відкриє можливості для виділення загальних принципів розвитку сучасної бібліотеки як соціокомунікативної системи [1].

У дослідженнях М. Вилегжаніної порушувалося питання джерелознавчого, організаційного та технологічного аспектів правового інформування населення в контексті діяльності бібліотек України та Росії [2, с. 4–5]. Питання пріоритетних напрямів розвитку діяльності бібліотек у системі політичної комунікації, і зокрема, правового інформування на рівні громадянського суспільства досліджувала Т. Гранчак [3, с. 481].

З'ясовано, що дослідники, зокрема Т. Гранчак [3], Т. Ярошенко [4],

¹ Давидова І. Бібліотека як комунікаційна система. Місце і роль бібліотек у формуванні національного інформаційного простору : матеріали міжнар. наук. конф. (м. Київ, 21–23 жовт. 2014 р.). Київ, 2014. URL: <http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/312> (дата звернення: 24.08.2017).

² Вилегжаніна М. Задоволення інформаційних потреб користувачів у правовій інформації. Бібл. планета. 2009. № 4. С. 18–21.

³ Гранчак Т. Бібліотека і політична комунікація : монографія. Київ, 2012. 481 с.

⁴ Ярошенко Т. Створення та використання електронних ресурсів в університетах України: за результатами дослідження / упоряд. Ярошенко Т., Чуканова С.; ред. Патрушева О. Київ : Видавничо-поліграфічний центр НаУКМА, 2012. 64 с.

Т. Костирко [1], Ю. Половинчак [2], Н. Іванова [3], Ю. Пасмор [4], О. Васюк [5], О. Мар'їна [6] акцентують увагу на проблемах розширення діяльності бібліотек, зокрема активізації інформаційного забезпечення суспільних, політичних, правових та освітніх процесів. Порущувалися питання особливостей роботи зарубіжних бібліотек у забезпеченні доступу до якісної правової інформації з різних джерел. Питання корпоративної взаємодії бібліотек розглядалися в роботах В. Попика [7], В. Пашкової [8], Г. Швецової-Водки [9].

Цікавими є дослідження, присвячені розгляду ролі бібліотечних установ у науковому та інформаційному супроводі політичних та правових процесів. У цьому контексті для з'ясування перспективних напрямів роботи бібліотек у налагодженні ефективного інформаційно-аналітичного супроводу суспільно-політичних процесів актуальним видається осмислення досвіду зарубіжних бібліотек у представленні досягнень національної правової думки [10].

¹ Костирко Т. М. Соціологічні дослідження як метод моделювання перспективної діяльності бібліотеки. Вісник Одеського національного університету. Серія : Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство. 2008. Т. 13. Вип. 8. С. 85–90. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_bbk_2008_13_8_11 (дата звернення: 12.10.2018).

² Половинчак Ю. Бібліотечні об'єднання як чинник формування єдиного бібліотечного простору. Наук. пр. Нац. б-ки України

³ Іванова Н. Удосконалення експертно-правового супроводу демократичних трансформацій в умовах розвитку електронних технологій. Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. 2009. Вип. 23. С. 164–172.

⁴ Пасмор Ю. В. Бібліотечно-інформаційне забезпечення правової науки в Україні: напрями консолідації : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.03. Харків, 2011. 20 с.

⁵ Васюк О. Тенденції розвитку дистанційного навчання у світі. Молодь і ринок. 2017. № 9. С. 13–18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2017_9_4 (дата звернення: 12.10.2018).

⁶ Мар'їна О. Розвиток корпоративних бібліотечних проєктів в Україні. Вісник Книжкової палати. 2010. № 1. С. 22–25. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkr_2010_1_9 (дата звернення: 12.10.2018).

⁷ Попик В. Формування національного науково-інформаційного простору: інтеграція й кооперація зусиль бібліотек, наукових установ та інформаційних центрів України. Бібліотечний вісник. 2015. № 3. С. 3–11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2015_3_3 (дата звернення: 12.10.2018).

⁸ Пашкова В. Теоретико-методологічний аналіз діяльності професійних бібліотечних об'єднань (за поглядами фахівців). Бібліотечний вісник. 1998. № 4. С. 12–17. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_1998_4_6 (дата звернення: 12.10.2018).

⁹ Швецова-Водка Г. М. Документ і книга в системі соціальних комунікацій. Рівне, 2001. 437 с.

¹⁰ Половинчак Ю. Зарубіжний досвід представлення бібліотеками досягнень національної правової думки. Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. 2012. Вип. 33. С. 170–179.

У монографіях Т. Гранчак досліджує специфіку функціонування бібліотек як інформаційної бази, каналу та суб'єкта політичної комунікації [1, 2]. Науковець наголошує на тому, що бібліотеки завжди виступали як системи з організації найцінніших для суспільства знань. Аналіз досвіду функціонування бібліотек дає підстави дослідниці для висновку, що їх місія реалізується в конкретних соціальних умовах, отже, трансформація суспільно-політичного та економічного контексту відповідно спричинює трансформацію соціальних функцій бібліотеки, які є узагальненим переліком її обов'язків перед суспільством, що диктуються ним, необхідні йому, прямо або побічно впливають на нього і відповідають суті бібліотеки як соціального інституту.

Важливим видається висновок про те, що бібліотеки сьогодні починають функціонувати не лише як канали політичної комунікації, а й як її співджерела, виступати не просто посередником у передачі інформації, а й, по суті, співкомунікатором, причому для всіх видів суб'єктів політичної комунікації.

Цінні наукові висновки стосовно діяльності бібліотечних установ і розвитку бібліотечної справи з впровадженням нових інформаційних технологій зроблені в працях К. Лобузіню, зокрема, щодо технологій організацій, комплексних бібліотечних юридичних інформаційних ресурсів [3].

Проблеми реалізації та організації бібліотеками інформування в правовій сфері піднято в роботах Н. Іванової [4] та Ю. Пасмор [5].

¹ Гранчак Т. Бібліотека в інформаційному супроводі управління суспільними процесами: політико-комунікаційний аспект : монографія. Київ, 2014. 184 с.

² Гранчак Т. Бібліотека і політична комунікація : монографія. Київ, 2012. 481 с.

³ Лобузіню К. Технологія організації комплексних бібліотечних юридичних інформаційних ресурсів. Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. 2012. Вип. 33. С. 190–199.

⁴ Іванова Н. Г. Електронне інформування в правовій сфері як бібліотечний аспект розвитку інформатизації в Україні (1998–2008) : автореф. дис. канд. іст. наук : 27.00.03. Київ, 2010. 19 с. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/ard/2010/10ivanova.pdf> (дата звернення: 06.09.2017).

⁵ Пасмор Ю. В. Бібліотечно-інформаційне забезпечення правової науки в Україні: напрями консолідації : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.03. Харків, 2011. 20 с.

У дослідженнях Н. Іванової розглядається розвиток системи розповсюдження правової інформації, роль бібліотечних закладів у вирішенні проблеми вдосконалення ефективності використання й розповсюдження правової інформації. Наголошується на необхідності розширення та осучаснення ролі бібліотек та створенні центрів правової інформації в наукових бібліотеках. Порushуються проблеми розробки нової концепції електронного розповсюдження правової інформації. У цьому плані бібліотеки мають усі можливості стати надійними й конкурентоспроможними постачальниками інформації.

Можливе створення спеціалізованих мереж, які повинні організовуватись за галузевою ознакою. Наприклад, автоматизована мережа правової інформації може формуватись загальними зусиллями бібліотек, що входять до різних відомств. Безумовно, державна підтримка – невід’ємний фактор реалізації бібліотек у новій ролі [1].

Питання оперативного й ефективного бібліотечно-інформаційного забезпечення правової науки в Україні, як наголошує Ю. Пасмор, зростає в умовах сучасного глобального комунікаційного простору. На думку автора, умовою вдосконалення бібліотечно-інформаційного забезпечення правової науки в Україні є реалізація таких напрямів консолідації як системно-організаційного, який полягає в посиленні системних зв’язків між правовими бібліотеками; кооперації та координації їх діяльності з іншими інформаційно-комунікаційними структурами; установленні взаємодії між усіма інформаційними структурами системи правової науки; об’єднанні зусиль науковців у сфері права, бібліотекознавства, інформатики, документознавства [2].

¹ Іванова Н. Особливості діяльності бібліотечних установ у правовій сфері в умовах розвитку електронних інформаційних технологій. Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. 2008. Вип. 21. С. 43–47.

² Пасмор Ю. В. Бібліотечно-інформаційне забезпечення правової науки в Україні: напрями консолідації : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.03. Харків, 2011. 20 с.

У публікаціях Ю. Половинчак та Н. Іванової порушувалися питання особливостей роботи зарубіжних бібліотек у забезпеченні доступу до якісної правової інформації з різних джерел [1; 2, с. 238; 3; 4], зокрема на прикладі бібліотек Європейського Союзу, розглядається досвід з акумуляції та представлення бібліотеками інформації правового характеру.

Виходячи із обґрунтованих у названих працях змін концепції розвитку бібліотек, актуалізується питання нових підходів до роботи бібліотек з інформацією. У цьому контексті плідною видається розроблена в працях В. Горового концепція соціальних інформаційних баз як інформаційної основи національного інформаційного простору.

З розвитком сучасного інформаційного суспільства розширюється спеціалізація цих баз за тематикою вміщених ресурсів; характерними рисами соціальних інформаційних баз є певним чином згуртовані (потрібні), відповідно організовані і використовувані масиви інформації. При цьому мова йде про свідомо виготовлену й організовану інформацію за принципом доцільності [5, с. 64–68].

У низці монографічних робіт НБУВ щодо процесу глобальної інформатизації та світової мережі Інтернет наголошується на вагомому значенні в сучасних реаліях ефективного донесення інформації користувачу, інформації якісної й актуальної для розв'язання поточних проблем суспільного розвитку, що стає важливою складовою наукових досліджень. З початку 2000-х років і до сьогодні наукові пошуки та практична робота аналітичних підрозділів, зокрема, НЮБ НБУВ зосереджені на проблемах

¹ Іванова Н. Сучасні бібліотечні установи в процесі поширення правових знань. Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. 2010. Вип. 26. С. 81–87.

² Іванова Н., Половинчак Ю. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського на шляху інтеграції в Єдиний європейський інформаційний. Рукописна та книжкова спадщина України: археографічні дослідження унікальних архівних та бібліотечних фондів. 2011. Вип. 15.

³ Іванова Н. Комунікативна діяльність сучасних інформаційних центрів у сфері правового інформування. Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. 2012. Вип. 33. С. 161–170.

⁴ Половинчак Ю. Зарубіжний досвід представлення бібліотеками досягнень національної правової думки. Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. 2012. Вип. 33. С. 170–179.

⁵ Горовий В. М. Національні інформаційні процеси в умовах глобалізації: монографія. Київ, 2015. 284 с.

інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади з вивчення політико-правової та соціально-економічної ситуації в Україні. Серед ряду механізмів підтримки управлінських рішень, ґрунтовно досліджувалася відповідна діяльність інформаційно-аналітичних служб наукових бібліотек – спектр інформаційних запитів владних структур у правовій сфері, серед яких надання допомоги центральним владним структурам у підготовці довідково-інформаційних матеріалів для розвитку міжнародних відносин; дослідження законодавчої практики зарубіжних країн та співставлення їх із законодавством тощо.

Інформаційно-аналітична діяльність як складова будь-якого процесу управління стала ефективним інструментом сприяння законотворчій діяльності, а також налагодження конструктивного діалогу між владою та суспільством і впровадження нових форм взаємодії з громадськістю. Підтримка управлінських рішень у діяльності інформаційно-аналітичних структур бібліотек стала основною сферою роботи спеціалістів-аналітиків. Надзвичайно актуальним напрямом виявився аналіз суспільної думки щодо ефективності законотворчих процесів, чинного законодавства та вивчення зарубіжного досвіду правотворення [1].

В багатьох роботах бібліотечна інформаційно-аналітична діяльність розглядається як інструмент інтеграції та кооперації зусиль наукової бібліотеки, влади та бізнесу. Вагомою видається теза про те, що інформаційно-аналітична діяльність бібліотек в їхній традиційній формі своєю метою має розкриття наявних фондів, щоб ефективно обслуговувати різні категорії читачів. М. Кобелев в своїх роботах визначає інформаційно-аналітичний сервіс як провідний напрям діяльності сучасних бібліотек. На думку аттора, зростання ефективності цієї діяльності пов'язано із виконанням певних умов, зумовлених практичними міркуваннями стосовно

¹ Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського в науково-інформаційному просторі (2000–2018) : монографія. Київ: НБУВ, 2019. – 344 с. РОЗДІЛ 2 https://irbis-nbuv.gov.ua/E_LIB/PDF/er%2D0003516.pdf

постійної оптимізації роботи державного апарату, підвищення її дієвості, якості, оперативності, разом із забезпеченням об'єктивності. Створення ефективного інформаційно-аналітичного сервісу в системі бібліотечно-інформаційного обслуговування суспільства вможливило зменшення інформаційного навантаження на всі сфери діяльності, передусім управлінську. Це стосується подолання протиріччя між наявністю великих обсягів інтелектуально-інформаційних ресурсів, що зберігаються в інформаційних системах, та можливостями їх переробки й використання для виробництва нових знань [1]. Розвиток суспільства визначається співвідношенням обсягів генерованого знання до рівня ефективності його використання в усіх сферах діяльності. У свою чергу, це зумовлює активізацію розробок методик управління не стільки інформаційними потоками, скільки їх змістовною складовою. Важливе місце в цьому процесі належить бібліотеці як одній з найдавніших і найрозвинутіших складових системи соціальних комунікацій [2].

Наукова гіпотеза нашого дослідження про значення корпоративних об'єднань юридичних бібліотек базувалася на висновку дослідників НБУВ [3] про наявність чіткої тенденції до корпоративної взаємодії бібліотек під час створення електронних ресурсів та успішних прикладах інтеграції у різних секторах інформаційної сфери. Однак теоретичні основи міжсекторальної інтеграції, зокрема, у питаннях правового інформування на сьогодні розроблені недостатньо.

В роботі Т. Вилегжаніної «Кооперація бібліотек: проблеми і переваги», бібліотека сьогодення – поліфункціональний заклад. Вона є не тільки

¹ Кобелев О. М. Інформаційно-аналітичний сервіс як вектор розвитку сучасних бібліотек. Вісник Харківської державної академії культури. Серія : Соціальні комунікації. 2019. Вип. 54. С. 62-72. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/haksk_2019_54_8

² Кобелев О. М. Організаційно-функціональні трансформації системи соціальних комунікацій як фактор розвитку інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек. Вісник Харківської державної академії культури. Серія : Соціальні комунікації. 2016. Вип. 48. С. 8-18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/haksk_2016_48_3

³ Половинчак Ю. Бібліотечні об'єднання як чинник формування єдиного бібліотечного простору. Наук. пр. Нац. б-ки України

інформаційною, а й освітньою, культурно-просвітницькою, дозвіллевою установою. Ці функції притаманні всім бібліотекам, незалежно від статусу, форм власності, територіальної приналежності. Бібліотеки можуть ефективно виконувати свої функції тільки на основі кооперації, а інтенсивний розвиток технологій останніх років дає можливість кооперації ресурсів і обслуговування в небачених масштабах. Вона може здійснюватися, зокрема, за такими напрямками: розвиток фондів; збереження документних ресурсів; надання доступу до документних ресурсів; бібліографічне обслуговування; корпоративна каталогізація. Прикладом ще одного об'єднання може бути створення віртуальної довідкової служби.

Світовий досвід визначив тенденції розвитку бібліотек: від ізолюваності – до кооперації, від кооперації – до консорціумів. Більш того, бібліотеки там одночасно є членами декількох консорціумів [1, с. 4].

Бібліотекам відведена суттєва роль у сучасній міжнародній інформаційній взаємодії, спрямованій на сприяння міжнародному співробітництву в комунікаційній сфері, і зокрема, в правовій комунікації, заохочення до міжнародного обміну інформацією незалежно від кордонів і рівноправну участь у міжнародних інформаційних потоках, використання глобальної економічної інтеграції на основі міжнародної інфоінфраструктури в національних інтересах, об'єднання інтелектуальних ресурсів різних країн для прогресивного розвитку цивілізації [2].

Дослідження щодо основних стратегічних напрямків міжбібліотечної взаємодії у питаннях забезпечення доступу до актуальної, повної, якісної правової інформації підтверджують зроблений науковцями висновок про те, що кооперації слід віднести:

¹ Вилегжаніна Т. Кооперація бібліотек: проблеми і переваги. Бібл. планета. 2006. № 1. С. 4–6.

² Пестрецова О. Юридичні бібліотеки в глобалізованому світі: аспекти корпоративної взаємодії. Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. 2016. Вип. 43. С. 87–96.

– створення об'єднаних електронних інформаційних ресурсів і розробка засобів забезпечення вільного доступу до них через різні інформаційно-бібліотечні мережі;

– розвиток міждержавних, національних або регіональних інформаційних інфраструктур з урахуванням різних аспектів процесу глобалізації [1].

Участь бібліотек у суспільно-правових процесах держави в контексті соціально-політичної трансформації суспільства досліджує Н. Іванова.

Виходячи із зростання ролі масс-медіа в правовому комунікаційному просторі, з одного боку, як активного посередника, з іншого – як повноправного учасника процесу політичної комунікації, дослідниця зупиняється на питанні доступності до правової інформації широкого кола користувачів, досягнутої завдяки динамічному розвитку інформаційно-правових послуг бібліотек. В контексті розширення кола послуг у сфері правового інформування, розглядається участь наукових бібліотек у забезпеченні ефективної комунікації з учасниками правових процесів. Автор констатує, що бібліотека набуває багатьох ознак суб'єкта правової комунікації.

Посередницька інформаційна функція бібліотеки як сучасного інформаційного центру в процесі правової комунікації зосереджена на висвітленні та аналізі як правових норм, такі правовідносин, як цінностей, так і правосвідомості, як правових текстів, так і діяльності щодо їхньої інтерпретації та реалізації.

Дослідження приходить до висновку, що участь сучасних бібліотек у правових комунікаціях має комплексний характер і виявляється, по-перше, у вираженні значущих соціально-економічних, політичних, культурних та інших інтересів, цінностей та потреб суспільства. По-друге, бібліотечна діяльність у сфері правового інформування – основного виду здійснення

¹ Інформатизація і модернізація соціокультурної сфери суспільства: взаємодія та розвиток : монографія / О. С. Онищенко, В. М. Горвий, В. І. Попик, Ю. М. Половинчак, Л. Й. Костенко. Київ, 2013. 206 с.

комунікації бібліотекою – опосередковує та організовує процеси формування громадської думки про правотворення.

Важливою є наступна теза, що випливає із зроблених висновків: за рахунок еволюціонування в бібліотеках напрямів діяльності та трансформацій інформаційних запитів суспільства сьогодні активно розвиваються сучасні соціальні інститути нового типу – юридичні бібліотеки, що поєднують традиційні функції бібліотеки з функціями галузевих інформаційних центрів. Інформативно-комунікативна діяльність юридичних бібліотек дає змогу виявити джерела, передумови і чинники ефективності функціонуючих на інформаційному ринку правових ідей [1].

Питання поширення бібліотечними установами правової інформації та їх участі в процесі формування правової культури українського суспільства розглядаються дослідницею в контексті та формуванні демократичної правової культури суспільства.

Поширення правових знань бібліотечними установами розглядається як системний процес, з використанням усього асортименту наявних форм інформаційного та аналітичного обслуговування користувачів, орієнтованих відповідно до їх специфічних запитів [2].

Об'єктом розгляду в дослідженнях Н. Іванової виступає інформатизація правотворчої та правореалізаційної діяльності, а також правове забезпечення процесів інформатизації. Предметом є вдосконалення системи електронних джерел правової інформації у напрямі досягнення відповідності інформаційним потребам основних категорій споживачів. Інтенсивність використання правової інформації обумовлюється динамікою суспільних процесів, темп яких надзвичайно високий. Унаслідок цього різко зросла

¹ Іванова Н. Комунікативна діяльність сучасних інформаційних центрів у сфері правового інформування. Наукові пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. 2012. Вип. 33. С. 161–170.

² Іванова Н. Сучасні бібліотечні установи в процесі поширення правових знань. Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. 2010. Вип. 26. С. 81–87.

кількість та періодичність її вироблення, передачі, оновлення, аналізу та синтезу.

На рівні сучасних вимог, цілей і завдань можливість оперативного отримання експертно-правової інформації – найважливіша умова підтримки діяльності індивідуальних і колективних суб'єктів. Це сприяє здійсненню належної інформаційної взаємодії в правовій сфері державних органів, юридичних і фізичних осіб для забезпечення ефективної управлінської, правотворчої і правозастосовчої діяльності. У цьому контексті бібліотеки з їх колосальним досвідом задоволення інформаційних потреб соціуму мають координувати прагнення користувачів отримати необхідну інформацію. Висока результативність у цій сфері може бути досягнута за умови використання кращих прикладів іноземного досвіду, залучення нових людей, ініціатив, кадрів та нових технологій [1].

В умовах розвитку глобальних інформаційних процесів, які безупинно прискорюються у зв'язку з дедалі вагомішими здобутками науково-технічного прогресу, формується якісно нове розуміння суверенітету в інформаційній сфері. Уявлення про нього все більше відходить від традиційних підходів до визначення змісту і особливостей суверенітету, що ґрунтується, зокрема, на територіальних засадах. Оскільки бібліотечні установи завдяки електронним інформаційним технологіям сьогодні активно вмонтовуються в систему сучасних соціальних інформаційних комунікацій, освоюють як джерело комплектування ресурси глобального інформаційного простору, як активні суб'єкти включаються у розвиток вітчизняного і зарубіжного ринків інформації, дане питання окрім своєї теоретичної значущості набуває ще й цілком конкретного практичного значення [2].

¹ Іванова Н. Удосконалення експертно-правового супроводу демократичних трансформацій в умовах розвитку електронних технологій. Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. 2009. Вип. 23. С. 164–172.

² Горюхов В. Бібліотечна діяльність у контексті забезпечення інформаційного суверенітету. Бібл. вісн. 2011. № 1. С. 3–7.

Для розкриття значення інформаційно-правового обслуговування бібліотек, а також функціонування юридичних бібліотек в західному світі базовими стали висновки зроблені в працях зарубіжних авторів присвячених юридичній бібліотечній справі, а саме Е. Айкок [1], Р. Баллесте [2], Л. Селвун [3], М. Гармон [4], Л. Адамс [5], Е. Кроскі [6] та ін. Звернення до результатів їх розробок, дало змогу зробити висновки стосовно масштабності цієї діяльності, історичного підґрунтя та сучасних форм роботи.

Зокрема, Л. Адамс та Р. Смітв роботі «Еволюція публічних юридичних бібліотек» (The Evolution of Public Law Libraries) розкривають процес еволюції юридичних бібліотек, які відігравали важливу роль у суспільстві та бібліотечному співробітництві, формуючи погляди про служіння громадськості в США. Е. Айкок в своїй роботі приділяє увагу викликам юридичної довідкової роботи.

Поряд із теоретичними напрацюваннями, що формують методологічні основи дослідження участі бібліотек у правовому інформуванні, прикладну частину історіографію проблеми формують публікації в яких автори виходять на теоретичні узагальнення існуючого досвіду.

Висвітлення проблеми здійснюється, головним чином на рівні осмислення існуючого досвіду, напрацьованого на практиці реалізації конкретних проектів. Ідеться про роботи, спрямовані на узагальнення досвіду, методичні матеріали для учасників проектів, звітні матеріали щодо конкретних програм.

Процес інформування з питань права може здійснюватися різними засобами: бібліотечними, комп'ютерними, за допомогою різноманітних

¹ Aycock A. The Accidental Law Librarian. Information Today, Inc. 256 p.

² Balleste R., Luna-Lamas S., Smith-Butler L. Law Librarianship in the Twenty-First Century.

³ Selwyn L., Eldridge V. Public law librarianship: Objectives, challenges and solutions. Hershey : Information Science Reference, 2013. 343 p.

⁴ Harmon M. G., Grzybowski S., Thompson B., Cross S. Remaking the Public Law Library into a Twenty-First Century Legal Resource Center. Law Library Journal. Vol. 110:1. May 2018. URL: https://www.aallnet.org/wp-content/uploads/2018/06/LLJ_110n1_05_harmon_et_al.pdf (last accessed: 11.01.2019).

⁵ Adams L., Smith R. The Evolution of Public Law Libraries. AALL Spectrum. March 2006. pp. 17–33.

⁶ Kroski E. Law Librarianship in the Digital Age. Scarecrow Press, 2013. 532 p.

інформаційних правових систем (правових запитів населення, юридичної діяльності, освіти).

Аналізуючи наявний зарубіжний і вітчизняний досвід, можна стверджувати, що бібліотеки почали активізувати роботу із забезпечення; докладають зусилля для того, щоб стати місцем законотворчих дискусій громадян і суспільних об'єднань, своєрідними творчими майстернями з розвитку законодавчої бази регіонів, спроможними здійснити серйозний вплив на підвищення правової культури населення.

Серед напрямків практичної роботи бібліотек з правового інформування, що знаходить своє відображення в історіографії – є наукове осмислення формування науково-допоміжної бібліографії держави і права, як поточної, так і ретроспективної, а також створення відповідних баз даних, що покликані забезпечувати користувачів інформацією про нові нормативні акти і закони за галузями права, а також про матеріали, що коментують акти [1].

Затребуваність цього виду інформаційного супроводу процесів правотворення та, відповідно, його наукового осмислення, визначається зростаючим потоком продукування та оприлюднення нормативних актів тематичної літератури.

Підрозділи бібліотек, покликані здійснювати довідково-бібліографічне обслуговування, видають покажчики нормативно-правового забезпечення за галузями, в яких подаються відомості про прийняті закони України, укази Президента, постанови Кабінету Міністрів України, що стосуються певної галузі: універсальні зведені збірки законодавчих актів; збірники матеріалів окремих сесій Верховної Ради України; загальні довідники з законодавства; тематичні збірники державних документів. Різні інформаційні центри України і зарубіжних країн, які розробляють і постійно поповнюють та розвивають комп'ютерні повнотекстові системи баз даних.

¹ Бабич В. Бібліографічно-інформаційні ресурси України з питань держави і права. Бібл. планета. 2000. № 3. С. 14–16. URL: <http://www.libr.dp.ua/projects/Libr.htm> (дата звернення: 05.08.2017).

Відповідний досвід узагальнено в низці робіт М. Іванової «Комплексні онлайн-юридичні інформаційні ресурси Національної юридичної бібліотеки» висвітлюються питання створення інформаційних ресурсів Національної юридичної бібліотеки, вказуються джерела формування таких ресурсів.

Наголошується на необхідності збереження рідкісних юридичних видань шляхом формування електронної бібліотеки. Зазначається, що онлайн-ресурси є однією з форм забезпечення інформаційної безпеки бібліотечних фондів юридичного напрямку [1, с. 236]. Розглядається інформаційні продукти і послуги, методики складання проблемно-тематичних покажчиків літератури, дайджестів, досьє, формування БД [2].

В контексті правової регіоналістики цікавим може бути узагальнений досвід Публічних центрів правової інформації в контексті формування краєзнавчих фондів відомостями про структуру та функції органів місцевої влади, про місцеві нормативні акти, які зачіпають права і інтереси.

Заслуговує на увагу досвід вироблення критеріїв відбору неопублікованих документів, що надаються в якості обов'язкового примірника [3].

Дослідження розглядає електронну юридичну бібліотеку як перспективний засіб організації інформаційних ресурсів та надання інформаційних послуг користувачам. Автор обґрунтовує тезу про те, що процеси інтеграції інформаційних ресурсів країни в єдине загальнодоступне інформаційне поле, формування проблемно-орієнтованих інформаційних просторів сприяють досягненню якісно нового рівня інформаційного обслуговування споживачів. Саме електронні бібліотеки можуть стати інтеграторами, концентраторами та, певною мірою, навігаторами в

¹ Іванова М. Комплексні онлайн-юридичні інформаційні ресурси Національної юридичної бібліотеки. Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. 2013. Вип. 33. С. 233–239.

² Брижко В. Про сучасну інформаційну політику. Правова інформатика. 2009. № 2. С. 31–43.

³ Романенко Т. И. Распределенная информационная сеть в малом городе. Библиотека. 2002. № 5. С. 21–24.

інформаційному середовищі, забезпечувати технологічні умови для керування електронними ресурсами з метою вдосконалення бібліотечно-інформаційних сервісів та інтеграції країни у світову інформаційну інфраструктуру [¹, с. 236].

В продовження теми, варто звернутися до актуального питання зближення бібліотечно-інформаційної діяльності з науково-дослідною. Про це наголошує В. Копанєва, зокрема відзначаючи, що вектор розвитку бібліотеки в середовищі цифрової науки слід спрямувати на її функціонально-структурну трансформацію з елемента наукової інфраструктури в учасника дослідницької діяльності на всіх етапах — від збирання та обробки первинних даних до здобуття нових знань [²]. Авторка аналізує концептуальні положення переходу наукової бібліотеки від розрізнених технологічних модернізацій до системних функціональних і структурних трансформацій, що забезпечують: повнотекстове розширення електронного каталогу; створення інституційного репозиторію; архівування плинних інтернет-ресурсів; бібліометричний моніторинг наукових комунікацій і підготовку аналітичних та прогностичних матеріалів [³].

В цьому контексті актуальними є дослідження розвитку репозитаріїв і часописів відкритого доступу. Історія та сучасний етап розвитку таких колекцій з правничої тематики розглянуто у статті І. Шульги. Подано інформацію стосовно довідників, що містять дані щодо відкритих наукових електронних ресурсів, а саме: Electronic Journals Library, DOAJ, ROAR, OpenDOAR. Окрему увагу приділено юридичній науковій періодиці України

¹ Іванова М. Комплексні онлайн-ві юридичні інформаційні ресурси Національної юридичної бібліотеки. Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. 2013. Вип. 33. С. 233–239

² Копанєва В. О. Бібліотека цифрової науки / В. О. Копанєва // Вісник Національної академії наук України. - 2018. - № 4. - С. 76-85. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnanu_2018_4_12

³ Копанєва В.О. Наукова бібліотека: від е-каталогу до е-науки. Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2016. № 1. С. 23–28

[¹].

У історіографії питання практичної участі бібліотек у інформаційно-правовому супроводі суспільних процесів, важливе місце займає комплекс публікацій, що висвітлюють питання залучення бібліотек до процесів електронного урядування.

Ця проблема осмислюється як на теоретичному рівні – з точки зору інформаційного потенціалу е-урядування і особливостей впровадження та функціонування системи електронного урядування в Україні, а також формування й доступу громадян до масиву інформаційних ресурсів у межах цієї системи, що забезпечує активну комунікацію влади й суспільства з актуальних питань державного управління [²].

Т. Гранчак детально зупиняється на питанні участі бібліотек в процесі забезпечення вільного доступу до державних інформаційних ресурсів і продуктів, наголошується, що забезпечення вільного доступу до державних інформаційних ресурсів у першу чергу має відбуватися за рахунок вирішення питань технічного і гуманітарного характеру – створення системи національних електронних ресурсів та підвищення інформаційної компетентності громадян.

Важливим видається спостереження дослідниці про те, що найбільший дефіцит інформації існує не на рівні центральних органів управління, а на рівні регіональних органів управління, оскільки створення основних інформаційних ресурсів і керування ними здійснюється з центру [³].

Актуальної теми процесу удосконалення ролі бібліотек в інформаційно-аналітичному забезпеченні органів державної влади для впровадження

¹ Шульга І. Шляхи забезпечення відкритого доступу до наукових ресурсів у галузі права. Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. 2012. Вип. 33. С. 240–249.

² Галаган Л. Інформаційний потенціал е-урядування в забезпеченні комунікативних зв'язків органів державної влади з громадськістю. Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. 2013. Вип. 36. С. 56–74.

³ Гранчак Т. Бібліотека і політична комунікація : монографія. Київ, 2012. 481 с.

електронного урядування в Україні торкалась в своїй роботі А. Плахтій [1]. Зокрема наголошуючи, що закордонний досвід свідчить про те, що одним із соціальних інститутів, який може приєднатися до впровадження такої форми організації державного управління як е-урядування, є бібліотеки, що мають потенціал для сприяння його розвитку реалізуючи право кожного громадянина на отримання інформації від органів державної влади та місцевого самоврядування. Вкрай важливим, на думку авторки, тут є реалізація стратегічного організаційно-управлінського завдання розроблення концептуальної моделі бібліотечного закладу, що враховує та органічно поєднує зазначені напрями функціонування й розвитку, а також забезпечує певний соціально-економічний баланс у системі обслуговування користувачів, пропорційність між видами інформаційних продуктів і послуг, ресурсними витратами та кінцевим результатом, що передбачає якнайповніше забезпечення сучасних інформаційно-комунікаційних потреб.

Також, варто відзначити напрацьовані методичні посібники [2,3,4] в яких узагальнюється досвід реалізованих проєктів та розроблюються рекомендації впровадження систем е-урядування у роботу бібліотек. Цінністю таких методичних посібників є не лише узагальнення, що сприяє виробленню відповідної терміносистеми; кращих практик бібліотек зарубіжних країн та робота бібліотек України в галузі е-урядування, а й створення глосаріїв термінів і понять у сфері е-урядування: акумуляція аналітичних, оглядових, практичних матеріалів, наданих бібліотечними інституціями та взяті з

¹ Плахтій А. Інформаційно-комунікаційне забезпечення бібліотеками електронного урядування в Україні: термінологічний аналіз / А. Плахтій // Вісник Книжкової палати. - 2018. - № 8. - С. 15-19. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkp_2018_8_5

² Влада – бібліотека – громада: приєднуємося до електронного урядування : практичний посібник для бібліотек з надання послуг електронного урядування / уклад. Г. М. Гич, Т. О. Михайловська, О. М. Некипелова, А. Є. Цуканова. Миколаїв : ФОП Швець В. Д., 2013. 120 с.

³ Бібліотека як центр регіональної і правової інформації: Інформаційно-методичні матеріали / уклад. : В. В. Маковська, Ю. М. Гой, В. С. Зваричук. Хмельницький, 2005. 32 с.

⁴ Плахтій А. Бібліотечно-інформаційний супровід електронного урядування: українська практика / А. Плахтій // Бібліотечний вісник. - 2020. - № 1. - С. 14-22. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2020_1_5

відкритих джерел в Інтернеті, а також тематичні доповіді провідних фахівців, які не публікувались.

В дослідженні науковця Т. Гранчак «Використання інформації інтернет-видань як засіб підвищення ефективності інформаційно-аналітичної та управлінської діяльності» розкрито можливості інтернет-видань у підвищенні ефективності використання інформації з метою вдосконалення рівня управління розвитком суспільно-політичної, економічної та гуманітарної сфер, повнішого задоволення інформаційних потреб замовників [1, 2].

В. Пальчук досліджує бібліотеку як суб'єкт процесу інформаційного забезпечення управлінської діяльності, в тому числі — організаційні особливості вдосконалення інформаційно-аналітичної роботи сучасної бібліотеки та участь бібліотек в процесі розбудови інформаційної інфраструктури електронного урядування та електронної демократії [3].

В дослідженнях Т. Вилегжаніної та М. Вилегжаніної [4, 5] обґрунтовується поняття «правова свідомість» та «правова культура», досліджується соціальна структура правового інформування населення, його джерелознавчий, організаційний і технологічний аспекти, включаючи використання електронних інформаційних систем.

Сьогодні при виконанні практично всіх запитів користувачів бібліотек використовуються електронні ресурси: каталоги, довідково-правові системи, бази даних на оптичних компакт-дисках, веб-сайти державних органів і установ, онлайнові ресурси, де представлені урядові сайти, національне та міжнародне законодавство, коментарі до нього тощо.

¹ Гранчак Т. Використання інформації інтернет-видань як засіб підвищення ефективності інформаційно-аналітичної та управлінської діяльності. Бібл. вісн. 2006. № 3. С. 7–10.

² Гранчак Т. Роль інформаційно-аналітичних структур наукових бібліотек України в сучасному демократичному процесі. Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В.І. Вернадського. 2008. Вип. 21. С. 24–35.

³ Пальчук В. Бібліотеки в інформаційно-аналітичному забезпеченні органів державної влади : монографія. Київ, 2014. 314 с.

⁴ Вилегжаніна М. Задоволення інформаційних потреб користувачів у правовій інформації. Бібл. планета. 2009. № 4. С. 18–21.

⁵ Вилегжаніна Т. І. Бібліотека і право. Бібл. планета. 2011. № 2. С. 4–5.

Також були опрацьовані документи, статuti та веб-сайти бібліотек, спеціальних підрозділів, консорціумів та асоціацій, освітніх закладів в контексті здійснення правового інформування, зокрема Національної Бібліотеки Конгресу Сполучених Штатів Америки (англ. Library of Congress, LOC), у складі якої функціонує Юридична бібліотека (Law Library of Congress); Американської асоціації юридичних бібліотек (American Association of Law Libraries, AALL); Французької асоціації інформаційного та юридичного розвитку (l'Association pour le Developpement de l'Informatique Juridique, L'ADIJ), Британської й ірландської асоціації юридичних бібліотек (The British and Irish Association of Law Librarians, BIALL), Канадської асоціації юридичних бібліотек (The Canadian Association of Law Libraries, CALL), Південно-африканської організації працівників юридичних бібліотек (Organisation of South African Law Libraries OSALL), Міжнародної асоціації юридичних бібліотек (International Association of Law Libraries, IALL); Асоціації спеціальних бібліотек (Special Libraries Association, SLA); Консорціуму юридичних бібліотек Сполучених Штатів, Канади, Великої Британії та Австралії (New England Law Library Consortium, NELLCO, www.nellco.or); Середньоамериканського консорціуму юридичних бібліотек (The Mid-America Law Library Consortium, MALLCO) та ін.

Важливим елементом джерельної бази дослідження стали сайти вітчизняних бібліотек та інших інформаційних структур, зокрема бібліотек, що мають статус загальнодержавного значення, а саме Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (<http://www.nbu.gov.ua>) та її структурного підрозділу Національної юридичної бібліотеки (<http://nbuviap.gov.ua>), а також Національної бібліотеки України ім. Ярослава Мудрого (<http://nlu.org.ua>). Активно опрацьовувались матеріали сайтів обласних універсальних наукових бібліотек: Вінницької ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва (<http://www.library.vn.ua>), Волинської ОУНБ ім. Олени Пчілки (<http://www.ounb.lutsk.ua>), Дніпропетровської ОУНБ імені первоучителів

слов'янських Кирила і Мефодія (<http://www.libr.dp.ua>), Закарпатської ОУНБ ім. Ф. Потушняка (<http://www.biblioteka.uz.ua>), Івано-Франківської ОУНБ ім. І. Франка (<http://lib.if.ua>), Кіровоградської ОУНБ імені Д. І. Чижевського (<http://library.kr.ua>).

Також були досліджені сайти бібліотек вищих навчальних закладів України, зокрема Наукової бібліотеки Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого (<http://www.nbuu.gov.ua>) та Наукової бібліотеки Національного університету «Одеська юридична академія» (НУ ОЮА) (<http://library.onua.edu.ua>).

Отже, історіографія проблем участі бібліотек у правовій комунікації може розглядатись як система праць і досліджень, що можуть бути об'єднані в два блоки: теоретичне напрацювання та узагальнення практичного досвіду.

Перша група досліджень формує концептуальну основу – обґрунтування зміни ролі бібліотек у сучасному світі, перетворення їх на інформаційні центри, суб'єкти формування соціальних інформаційних баз як передмови національного та в ширшому аспекті – глобального розвитку.

Другий блок у теоретичних напрацюваннях – дослідження, що конкретизують завдання бібліотечних трансформацій та зупиняються на аспекті їх участі у політико-правових комунікаціях.

Друга група – узагальнення практичного досвіду участі бібліотек у правовій комунікації:

- забезпечення якісною інформацією через інформаційно-аналітичну діяльність;
- доступ громадян до правової інформації;
- правове виховання;
- е-урядування.

1.2. Методологічні засади дослідження сфери інформаційно-правового обслуговування в діяльності бібліотек

Методологічна основа дослідження обрана з урахуванням специфіки її тематики та ґрунтується на загальновизнаних положеннях в сфері методології бібліотекознавства, зокрема висновках з цього питання, зроблених в працях таких провідних науковців у галузі бібліотекознавства, як Л. Дубровіна [1], Ю. Столяров [2], О. Воскобойнікова-Гузєва [3], В. Ільганаєва [4] та ін., а також дослідників теорії соціальних комунікацій, зокрема В. Різуна [5], В. Горового [6; 7], Г. Почепцова [8], О. Холода [9] та ін.

Ю. Столяров розглядаючи специфічні та загальні методи в документально-комунікаційних науках, зауважує, що концепція бібліотеки як чотирьох елементної системи побудована на методології системного підходу, але ця теоретична концепція є вихідним пунктом міркувань для багатьох інших бібліотекознавчих досліджень, тобто виконує методологічну функцію [10].

¹ Дубровіна Л. А. Методологічні засади історичних досліджень в бібліотекознавстві та документознавстві: базові принципи і поняття. Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2005. № 1. С. 22–30.

² Столяров Ю. Н. Научный миф о специальных методах документально-коммуникационных дисциплин. URL: <http://intranet.gpntb.ru/subscribe/?journal=ntb&year=2006&num=10&art=1> (дата звернення: 10.01.2017).

³ Воскобойнікова-Гузєва О. Дискусійні питання розвитку теорії і методології бібліотекознавства. Бібл. вісн. 2007. № 2. С. 3–9.

⁴ Ильганаева В. А. Социальные коммуникации (теория, методология, деятельность). Харьков : КП «Городская типография», 2009. 392 с.

⁵ Різун В. В. Соціальнокомунікаційний підхід у науці та галузі соціальної інженерії. URL: http://journlib.univ.kiev.ua/Socialniy_pidhid.pdf (дата звернення: 05.08.2017).

⁶ Горовий В. Бібліотечний ресурс у сучасній інформаційній діяльності / В. Горовий // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. - 2022. - Вип. 63. - С. 9-22. doi: <https://doi.org/10.15407/np.63.009>

⁷ Горовий В. Стратегічні комунікації в науково-інформаційному процесі сучасності / В.М. Горовий // Вісник Національної академії наук України. 2021. № 3. С. 3-9. DOI: doi.org/10.15407/vsn2021.03.003

⁸ Почепцов Г. Г. Теорія комунікації. Київ: Спілка рекламистів України, 1996. 175 с.

⁹ Холод О. М. Методологічні принципи та критерії діагностики розрахунку впливу медіа. Наукові записки Інституту журналістики. 2014. Т. 57. С. 20–26.

¹⁰ Столяров Ю. Н. Научный миф о специальных методах документально-коммуникационных дисциплин. URL: <http://intranet.gpntb.ru/subscribe/?journal=ntb&year=2006&num=10&art=1> (дата звернення: 10.01.2017).

Таким чином, характер розвитку бібліотеки як соціального інституту в умовах інформатизації ставить актуальні завдання обумовлені як потребами практики, так і соціально-комунікаційною парадигмою бібліотеки, що обумовило доцільність поєднання в цьому дослідженні не лише методів бібліотекознавства, а й соціальних комунікацій та інформаційних технологій, оскільки інформаційне забезпечення науки, державного управління, освіти, культури та інших сфер життєдіяльності, сьогодні, можливо лише за допомогою ефективного використання сучасних електронних інформаційних технологій.

Л. Дубровіна розглядаючи базові принципи та поняття методології й методики історичних досліджень в бібліотекознавстві та документознавстві, зазначає, що отримання вірогідного результату є складною процедурою, яка вимагає використання комплексу загальнонаукових, спеціально-історичних методів та методів суміжних наук, як допоміжних, методик, прийомів упродовж усього послідовного та системного вивчення об'єкта дослідження та предмета [1].

Розглядаючи базові підходи та методики, які застосовуються в бібліотекознавчих дослідженнях, О. Воскобойнікова-Гузєва зазначає, що «залучаються як загальнонаукові і притаманні суміжним галузям знання, так і спеціальні підходи та методи, які ґрунтуються на принципах історизму та наукової об'єктивності, актуалізму та розвитку». Так, вчений говорить про те, що широко використовуються у бібліотекознавчих дослідженнях і методи вивчення документів, зокрема інформаційний та джерелознавчий аналіз, контент-аналіз тощо. О. Воскобойнікова-Гузєва також наголошує на надзвичайній важливості термінологічної складової та зазначає, що кожне

¹ Дубровіна Л. А. Методологічні засади історичних досліджень в бібліотекознавстві та документознавстві: базові принципи і поняття. Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2005. № 1. С. 22–30.

бібліотекознавче дослідження базується на застосуванні методів термінологічного аналізу та операціоналізації понять [1, с. 6–7].

Таким чином, можна говорити про те, що застосування різних методологічних підходів в дослідженні системи інформаційно-правового обслуговування бібліотек зумовлене багатогранною сутністю цієї діяльності, важливим аспектом якої є активізація участі бібліотек у суспільних процесах.

Дослідження проблеми організації системи інформаційно-правового обслуговування в діяльності бібліотеки, як органічної частини національної та глобальної інформаційної системи обумовило базовим соціально-комунікаційний підхід. Як зазначає В. Різун, організація наукових досліджень у галузі соціальних комунікацій спирається на ідею проектування та конструювання соціальних мереж в системі соціального інжинірингу в частині, яка стосується комунікаційної взаємодії як виду соціального зв'язку. Це означає, що методологія нашої наукової галузі вибудовується на такій сукупності понять, тверджень, принципів, способів, які стосуються прямо чи опосередковано «об'єднання» соціуму за допомогою спілкування [2].

В. Різун запропонував визначення соціально-комунікаційного підходу – це підхід, який передбачає аналіз явищ в контексті суспільної взаємодії соціальних інститутів, засобів, соціальних ролей. Переосмислення звичних явищ з точки зору соціальних комунікацій – це включення їх в систему інформаційної соціальної взаємодії: як журналістика впливає на соціум, як бібліотеки формують суспільство і т. д.

Автор наголошує на тому, що соціально-комунікаційна парадигма принципів дослідження явищ обов'язково включає: вивчення явища в контексті суспільної взаємодії суб'єктів спілкування; визначення

¹ Воскобойнікова-Гузєва О. Дискусійні питання розвитку теорії і методології бібліотекознавства. Бібл. вісн. 2007. № 2. С. 3–9.

² Різун В. Начерки до методології досліджень соціальних комунікацій. URL: http://journlib.univ.kiev.ua/Nacherky_do_metodologiyi.pdf (дата звернення: 14.09.2017).

функціонального статусу явища в цьому контексті взаємодії; визначення залежності явища від мети, завдань і характеру суспільної взаємодії.

В. Різун зазначає, що соціально-комунікаційний підхід у науці висуває вимогу щодо опису соціально-комунікаційних методів досліджень, а саме, в першу чергу загальнонаукових методів, пристосованих до умов нової наукової галузі; по-друге, спеціальних методів, які базуються на розумінні соціальної взаємодії між суб'єктами спілкування. До таких спеціальних методів автор відносить інформаційний метод дослідження, який є не просто методом, а є особливим методологічним підходом до вивчення соціальних комунікацій [1].

Соціально-комунікаційний підхід дозволяє проаналізувати інформаційно-правові потреби сучасного суспільства та рівень їх задоволення, показником чого в структурі соціальних комунікацій є бібліотеки, що постійно розвивають інформаційну складову відповідно до соціокультурного середовища в якому існують, з одного боку та з урахуванням глобальних інформаційних впливів з іншого.

Інформаційно-правове обслуговування бібліотек використовуючи соціально-комунікаційний підхід розглядається у процесі дослідження як інструмент комунікації, який обумовлює функціонування бібліотеки не лише як установи, а і як соціально-комунікаційного центру.

Застосування соціально-комунікаційного підходу в поєднанні з системним та інформаційним дає змогу проаналізувати особливості процесу задоволення вітчизняними та зарубіжними бібліотеками інформаційно-правових потреб громадян, органів державної влади та суб'єктів господарської діяльності; визначити засоби забезпечення цих потреб на основі посилення інформаційно-ресурсних зв'язків бібліотек та інших інформаційних соціально-комунікаційних структур сфери правового

¹ Різун В. В. Соціальнокомунікаційний підхід у науці та галузі соціальної інженерії. URL: http://journlib.univ.kiev.ua/Socialniy_pidhid.pdf (дата звернення: 05.08.2017).

інформування; здійснити аналіз інфопотоків, що циркулюють в цій сфері. Успішне використання даного методологічного підходу для дослідження процесу правового інформування в сьогоденні підтверджується певними даними в публікаціях як зарубіжних, так і українських дослідників

Положення і принципи структурно-функціонального підходу, були застосовані при вивченні трансформації діяльності бібліотек в процесі здійснення інформаційно-правового обслуговування та її функціонування в сучасному суспільстві.

Методи узагальнення та порівняння були застосовані для виділення основних теоретичних засад обґрунтування специфіки впливу глобального інформаційного середовища та національного інформаційного простору на становлення та розвиток інформаційно-правової діяльності бібліотек, яка розглядається як системний процес, з використанням усього асортименту наявних форм інформаційного та аналітичного обслуговування користувачів орієнтованих відповідно до їх запитів.

Так, шляхом порівняння досвіду здійснення інформаційно-правового обслуговування провідних зарубіжних та українських бібліотек було визначено особливості форм цієї діяльності та відмінності в процесі реалізації різноманітних проектів, здійсненні інформаційно-аналітичної роботи, надання доступу до правових ресурсів та ін.

Простежено еволюцію інформаційного супроводу правової освіти та практики на прикладі університетських юридичних бібліотек, як наукових центрів з давньою історією та діяльністю, що відповідає найсучаснішим інформаційним потребам. Розглянуто особливості функціонування найбільш авторитетних юридичних бібліотек американських юридичних ВНЗ, чия робота виходить за межі забезпечення освітнього процесу: Юридична бібліотека Берклі Каліфорнійського університету (Berkeley Law Library, University of California); Юридична бібліотека університету Вісконсин (Wisconsin University Law Library); Юридична бібліотека Мічиганського

університету (University of Michigan Law Library); бібліотека юридичного факультету Міннесотського університету (U. of Minnesota Law School Library – UMN Law Library); бібліотека юридичного факультету Гарвардського Університету (Harvard Law School Library) та ін.

Проведено аналіз організаційно-практичного досвіду роботи сучасних корпоративних об'єднань юридичних бібліотек – переважно у формі асоціацій чи консорціумів, які представлені зокрема такими організаціями як Французька асоціація розвитку юридичної інформатики (l'Association pour le Developpement de l'Informatique Juridique, L'ADIJ (<http://www.adij.fr>), Британська й ірландська асоціація юридичних бібліотек (The British and Irish Association of Law Librarians, BIALL (<https://biall.org.uk>), Канадська асоціація юридичних бібліотек (The Canadian Association of Law Libraries, CALL(<https://www.callacbd.ca>), Південно-африканська організація працівників юридичних бібліотек (Organisation of South African Law Libraries, OSALL (<http://www.osall.org.za>), Міжнародна асоціація юридичних бібліотек (International Association of Law Libraries, IALL (<http://iall.org>) та ін. [детальніше див.: ¹]

Проаналізовано діяльність спеціальних підрозділів бібліотек, що створені з метою розширення можливостей вільного доступу громадян до інформації правового характеру, зокрема у Вінницькій обласній універсальній науковій бібліотеці ім. К. А. Тімірязєва; у Центрі правової інформації у Національній бібліотеці України ім. Ярослава Мудрого та ін.

Виявлено форми діяльності бібліотек в напрямі забезпечення користувачів якісною та актуальною інформацією, зокрема: надання доступу до передплачених бібліотеками баз даних правового змісту; акумуляція корисних ресурсів; тематичне формування правових ресурсів для цільового використання; навігація в стрімко зростаючих обсягах електронних

¹ Пестрецова О. Корпоративні об'єднання юридичних бібліотек у сучасному науковому просторі. Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства : матеріали шостої міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 10–11 вересня 2015 р.). Львів, 2015.

інформаційних ресурсів та ін., які можуть вдало поєднуватися із посиленням в бібліотечній діяльності аналітичної складової, а саме інформаційно-аналітичного забезпечення фундаментальних і прикладних досліджень, цільових комплексних науково-дослідних програм з проблем формування правової системи.

У результаті вивчення досвіду в сфері інформаційно-правового обслуговування корпоративних об'єднань юридичних бібліотек, було визначено їх завдання, зокрема: підвищення й розвиток практичної участі бібліотек у правових комунікаціях; сприяння професійній комунікації фахівців юридичних бібліотек; заохочення стратегічного використання інновацій, що підвищують продуктивність роботи та просування власне юридичних бібліотек.

Важливу роль у визначенні основних напрямів розвитку бібліотечної діяльності у сфері інформаційно-правового обслуговування бібліотек, вивченні специфіки функціонування і завдань бібліотечних підрозділів, які забезпечують правове інформування в процесі реалізації комунікаційної функції бібліотек, відіграло використання методу аналізу документів.

За допомогою методу аналізу документів здійснювався аналіз правових документів, що регламентують діяльність бібліотек у форматі їхніх комунікаційних зв'язків (наприклад, конституції, статuti, регламентні документи та ін.).

Вивчення статутів та положень зарубіжних та вітчизняних консорціумів та асоціацій, юридичних бібліотек освітніх закладів та провідних бібліотек в контексті правового інформування, а саме: Американської асоціації юридичних бібліотек (American Association of Law Libraries, AALL) [1], Консорціуму юридичних бібліотек Сполучених Штатів, Канади, Великої

¹ AALL'S mission, vision and values. AALL. URL: <https://www.aallnet.org/about-us/what-we-do/strategic-directions/> (last accessed: 08.10.2017).

Британії та Австралії (New England Law Library Consortium, NELLCO) [1], Середньоамериканського консорціуму юридичних бібліотек (The Mid-America Law Library Consortium, MALLCO) [2], Французька асоціація юристів компанії AFJE (Association Française des Juristes d'Entreprise) [3], Канадської асоціації юридичних бібліотек (The Canadian Association of Law Libraries) [4], Української бібліотечної асоціації» [5], Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського [6], Вінницької обласної універсальної наукової бібліотеки ім. К. А. Тімірязєва [7], Наукової бібліотеки Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого [8] дали змогу сформулювати уявлення про загальні положення, мету, завдання, напрями діяльності, управління, членство, повноваження діяльності корпоративних об'єднань та бібліотек.

Так, дослідження статуту AALL [9], засвідчує: метою діяльності Асоціації є заохочення та підвищення цінності юридичних бібліотек для громадськості, юридичної спільноти та усього світу, розвитку професії юридичного фахівця і забезпеченні лідерства в сфері правової інформації та інформаційної політики, визнаючи, що доступність правової інформації для всіх верст населення є необхідною вимогою для демократичного суспільства.

Статут Української бібліотечної асоціації (УБА) [10] декларує як мету діяльності всебічне сприяння розвитку бібліотечної справи і забезпечення

¹ Пальчук В. Бібліотеки в інформаційно-аналітичному забезпеченні органів державної влади : монографія. Київ, 2014. 314 с.

² Bylaws. MALLCO. URL: <https://mallco.libguides.com/c.php?g=390601&p=2652876> (last accessed: 15.08.2017).

³ Statuts AFJE. URL: <https://www.afje.org/medias/Qui%20Sommes-nous/Statuts%20et%20r%C3%A8glementation/Statuts%20AFJE%20au%209%20dec%20%202013.pdf> (last accessed: 16.08.2017).

⁴ CALL Corporate Charter. URL: <https://www.callcbd.ca/resources/CALL%20ACBD%20Corporate%20Charter%20English%20version.pdf> (last accessed: 16.08.2017).

⁵ Документи УБА. УБА. URL: <https://ula.org.ua/252-dokumenti/dokumenti-uba> (дата звернення: 05.07.2017).

⁶ Статут Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. URL: http://nbuv.gov.ua/sites/default/files/STATUT_NBUV_2017.pdf (дата звернення: 08.07.2017).

⁷ Статут Вінницької обласної універсальної наукової бібліотеки ім. К. А. Тімірязєва. URL: <http://uskv.vn.ua/okv/uploads/files/default/statut-vounb.pdf> (дата звернення: 09.07.2017).

⁸ Положення про Наукову бібліотеку Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. URL: http://library.nlu.edu.ua/Biblioteka/sait/Polozhen_2018.pdf (дата звернення: 12.07.2017).

⁹ Bylaws. AALL. URL: <https://www.aallnet.org/about-us/what-we-do/bylaws/> (last accessed: 16.04.2017).

¹⁰ Документи УБА. УБА. URL: <https://ula.org.ua/252-dokumenti/dokumenti-uba> (дата звернення: 05.07.2017).

права читачів та споживачів інформації на якісне і своєчасне бібліотечне та інформаційно-бібліографічне обслуговування, а також захист соціальних та інших спільних інтересів членів асоціації. Серед основних завдань варто виділити: сприяння формуванню у суспільстві усвідомлення пріоритету бібліотеки як центру інформації та осередку культури; інформування громадськості з проблем галузі та шляхів їх вирішення; та види діяльності, зокрема: розповсюдження інформації і проведення популяризації своїх ідей і цілей; організація громадського обговорення актуальних проблем бібліотечної справи; стимулювання теоретичних досліджень та прикладних розробок у галузі бібліотечної справи, бібліографічної та інформаційної діяльності; відокремлені підрозділи, відділення, основною метою діяльності яких є всебічне сприяння розвитку бібліотечної справи на території визначеної адміністративно-територіальної одиниці, забезпечення прав користувачів бібліотек на якісне і своєчасне бібліотечне та інформаційно-бібліографічне обслуговування, а також захист соціальних та інших спільних інтересів членів відокремленого підрозділу, відділення УБА [1].

Також було проаналізовано місії консорціумів, асоціацій та бібліотек, а саме, Юридичної бібліотеки Берклі Каліфорнійського університету (Berkeley Law Library, University of California) [2], Юридичної бібліотеки університету Вісконсин (Wisconsin University Law Library) [3], бібліотека юридичного факультету Гарвардського університету (Harvard Law School Library) [4], Французької асоціації юристів компанії AFJE (Association Française des Juristes d'Entreprise) [5], Юридичної бібліотеки Мічиганського університету

¹ Пестрецова О. Роль бібліотек у забезпеченні правової культури як умови формування громадянського суспільства. Право на інформацію в громадянському суспільстві. Проблеми інформаційної безпеки держави : матеріали II міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 22 квітня 2015 р.). Київ, 2015. С. 75–78.

² Mission and Learning Outcomes. BerkeleyLaw. URL: <https://www.law.berkeley.edu/about-us/mission-learning-outcomes/> (last accessed: 05.07.2017).

³ Mission & strategic plan priorities. Law School. URL: <https://law.wisc.edu/about/mission/> (last accessed: 08.09.2017).

⁴ Harvard Law School Library Mission. Harvard Law School. URL: <https://hls.harvard.edu/library/about-the-library/harvard-law-school-library-mission/> (last accessed: 10.09.2017).

⁵ Qui sommes-nous? AFJE. URL: <https://www.afje.org/info/qui-sommes-nous> (last accessed: 12.09.2017).

(University of Michigan Law Library) [1], Української бібліотечної асоціації [2] та ін.

Місія Консорціуму юридичної бібліотеки (The Mid-America Law Library Consortium, MALLCO) полягає в тому, щоб акумулювати спільні зусилля бібліотек і юридичних вузів з метою розширення дослідницьких і освітніх можливостей установ [3].

Місією Юридичної бібліотеки Берклі Каліфорнійського університету (Berkeley Law Library, University of California) є просування викладацької діяльності, яка надає студентам знання з теорії права та практики; наукових досліджень, які підтримують викладачів, розширюючи правову і міждисциплінарну думку, одночасно залучаючи студентів в академічну і інтелектуальну роботу та обслуговування університету [4].

Сприяння діяльності юридичної бібліотеки та доступу до правової інформаціїє місією Міжнародної асоціації юридичних бібліотек (International Association of Law Libraries, IALL) [5].

Вивчення конституцій зарубіжних асоціацій та консорціумів, зокрема: Південно-африканської організації працівників юридичних бібліотек (Organisation of South African Law Libraries) [6], Британської й ірландської асоціації юридичних бібліотек (The British and Irish Association of Law Librarians, BIALL) [7], Міжнародної асоціації юридичних бібліотек (International Association of Law Libraries) [8] дозволили визначити цілі, а саме: координацію діяльності юридичних бібліотек та правових колекцій за допомогою співробітництва між юридичними бібліотеками та працівниками

¹ Library mission statement & history. Law library. URL: <https://www.law.umn.edu/library/about-law-library/library-mission-statement-history> (last accessed: 15.09.2017).

² Зробимо бібліотеку символом демократії. URL: https://ula.org.ua/fileadmin/uba_documents/Strategy_UBA_2010.pdf (дата звернення: 12.10.2017).

³ Home. MALLCO. URL: <https://mallco.libguides.com/c.php?g=390601> (last accessed: 12.11.2017).

⁴ Mission and Learning Outcomes. BerkeleyLaw. URL: <https://www.law.berkeley.edu/about-us/mission-learning-outcomes/> (last accessed: 05.07.2017).

⁵ Constitution. IALL. URL: <http://iall.org/about-iall-2/constitution-2/> (last accessed: 08.11.2017).

⁶ OSALL. URL: <http://www.osall.org.za/docs/constitution.pdf> (last accessed: 05.11.2017).

⁷ About BIALL. BIALL. URL: <https://biall.org.uk/about/> (last accessed: 05.10.2017).

⁸ Constitution. IALL. URL: <http://iall.org/about-iall-2/constitution-2/> (last accessed: 08.11.2017).

юридичної галузі; сприяння обміну бібліографічною інформацією, що стосується юридичних бібліотек та правових колекцій; сприяння до об'єднання, обміну ідеями щодо вирішення спільних питань для юридичних бібліотек та правових колекцій; організацію і проведення зустрічей, дискусій, курсів, візитів і використання інших форм спілкування з метою подальшого розвитку цілей організації; сприяння вивченню та застосуванню інструментів управління бібліотекою та методів підвищення ефективності використання правової інформації; підвищення статусу осіб, які займаються юридичною бібліотекою та підвищують кваліфікацію бібліотекарів.

Дослідження стратегій AALL [1], УБА [2] надали можливість виявити цінності, стратегічні напрями, ресурсне забезпечення, які націлені на всебічну підтримку розвитку бібліотечно-інформаційної справи. Одним з головних пріоритетів стратегій – є вдосконалення систем внутрішньої та зовнішньої комунікації, включеність членів у діяльність організації на всіх рівнях.

Цікавим виявилось дослідження юридичних звітів Юридичної бібліотеки Національної Бібліотеки Конгресу США (Law Library of Congress), які надали уявлення щодо роботи бібліотеки в напрямі інформаційно-правового обслуговування. На офіційному сайті бібліотеки представлені звіти про правові дослідження за тематикою, які містять коментарі та рекомендовані ресурси [3].

Також було проаналізовано практичне керівництво з правових досліджень Юридичної бібліотеки Національної Бібліотеки Конгресу США (Law Library of Congress), яке може допомогти розпочати юридичний дослідний проект, пропонуючи швидкі методи і вибір юридичних ресурсів та

¹ AALL'S mission, vision and values. AALL. URL: <https://www.aallnet.org/about-us/what-we-do/strategic-directions/> (last accessed: 08.10.2017).

² Стратегія Української бібліотечної асоціації на 2019-2021 роки. URL: https://ula.org.ua/images/documents/4163/ULA_Strategy_2019-2021.pdf (дата звернення: 08.10.2017).

³ Comprehensive Index of Legal Reports. Library of Congress. URL: <http://www.loc.gov/law/help/legal-reports.php> (last accessed: 08.11.2017).

інструментів [1]. Варто зазначити, що кожний документ підготовлений юристом з Юридичної бібліотеки Конгресу США.

Наприклад, практичне керівництво з адміністративного права містить методи і ресурси, які можуть допомогти розпочати роботу в цій галузі права; керівництво для початківців з правових досліджень, яке надає великий вибір трактатів, випадків, положень і правил може допомогти розпочати дослідний проект; керівництво по іноземному і міжнародному праву; вивчення судових рішень та ін. дали змогу визначити основні сучасні тенденції розвитку інформаційно-правового обслуговування юридичних бібліотек.

Для вирішення завдання щодо уточнення поняття «інформаційно-правове обслуговування», яке поєднує в собі як функціональну основу діяльності бібліотек, так і безпосередньо мету та зміст зазначеного галузевого напрямку діяльності, було використано методи термінологічного аналізу й операціоналізації понять.

Зокрема, проаналізувавши наукові підходи, поняття правового інформування як окремого змістового напрямку роботи бібліотеки, було запропоновано визначення «інформаційно-правового обслуговування» цілеспрямованої та систематичної діяльності бібліотеки або структурного підрозділу, що представляє собою сукупність напрямів та відповідно до них форм задоволення запитів користувачів на різні види правової та суміжної за змістом інформації шляхом надання розгалуженого комплексу бібліотечно-інформаційних послуг з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

Застосування статистичного методу та методу контент-аналізу забезпечили визначення якісних та кількісних характеристик електронних правових та суміжних за змістом ресурсів бібліотек, як соціальних комунікаторів, що виступають активними учасниками галузевого

¹ Legal Research Guides. The Library of Congress. URL: <http://www.loc.gov/law/help/how-find.php> (last accessed: 08.11.2017).

інформаційного обміну; аналізу та інтерпретації одержаних результатів вивчення специфіки роботи спеціалізованих юридичних бібліотек сучасності та їх корпоративної взаємодії.

Аналіз представлення інформаційно-правової роботи на веб-сайтах цих бібліотек дав змогу виявити основні напрями та форми роботи з бібліотечно-інформаційного обслуговування правовими ресурсами кожної з бібліотек, а також виявити і описати участь у системних (державних, регіональних, грантових чи змішаних) проектах, що об'єднують діяльність багатьох бібліотек та органів влади, громадських та міжвідомчих організацій.

Важливу роль у визначенні основних напрямів розвитку бібліотечної діяльності відіграло використання елементів контент-аналізу при дослідженні змісту інформаційно-аналітичних продуктів, що виробляються бібліотечними структурами для забезпечення відповідного інформаційного супроводу суспільно-політичних, інформаційно-правових процесів.

Використання системи підходів і методів та застосування різноманітних джерел та літератури надали можливість отримати результати, що забезпечили вирішення завдань дисертаційного дослідження.

1.3. Розвиток інформаційного суспільства як вагомий чинник трансформації бібліотек у соціально-комунікаційні центри

Соціокультурні трансформації на нинішньому етапі розвитку людства визначаються, значним чином, розвитком технологій, у першу чергу – інформаційних, і, відтак, розширенням технічних можливостей суспільства за рахунок їх впровадження. При цьому технологічні фактори набувають нового онтологічного статусу, перетворюючись на механізми соціальних змін – формування на базі інформаційно-комунікаційних технологій нового типу суспільної організації. Складність цих процесів сучасної соціальної трансформації демонструє варіативність концепцій, що застосовуються науковцями до опису нового суспільства, факт переходу до якого дослідники визнають практично однотайно, не демонструючи, втім, при цьому однотайності у розмаїтті оцінок і прогнозів щодо вказаних процесів.

Отже, суспільство нового типу називають інформаційним Й. Масуда [¹, ²], мережевим М. Кастельс [³, ⁴], постеконічним Г. Кан [⁵], В. Іноземцев [⁶, ⁷, ⁸, ⁹],

¹ Masuda Y. The Information Society as Postindustrial Society. Washington : Word Future Soc., 1983. 523 p.

² Масуда Й. Комп'ютопія. Філософська і соціологічна думка. 1993. № 6. С. 36–50.

³ Castells M. The Informational City: Economic Restructuring and Urban Development. The Wiley-Blackwell, 1992.

⁴ Castells M. The Rise of the Network Society. Information Age. 2009. Vol. 1.

⁵ Kahn H., Wiener J. Anthony The Year 2000: A Framework for Speculation on the Next Thirty-Three Years. MacMillan Publishing Company, 1967. 432 p.

⁶ Іванова М. Електронні інформаційні ресурси конституційно-правової тематики у фондах НЮБ НБУВ. Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. - 2015. Вип. 41. С. 441-454.

⁷ Іванова М. Електронна бібліотека як форма збереження ретроспективного юридичного ресурсу НЮБ НБУВ. Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. 2013. Вип. 36. С. 259-272. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/npnbuimviv_2013_36_26.

⁸ Іноземцев В. Л. Доповідь і дискусія навколо нього. Трансформації в сучасній цивілізації: постіндустріальне та постеконічне суспільство. Питання філософії. 2000. № 1. С. 3–5.

⁹ Іванова М. Розвиток дистантногообслуговування користувачів та формування юридичних електронних інформаційних ресурсів у Національній юридичній бібліотеці НБУВ. Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. 2013. Вип. 38. С. 304-316. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/npnbuimviv_2013_38_24.

суспільством постмодерну А. Етціоні [¹, ², ³] або радикализованого (високого) модерну Е. Гіденс [⁴, ⁵], посткапіталістичним П. Дракер [⁶] та Р. Дарендорф [⁷], постцивілізаційним К. Боулдінг [⁸, ⁹, ¹⁰] тощо. При цьому жоден із філософів, який писав про означену проблему, не сумнівався в радикальному оновленні всього життя людства в рамках цього нового устрою. Науковці можуть вказувати перелік характеристик, які відрізняють цей тип суспільства від усіх інших, або ж визначати структурно-функціональні зміни, розглядаючи його як стадію в історичному розвитку людства. [¹¹, С. 4].

Інтеграція цих підходів та аналіз міжнародних документів, присвячених проблемі, дозволяє говорити про інформаційне суспільство, як етап історії людства, що характеризується високим рівнем розвитку і використання інформаційних і телекомунікаційних технологій, розвиненою інфраструктурою, що забезпечує виробництво, обробку, зберігання, поширення, використання інформаційних ресурсів та можливість доступу до інформації, що змінюють всі сфери життєдіяльності людини, розширюючи можливості реалізації особистісного і загальнолюдського потенціалу [¹², ¹³].

¹ Шульга І. Шляхи забезпечення відкритого доступу до наукових ресурсів у галузі права. Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. 2012. Вип. 33. С. 240-249. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nprnbuimviv_2012_33_21.

² Amitai Etzioni. URL: <http://amitaiezioni.org> (дата звернення: 14.12.2018).

³ Etzioni A. The Monochrome Society. Princeton, 2001.

⁴ Giddens A. Modernity and self-identity: Self and society in the late modern age. Stanford: Stanford university press, 1991.

⁵ Гарагуля С. Бібліотеки в інформаційному суспільстві: орієнтація на користувача. Бібліотечний вісник. 2014. № 6. С. 17-23. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2014_6_6.

⁶ Дракер П. Посткапиталистическое общество. Новая постиндустриальная волна на Западе. Москва : Academia, 1999. 71 с.

⁷ Дарендорф Р. Элементы теории социального конфликта. Социологические исследования. 1994. № 5. С. 142–147.

⁸ Брижко В. М. Про приведення інформаційного законодавства України у відповідність до положень європейського права. Правова інформатика. 2010. № 1. С. 14-22

⁹ Boulding K. E. The Consumption Concept in Economic Theory. American Economic Review. 1945. pp. 1–14.

¹⁰ Boulding K. E. Income or Welfare. Review of Economic Studies. 1949–50. pp. 77–86.

¹¹ Скалацький В. М. Інформаційне суспільство: сучасні теорії та моделі (соціально-філософський аналіз): автореф. дис... канд. філософ. наук: 09.00.03. Київ, 2006. 17 с.

¹² Підсумкові документи Всесвітнього саміту з питань інформаційного суспільства (Женева 2003 – Туніс 2005). Київ, 2006. 87 с.

¹³ Пасмор Ю. В. Бібліотечно-інформаційне забезпечення правової науки в Україні: напрями консолідації : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.03. Харків, 2011. 20 с.

[¹]. Критеріїв переходу до інформаційного етапу розвитку досить багато, головні з них – експонентне зростання обсягу знань, збільшення кількості людей, зайнятих у сфері послуг, підвищення якості освіти та її удосконалення протягом усього життя, вільний доступ до суспільної інформації та ін.

В майбутньому прогнозується формування глобального інформаційного суспільства (Global Information Society), обриси якого окреслено у Окінавській хартії Глобального інформаційного суспільства 2002 р. У Хартії закріплені найважливіші принципи формування глобального інформаційного суспільства: забезпечення кожному членові суспільства можливості доступу до будь-якої інформації і спілкування з будь-яким іншим членом цього суспільства, індивідуально та колективно; принцип інформаційного суверенітету; принцип рівності кожного члена суспільства, народу, нації. У досягненні мети особливу роль Хартія відводить інформаційно-комунікаційним технологіям (ІКТ), які є найважливішим фактором, який впливає на формування суспільства ХХІ ст. й забезпечує можливість більш ефективно і творчо вирішувати економічні і соціальні проблеми усім приватним особам, фірмам і співтовариствам.

Отже, технологічною основою процесів, що обумовлюють формування інформаційного суспільства стало впровадження інформаційно-комунікаційних технологій (Information and Communication Technologies, ICT) як сукупності способів та методів, виробничих процесів і програмно-технічних засобів, інтегрованих з метою збирання, опрацювання, зберігання та передачі даних (первинної інформації) для отримання інформації нової якості (інформаційного продукту).

Інформаційні технології, таким чином, охоплюють ресурси, необхідні для управління інформацією, комп'ютери та програмне забезпечення, засоби

¹ Європа та Глобальне інформаційне суспільство. Рекомендації Європейській раді. Європа на шляху до інформаційного суспільства (Брюссель, 26 травня 1994 р.). Київ: «Зв'язок», 2000.

автоматизованого доступу й мережі, за допомогою яких будь-який індивід, група осіб, організації в будь-якій частині країни, у будь-який час за певну плату або безкоштовно можуть одержати від спеціальних інформаційних систем будь-яку інформацію або знання, необхідні їм для життєдіяльності, розв'язання особистих, соціально значимих і професійних завдань [1, с. 31–32]. Інформаційні технології як елемент продуктивних сил виявляються, власне кажучи, у поєднанні науки і технології: теоретизації технології, з одного боку, і технологізації розвитку та впровадження науки – з іншого [2].

Інтеграція сучасних телекомунікаційних мереж з інформаційними технологіями формують інфокомунікації, що означає нерозривний зв'язок інформаційних і телекомунікаційних елементів інформаційного обміну, які розвиваються в процесі конвергенції. Інфокомунікації й інфокомунікаційні технології утворюють інфокомунікаційну інфраструктуру суспільства [3], що набуває глобального і тотального характеру, охоплюючи практично все світове співтовариство інформаційно-комп'ютерними мережами й створюючи світовий інформаційний простір, важливою складовою якого є Інтернет – глобальна комп'ютерна мережа з її практично необмеженими можливостями збирання та збереження інформації, передавання її індивідуально кожному користувачеві. В результаті значно зросли й продовжують зростати можливості збору, обробки, зберігання, передачі інформації, доступу до неї, обмін інформацією набув миттєвого та глобального характеру, відстані й державні кордони вже не є суттєвою перешкодою для руху інформаційних потоків.

Відбувається становлення основних економічних галузей виробництва й розподілу інформації; розширення номенклатури інформаційних послуг

¹ Дубас О. П. Інформаційний розвиток сучасної України у світовому контексті : монографія. Київ : Генеза, 2004. 208 с.

² Сербін О. Професійне вдосконалення бібліотекарів в умовах необхідності якісних змін галузі. Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук. 2019. Вип. 3. С. 56-70

³ Матусевич В. Менеджмент і маркетинг в інформаційній сфері: функції бібліотекаря. Бібліотечний вісник. 2002. № 6. С. 14-17.

для інших галузей промисловості й для уряду; створення широкої мережі інформаційних засобів на споживацькому рівні; інформаційний компонент починає домінувати в будь-якому виробництві й бізнесі [1]. Внаслідок розширення сфери інформаційних послуг і діяльності, пов'язаної з ними, трансформуються соціальна структура суспільства.

Таким чином, розвиненість інформаційного компонента стає одночасно фактором, індикатором і результатом розвитку економіки, політики, держави, суспільства, соціальної свідомості та громадянина [2, с. 92; 3, с. 3].

Сукупність процесів і заходів цілеспрямованої політики впровадження інформаційних технологій на всіх рівнях (локальному, національному, регіональному, глобальному) та економічні, правові, політичні, соціальні зміни, пов'язані з ними, формують феномен інформатизації. Інформатизація суспільства, таким чином, є сукупністю взаємозалежних організаційних, правових, політичних, соціально-економічних, науково-технічних, виробничих процесів, які спрямовані на створення умов для задоволення потреби в інформації громадян і суспільства на підставі розвитку й використання інформаційних систем, мереж, ресурсів і інформаційних технологій [4, с. 577].

При цьому основний показник ефективності інформатизації визначається як ступінь відповідності поточного рівня розвитку цих процесів тому рівню, при якому система оптимальним чином здійснює реалізацію своїх потенційних можливостей в частині досягнення поставлених цілей.

Інформатизація суспільства забезпечує активне використання інтелектуального потенціалу, що постійно розширюється, сконцентованого

¹ Дайзард У. Наступление информационного века. Новая технократическая волна на Западе. Москва : Прогресс, 1986. 549 с.

² Гранчак Т. Формування бібліотеками національного інформаційного простору в контексті реалізації державної інформаційної політики. Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. 2014. Вип. 39. С. 26-42.

³ Орлов П. І., Луганський О. М. Інформаційні системи і технології в управлінні, освіті, бібліотечній справі. Донецьк : Альфа-прес, 2004. 292 с.

⁴ Підпригорщук Я. В. Інформаційний простір України і проблема духовності суспільства. Духовність як основа консолідації суспільства. Київ, 1999. Т. 15. С. 575–581.

в друкованому фонді, науковому, виробничому та іншому видах діяльності його членів; інтеграцію інформаційних технологій з науковим, виробничим, ініціюючим розвитком усіх сфер суспільного виробництва, інтелектуалізацію трудової діяльності; високий рівень інформаційного обслуговування, доступність будь-якого члена суспільства до джерел достовірної інформації, візуалізацію представленої інформації, правдивість використаних даних [1].

Власне, при виборі стратегії інформатизації суспільства на перше місце висуваються інтереси соціальні, що цілком природно витікає із необхідності розв'язання усіх виникаючих проблем з урахуванням мети, потреб і можливостей особистості. Виявлено, що в процесі інформатизації суспільства відбувається формування особливої інформаційної культури, що виступає як система матеріальних і духовних засобів забезпечення єдності і гармонії у взаємовідносинах людини, суспільства та інформаційного середовища. Являючись поки що показником не загальної, а швидше, професійної культури людини, інформаційна культура з часом може стати важливим фактором розвитку кожної особистості [2].

Інформатизація є одночасно причиною й наслідком розвитку мережної структури суспільства, у якому інформаційне виробництво поступово охоплює на різних умовах і при різних стартових позиціях усе більше число автономних виробників товарів і інформації. Результатом інформатизації є формування інформаційної економіки як електронної економічної діяльності, в якій переважає господарська діяльність у сфері інформаційних послуг, їх виробництва та обміну, основними ресурсами є інформація та знання [3]. У деяких джерелах таку економіку називають мережною (тому що її структура формується з окремих сегментів-мереж), цифровою або новою. В інформаційній економіці превалюють е-бізнес, е-комерція, електронні ринки.

¹ Биков В. Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти : монографія. Київ : Атіка, 2009. 684 с.

² Сербін О. Професійне вдосконалення бібліотекарів в умовах необхідності якісних змін галузі. Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук. 2019. Вип. 3. С. 56-70.

³ Плєскач В. Л. Електронна комерція. Київ : Знання, 2007. 535 с.

Важливим елементом та результатом інформатизації є впровадження електронного урядування [1], введення систем електронного документообігу в управлінській сфері – автоматизації процесу надання державних послуг та електронної демократії – форми суспільних відносин, за якої громадяни та організації залучаються до державотворення та державного управління, а також до місцевого самоуправління шляхом широкого застосування інформаційно-комунікаційних технологій [2]. Електронний уряд як інноваційна форма державного управління, дає можливість взаємодії владних структур, громадських організацій, підприємств бізнесу й громадян у процесі керування суспільством на базі наявних у суспільстві інформаційних структур і ефективно діє в умовах інформаційного суспільства [3].

Особливе місце у концепції електронного урядування займає інформаційної системи «Е-Уряд», що підтримує принципи й процедури електронного урядування. Вона повинна включати інформаційні системи та ресурси всіх органів влади, взаємодія яких відбувається за допомогою електронного документообігу (з використанням цифрового підпису). Доступ до інформації й послуг органів влади має забезпечуватися через Єдиний портал органів влади (єдине вікно). В інформаційному просторі найважливіші ресурси мають зберігатися в національній депозитарії електронних інформаційних ресурсів, до складу яких повинні входити бази даних, реєстри та кадастри державних органів, електронні бібліотечні фонди, електронні копії та зображення музейних фондів, друкованих засобів інформації, цифрові архіви телевізійних та радіопрограм, інтернет-сайти тощо. У пріоритетному порядку необхідно формувати та вести державний інформаційний реєстр, що містить відомості про утримувачів державних,

¹ Національний інформаційний суверенітет у контексті розвитку новітніх інформаційних технологій : монографія / О. С. Онищенко, В. М. Горюхов, В. І. Попик та ін. Київ : НБУВ, 2011. 154 с.

² Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні від 15 травня 2013 р. № 386-р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80#n8> (дата звернення: 12.05.2017).

³ Клімушин П. С., Серенко А. О. Інформаційні представництва органів державної влади України. Теорія та практика державного управління. 2007. Вип. 1 (16). С. 31–36.

недержавних і змішаних інформаційних ресурсів, а також види інформаційної продукції і послуг [1].

Інформатизація торкається всіх підсистем суспільства, у тому числі соціальних та культурних інститутів, формуючи такі його складові, як:

– «електронна охорона здоров'я» (e-health) – економічно ефективну й надійну форму використання інформаційно-комунікаційних технологій в інтересах охорони здоров'я та пов'язаних з нею галузей, у тому числі служби медико-санітарної допомоги, медичного нагляду, медичної літератури, медичної освіти, знань і наукових досліджень у галузі охорони здоров'я [2];

– е-освіта – різновид освітньої системи, відкритих та доступних освітніх послуг, що надаються широким верствам населення за допомогою спеціалізованого інформаційного освітнього середовища, котре базується на дистанційних технологіях навчання (мультимедійних, мережних, телекомунікаційних, кейс-технологіях, гіпертекстових, ТВ-технологіях тощо) [3, с. 20; 4, с. 98];

– електронна (цифрова) культура (Digital Culture, або E-culture) пов'язана зі створенням та розповсюдженням електронних версій закладів колективної пам'яті та об'єктів культури та культурної спадщини – електронних бібліотек, віртуальних музеїв, мультимедійних реконструкцій пам'ятників, «семантичної мережі» в середовищі Інтернет, що акумулюють, зберігають та надають доступ до систематизованих та каталогізованих фактів культурології, археології, етнографії, мистецтвознавства, історіографії та ін. [5];

¹ Національний інформаційний суверенітет у контексті розвитку новітніх інформаційних технологій : монографія / О. С. Онищенко, В. М. Горючий, В. І. Попик та ін. Київ : НБУВ, 2011. 154 с.

² Resolutions and decisions eHealth. URL: <http://www.who.int/healthacademy/media/WHA58-28-en.pdf?ua=1> (last accessed: 12.07.2017).

³ Коваль Т. І. Підготовка викладачів вищої школи: інформаційні технології у педагогічній діяльності : навч.-метод. посіб. Київ : Вид. центр НЛУ, 2009. 380 с.

⁴ Биков В. Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти : монографія. Київ : Атіка, 2009. 684 с.

⁵ Інформаційна складова соціокультурної трансформації українського суспільства : монографія / О. С. Онищенко, В. М. Горючий, В. І. Попик та ін. Київ, 2012. 202 с.

– форма культури, що передбачає стимулювання та мотивування поширення здобутків у сфері культури за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій [1].

Сучасний етап інформаційного суспільства може бути яскраво проілюстрований стрімким розвитком інформаційно-комунікаційних технологій у комунікації громадянського суспільства та органів державної влади, що створює нові способи поширення інформації та доступу до інформаційних ресурсів.

Детальне дослідження впливу індивідуальних мобільних пристроїв на обслуговування інформаційними ресурсами, особливостей та специфіки використання мобільних застосунків як перспективного й дієвого інструменту в комунікації органів державної влади та громадянського суспільства проводить в своїх роботах В. Бондаренко. Наголошується, що з стрімким поширенням індивідуальних мобільних пристроїв спостерігається тенденція адаптації до них обслуговування інформаційними ресурсами, яке стає більш компактним, вузько спрямованим та інтерактивним, що стає невід’ємним інструментом громадян для вибудовування діалогу з органами влади [2].

Авторка наголошує на підвищенні значення надання доступу до адміністративної і правової інформації та послуг як одного з інструментів сучасної комунікації між громадянським суспільством і органами державної влади в умовах воєнного стану. Встановлено, що такі цифрові рішення набувають особливої цінності під час війни, адже своєчасне інформування громадян про загрози нападу чи окупації може сприяти вчасній евакуації населення, запобігти гуманітарним катастрофам та вчиненню злочинів проти людяності чи геноциду, а змога отримати послуги дистанційно критично

¹ Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні від 15 травня 2013 р. № 386-р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80#n8> (дата звернення: 12.05.2017).

² Бондаренко В. Мобільні застосунки як інструмент комунікації органів державної влади та громадянського суспільства. Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 2019. Вип. 52. С. 373-395. doi: <https://doi.org/10.15407/np.52.373>

важлива для ВПО, українських біженців за кордоном, релокованих під приємств. Проаналізовано застосунки, рекомендовані органами державної влади України як такі, що допоможуть громадянам отримати інформаційну під тримку та якісні адміністративні та правові послуги під час війни. Дослідження підтверджує затребуваність та зручність мобільних технологій як каналу комунікації суспільства і влади у військовий час. Сталий роз виток дає змогу говорити про подальший розвиток, роз ширення та вдосконалення номенклатури адміністративних та правових послуг, втілених у мобільному сервісі.[¹].

Таким чином сьогодні варто оцінювати інформацію як фактор, що інтегрує соціальні, технологічні, економічні, політичні та культурні механізми. Отже, інформатизація охоплює коло поточних і перспективних проблем – економічних, організаційних, соціальних, розвиток культури та освіти, діяльності всіх ланок соціального управління, кожної ланки господарювання. Цей процес сприяє забезпеченню національних інтересів, поліпшенню керованості економікою, розвитку наукоємних виробництв та високих технологій, зростанню продуктивності праці, вдосконаленню соціально-економічних відносин, збагаченню духовного життя та подальшій демократизації суспільства.

Протягом останніх десятиліть багато країн світу здійснюють послідовне і стійке формування і розвиток інформаційного суспільства. Розуміння інформатизації як рушійної сили і умови розвитку країни бере початок ще у 60-тих роках минулого століття, коли японські учені теоретично спрогнозувати перспективи створення інформаційного суспільства. Практичні заходи, спрямовані на розвиток національної інформаційної інфраструктури (National Information Infrastructure, NII) розвинених країн датуються початком 90-х років минулого століття.

¹ Бондаренко В. Місце мобільних сервісів у забезпеченні доступу до офіційної інформації та адміністративних послуг в умовах війни. Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 2024. Вип. 70. С. 67-85. doi: <https://doi.org/10.15407/np.70.067>

У світовій практиці сформувалося кілька різних підходів до інформатизації, що визначаються національними особливостями, політичними, економічними та соціальними чинниками. США виходять з існування національної інформаційної інфраструктури та побудови цифрової економіки. Одним із пріоритетних напрямків визнано інформаційне обслуговування громадян, результатом стало виникнення електронного уряду. Для цього, в першу чергу, були уніфіковані на рівні всіх урядових установ процеси збору та надання інформації, придбання і використання інформаційних технологій, а також (що є основоположним) створена уніфікована і ефективна державна інфраструктура управління всіма інформаційними процесами.

Було переглянуто норми основних законів, пов'язаних з участю владних структур у даному процесі: Закон «Про свободу інформації» (The Freedom of Information Act) [1] в якому докладно розписані обов'язки державних установ з надання громадянам інформації засобами інтернету; Закон «Про зниження паперового документообігу» (Paperwork Reduction Act of 1995) [2], і Закон Клінджера-Коена «Про реформу використання інформаційних технологій» (Information Technology Management Reform Act of 1996) [3]. Найважливішим кроком в галузі реформування діяльності центрального уряду і всіх федеральних державних установ стало створення в рамках Адміністративно-бюджетного управління (Office of Management and Budget) Управління у справах інформації та регулювання (Office of Information and Regulatory Affairs) для безпосереднього здійснення політики по керівництву усіма процесами збору, обробки, захисту та поширення

¹ The freedom of information act. U.S. Department of Justice. URL: <https://www.justice.gov/oip/freedom-information-act-5-usc-552> (last accessed: 11.10.2017).

² Paperwork Reduction Act of 1995. URL: <https://www.congress.gov/bill/104th-congress/senate-bill/244/text?overview=closed> (last accessed: 10.08.2017).

³ The Information Technology Management Reform Act of 1996. URL: <https://www.congress.gov/104/bills/s946/BILLS-104s946is.pdf> (last accessed: 12.11.2017).

інформації, а також питань, пов'язаних з політикою закупівлі і використання інформаційних технологій.

Уніфікація політики і практики дозволили американському уряду реалізувати такі грандіозні за масштабами та складністю проекти, як створення федеральної інфраструктури публічних ключів (FPKI) та системи авторизації доступу (ACES), загальноурядовий системи федеральних форм (FedForms), системи пошуку документів з усіх урядовим установам (GILS), федеральної системи держзакупівель (FedBizOpps) і ін.

Європейські фахівці як перспективу розглядають інформаційне співтовариство (Information Society, IS), а в якості головних факторів, що визначають умови розвитку інформаційного суспільства виділяють поточний стан національної інфраструктури, рівень інтеграції суміжних галузей економіки, реально існуючі потреби суспільства і фактичний рівень конкуренції. У 1994 р. було створено європейське бюро з проектів інформаційного суспільства (Information Society Project Office, ISPO) і з'явилися документи, що містили пропозиції з розвитку інфраструктури телекомунікацій і підтримки відповідних європейських проектів [1].

На нараді міністрів з питань інформаційного суспільства (Брюссель, 1995 р.) Європейська комісія, спільно з членами G7 визначили напрямки міжнародного співробітництва, що передбачали аналіз інформації про великі національні і міжнародні проекти і дослідження, що мають відношення до просування та розвитку глобального інформаційного суспільства, оцінку соціальних, економічних і культурних факторів, що впливають на його розвиток; формування глобальної інтероперабельності для ширококутових мереж; забезпечення крос-культурної освіти та професійної підготовки; формування електронних бібліотек, музеїв та галерей – великих розподілених віртуальних колекцій, доступних для громадськості з використанням мереж.

¹ The information society project office: A new market place for ideas. European Commission. URL: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-94-1205_en.htm (last accessed: 10.06.2017).

Передбачалося також створення проектів для глобального управління надзвичайними ситуаціями та раціонального використання природних ресурсів; електронного урядування; формування глобального ринку для середніх і малих підприємств; застосування глобальних інформаційно-комунікаційних технологій в галузі охорони здоров'я [¹, р. 60–61].

З того часу Європейські країни активно розвивали систему надання державних послуг через Інтернет, і сьогодні успішно співпрацюють в цьому напрямку, залучають та координують своїх громадян брати участь у прийнятті політичних рішень та їх впровадженні. Цифровий уряд став значним пріоритетом для ЄС протягом останнього десятиліття частково через роль, яку цифрові державні послуги відіграють у сприянні єдиному цифровому ринку. Інституції ЄС є центральними для зусиль із цифровізації в європейських країнах. Європейська комісія встановлює стратегії та визначає цілі, забезпечує впровадження змін через директиви, регламенти та рішення, заохочує співпрацю та заохочує впровадження через програми фінансування, надаючи загальні стандарти та рамки управління [²].

У 2000 р. ЄС схвалив програму «Електронна Європа» покликану вирішити завдання створення інформаційно-комунікаційної інфраструктури та рівного доступу до неї всіх постачальників послуг. Після підтримання Європейською Радою в Лісабоні програми було також ухвалено документ — «Електронна Європа — інформаційне суспільство для всіх», який становить частину так званої «Лісабонської стратегії», що містила план розвитку економіки Європейського Союзу до 2010 року.

Внаслідок пандемії коронавірусу, що розпочалася в 2019 році та змусила більшість бізнесів перенести всі свої процеси в цифрову сферу

¹ GT Ministerial Conference on the Global Information Society. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 1995. 85 p. URL: <http://aei.pitt.edu/33414/1/A161.pdf> (last accessed: 12.07.2017).

² Решетова Г.І Європейський досвід запровадження електронного урядування Менеджмент та підприємництво: тренди розвитку. - 2023. - Вип. 1. - С. 60-70. DOI: <https://doi.org/10.26661/2522-1566/2023-1/23-06>

виникла програма «Цифрова Європа» - програма фінансування ЄС, спрямована на підтримку впровадження цифрових технологій серед підприємств, громадян і державних адміністрацій. Її основною метою було визначено підтримувати впровадження цифрових технологій та інновацій; забезпечувати доступ до цифрової інфраструктури та послуг; підвищувати конкурентоспроможність малого та середнього підприємництва на цифровому ринку; сприяти розвитку цифрового бізнесу та цифрових стратегій; покращувати кібербезпеку для малих і середніх підприємств у консорціумі з навчальними закладами, державними організаціями та кластерами. Програма «Цифрова Європа» забезпечує стратегічне фінансування проєктів у п'яти ключових сферах: суперкомп'ютери, штучний інтелект, кібербезпека, передові цифрові навички та забезпечення широкого використання цифрових технологій в економіці та суспільстві^[1].

Із загальним бюджетом понад 8,1 мільярда євро DIGITAL прагне сформувати цифрову трансформацію європейського суспільства та економіки відповідно до цілей ЄС, визначених у Комюніке – Цифровий компас до 2030 року: Європейський шлях для Цифрового десятиліття та в політичній програмі – Шлях до цифрового десятиліття. Програма «Цифрова Європа» доповнює фінансування, доступне через інші програми ЄС, такі як «Горизонт Європа» (для досліджень та інновацій), Механізм підключення Європи (для цифрової інфраструктури), Механізм відновлення та стійкості, Структурні фонди та інші. Це частина довгострокового бюджету ЄС, багаторічної фінансової програми на 2021-2027 роки ^[2].

Україна також долучилася до Програми «Цифрова Європа» до 2027 року. Всього для України доступно чотири основні напрями, у яких можна отримати фінансування, а саме високопродуктивний комп'ютинг – сюди можуть податися проєкти, які обчислюють великі масиви даних для рішень у

¹ Що таке Програма «Цифрова Європа»? Дія бізнес. Довідник підприємця.

<https://business.dia.gov.ua/entrepreneur-handbook/item/what-is-the-digital-europe-programme>

² Програма «Цифрова Європа». EU4Digital. <https://eufordigital.eu/uk/discover-eu/the-digital-europe-programme/>

сфері економіки, охорони здоров'я або оборонної промисловості; штучний інтелект, дані та хмарні послуги; Цифрові навички – для проектів, які створюють можливості для набуття нових навичок у сфері ІТ; використання цифрових технологій в економіці та суспільстві – для проектів, які впроваджують цифровізацію у бізнесі або у сфері електронного урядування, охорони здоров'я, навколишнього середовища, освіти та культури, технологій Smart City.

Поряд із загальноєвропейською ініціативою є національні програми у Великобританії, Франції та багатьох інших країн Європи та світу. Ключова мета програм західних країн полягає в досягненні лідируючих позицій в економіці і соціальному розвитку суспільства.

Відмітна особливість більшості європейських програм і стратегій їх реалізації полягає в тому, що всі використовувані онлайн технології – електронну комерцію, електронний уряд, електронний бізнес і т. д. – вони розглядають не як самостійні ізольовані сфери діяльності, а як інтегроване середовище, що представляє собою єдиний фундамент для переходу до цифрової економіки та інформаційного суспільства, орієнтуючись на формування загальноєвропейського інформаційного суспільства.

Зарубіжний досвід дозволяє зробити висновок про те, що важливою передумовою успішної інформатизації є розвинуті державні й комерційні інфраструктури, що забезпечують створення національних інформаційних ресурсів в обсягах, необхідних для підтримки науково-технологічного й соціально-історичного прогресу; здатність суспільства виробляти всю необхідну для життєдіяльності інформацію, у першу чергу – наукову.

В Україні процес інформатизації здійснюється згідно з Національною програмою інформатизації (Закон України 2807-IX, поточна редакція від 01.12.2022), що визначає комплекс завдань, програм, проектів, робіт з інформатизації, спрямованих на розвиток інформаційного суспільства шляхом концентрації та раціонального використання фінансових,

матеріально-технічних та інших ресурсів, виробничого і науково-технічного потенціалу держави, координації діяльності державних органів, органів місцевого самоврядування, а також підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності. [1].

Основні стратегічні цілі розвитку інформаційного суспільства та суспільства знань визначено в Законі України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» [2] та Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні (2013 р.) [3].

В умовах переходу до інформаційного суспільства Україна за останнє десятиліття здійснила чимало кроків до визначення стратегічних напрямів державної інформаційної політики України, зокрема формування стратегій посилення нормативно-правового забезпечення інформаційної сфери та підвищення рівня координації органів державної влади та міжнародних партнерів України.

Наприклад, за результатами дослідження ООН «Огляд електронного урядування ООН – Прискорення цифрової трансформації заради сталого розвитку», Україна значно покращила свої позиції у світових рейтингах цифрового урядування. Зокрема Україна стала першою у рейтингу електронної участі (E-Participation Index, EPART), піднявшись, порівняно з 2022 роком, на 56 позицій. А у рейтингу електронного урядування (E-Government Development Index, EGDI) – посіла 30-те місце, що на 16 позицій вище, ніж 2022 року.

Огляд електронного урядування ООН (англ. – United Nations E-Government Survey) – це глобальне дослідження ООН, яке проводиться кожні

¹ Про Національну програму інформатизації: Закон України 2807-IX, чинний, поточна редакція — Прийняття від 01.12.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2807-20#Text> (дата звернення: 08.04.2023).

² Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки від 9 січня 2007 року № 537-V. Відом. Верховної Ради України. 2007. № 12. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/537-16> (дата звернення: 01.04.2017).

³ Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні від 15 травня 2013 р. № 386-р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80#n8> (дата звернення: 12.05.2017).

два роки й оцінює рівень розвитку електронного урядування у 193 країнах світу. Оцінювання проводять за індексами електронного урядування (EGDI) та електронної участі (EPART), що дозволяє виміряти ефективність цифрових трансформацій у державному управлінні^[1].

З 2015 року Україна працює з програмою «Електронне урядування задля підзвітності влади та участі громади» (програма EGAP (<https://eef.org.ua/program/programa-egap>)). Програма реалізується Фондом Східна Європа та Фондом Innovabridge у партнерстві з Міністерством цифрової трансформації протягом 2015–2023 років. Програма впроваджується за підтримки Швейцарської Конфедерації, що надається через Швейцарську агенцію розвитку та співробітництва (SDC). На меті Програми – розвиток електронних послуг та електронної демократії на національному та регіональному рівнях.

Робота Програми EGAP відбувалась за такими напрямками як:

- електронні послуги - впровадження зручних та прозорих публічних онлайн-послуг для громадян і бізнесу (впроваджено кілька десятків електронних послуг та сервісів, серед яких «Малюток», автоматична реєстрація ФОП, реєстрація місця проживання, житлові субсидії, допомога ФОП та найманим працівникам під час карантину та реєстрація гуманітарної допомоги та інші);

- електронна демократія - посилення взаємодії між владою та громадами, збільшення прозорості та мінімізація корупції (сервіси, створені в межах компоненту включає такі популярні інструменти, як «Місцеві петиції», «Консультації з громадськістю», «Відкрите місто» та «Громадський бюджет»; платформа Дія.Цифрова освіта; чат-бот для ВПО; платформа ВзаємоДія);

^[1] Accelerating Digital Transformation For Sustainable Development. United Nations E-Government Survey 2024 <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Reports/UN-E-Government-Survey-2024>

- цифровізація регіонів, що передбачала численні рішення для органів місцевого самоврядування, які покращують якість урядування, сприяють соціальним інноваціям та зменшенню цифрового розриву на регіональному рівні. Відбувалась у п'яти регіонах України: Вінницькій, Волинській, Дніпропетровській, Луганській та Одеській областях (проекти цього напрямку: платформа Дія.Цифрова громада; муніципальний чат-бот СВОЇ для взаємодії місцевої влади з громадянами з можливістю отримувати інформацію про публічні послуги, підписувати петиції чи голосувати за проекти громадського бюджету в єдиному місці; IVR (розумний кол-центр).

За вісім років Програма EGAP запустила 60 національних цифрових сервісів.

В 2019 році Європейський Союз офіційно запустив в Україні нову програму «EU4Digital: підтримка цифрової економіки та суспільства у Східному партнерстві» (https://www.eeas.europa.eu/node/62915_uk). EU4Digital націлена на розширення переваг Єдиного цифрового ринку Європейського Союзу для України та інших держав Східного партнерства з метою стимулювання економічного росту, створення робочих місць, покращення життя людей та допомоги бізнесу.

Проект DT4UA (<https://eu4digitalua.eu/uk/dt4ua>) також є частиною підтримки цифровізації України, сприяє розвитку електронного урядування, а також допомагає розробляти ефективні та доступні державні послуги для українських громадян та бізнесу. DT4UA продовжує роботу проекту EU4DigitalUA та допомагає Україні вдосконалювати цифрову інфраструктуру та публічні електронні послуги відповідно до стандартів ЄС. Завдяки проекту мільйони українців, які страждають від війни, зможуть безпечно та ефективно взаємодіяти з державою та отримувати важливі е-послуги, як в Україні, так і за її межами.

Розглянувши процеси, що відбувалися в сфері інформатизації в Україні та світі, можна наголосити на тому, що у процесі інформатизації суспільства

ключовим є забезпечення використання достовірного, вичерпного і своєчасного знання у всіх видах людської діяльності, створення відповідного інформаційного середовища, що охоплюватиме послуги, соціальну сферу, матеріальне виробництво. Йдеться про створення інформаційних технологій і техніки, здатних забезпечити обробку, виробництво і розповсюдження знання; розробку інфраструктури, здатної забезпечити розвиток і застосування процесів і засобів поліпшення оволодіння знанням; виробництво інформації, її продуктів.

Рух інформації, що забезпечується технологіями, починає носити не «вертикальний характер», властивий традиційному суспільству, а «горизонтальний», що включає в себе найрізноманітніші вузли, що перебувають у горизонтальних площинах соціальних структур.

В контексті розвитку системи правового інформування інформатизація є ключовим елементом пошуку нових відповідей на виклики, що ставлять глобалізаційні процеси, ускладнюючи, зокрема, розвиток як міжнаціональних, так і наднаціональних правових відносин. Таким чином, Україна стоїть перед вирішенням завдань, підхід до яких має бути комплексним, науково обґрунтованим, здійсненим з державницьких позицій.

Домінанта цього процесу – вироблення державної політики, орієнтованої на формування єдиного інформаційного і культурного простору країни, створення умов для розвитку громадянського суспільства, подолання інформаційного, в тому числі цифрового нерівності між регіонами країни, різними шарами населення, галузями економіки, інтеграції в світовий інформаційний простір ^[1].

Зростання кількості інформації та ускладнення її структури, показово спостерігається на прикладі правової інформації: зростає кількість документів, з'являються нові галузі та ін. Глобалізація здійснює відчутний

¹ Коновал Л. В. Моделі задоволення інформаційних потреб користувачів: від Бібліотеки 1.0 до Бібліотеки 3.0. Бібліотека. Наука. Комунікація: стратегічні завдання розвитку наукових бібліотек : матеріали міжнар. наук. конф. (м. Київ, 3–5 жовтня 2017 р.). Київ, 2017. С. 315–318.

вплив на зв'язок між національними та зарубіжними правовими системами. Це актуалізує надання доступу до правових ресурсів, їх аналіз, поширення правової інформації у суспільстві. Крім того, система інформаційно-правового забезпечення пов'язана із збільшенням аудиторії користувачів. Підвищується значення інформованості суспільства, що природньо відбулося в процесі інформатизації. В результаті регулювання суспільних відносин та формування правосвідомості здійснюється з використанням сучасних інформаційних інструментів.

В цій царині особливого значення набуває діяльність бібліотеки як сучасного соціально-комунікаційного центру, адже саме ця інституція сприяє формуванню та раціональному використанню інформаційних ресурсів через активний розвиток специфічної гілки свого функціоналу – інформаційно-правового обслуговування.

Важливим фактором формування сучасної вітчизняної системи інформаційно-правового забезпечення є інтенсивний розвиток правотворення в Україні. Отже, сформувалася потреба в узагальненні актуальних аспектів вітчизняної практики правотворчої діяльності, акумулюванні й адаптуванні провідного зарубіжного досвіду правотворчості, розвитку законотворчої діяльності з урахуванням особливостей і перспектив суспільного розвитку з використанням потенціалу бібліотек. Природно, що при нинішніх темпах суспільного розвитку така діяльність особливо потребує оперативного, кваліфікованого бібліотечно-інформаційного супроводу. Аналіз практичної роботи бібліотек на основі використання електронних інформаційних технологій підтверджує ефективність такого співробітництва з правниками. При цьому тенденція до консолідації юридичних бібліотек та інших соціально-комунікаційних структур у створенні інформаційних порталів та ресурсів обіцяє подальше підвищення ефективності системи інформаційного

забезпечення правових наук та, відповідно, підвищення якості обслуговування користувачів [1].

Структурні, функціональні, організаційні особливості бібліотек, що містять в своїй назві вказівку на юридичний профіль, різняться, але спільною рисою для них є бібліотечна діяльність у сфері правового інформування.

Треба зазначити, що зростання кількості підрозділів бібліотек, що здійснюють правове інформування і є реалізацією однієї з обов'язкових ознак демократичного суспільства: правове інформування в бібліотеці сприяє відкритості діяльності органів влади забезпечує зворотний зв'язок з населенням за допомогою інформаційно-аналітичних служб бібліотек.

Важливою складовою цих процесів є підвищення рівня правової та політичної культури, що є невід'ємним атрибутом формування та розвитку громадянського суспільства як сфери недержавних суспільних інститутів та відносин. На законодавчому рівні визнано важливість утвердження громадянського суспільства як гарантії демократичного розвитку держави. Саме таку норму містить Закон України «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики України» [2], ухвалений у 2010 р.

Тут варто наголосити, що в умовах війни важливою складовою частиною державної політики щодо підтримки інститутів громадянського суспільства, демократичних процесів у країні залишаються Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки[3] та плани її реалізації. Тим більше, що як наголошується в аналітичній доповіді «Стан розвитку громадянського суспільства в Україні у 2023 – 2024 роках» громадські організації загалом мають позитивний баланс

¹ Іванова Н. Удосконалення інформаційно-правового обслуговування користувачів бібліотек у системі стратегічних комунікацій / Н. Іванова, О. Пестрецова // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – 2020. – Вип. 58. – С. 105-116. – URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0003815>

² Про засади внутрішньої та зовнішньої політики України : Закон України від 30.11.2017 р. № 2411-VI. Відом. Верховної Ради України. 2010. № 40. ст. 527. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17> (дата звернення: 5.12.2017).

³ Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#Text>

довіри серед українських громадян, а основною умовою ефективності будь-яких технологій, спрямованих на реальне залучення громадськості до вироблення політико-управлінських рішень, є насамперед належний рівень політичної культури та громадянської компетентності суспільства і, що найголовніше, наявність зацікавленості самих людей у продуктивній співпраці з владою [1].

В силу того, що одним з основних показників дієвості громадянського суспільства є гарантоване ним забезпечення прав і свобод людини, що визнані як загальнолюдська цінність, актуалізується проблема правового інформування громадян та, як наголошувалось вище, формування правової культури як різновиду загальної культури, що становить систему цінностей, сформованих людством у галузі права і стосується правової реальності суспільства.

Правова культура, як складне і багатоаспектне явище включає культуру правосвідомості, правової поведінки, культуру юридичної практики, і не може функціонувати без системи якісного, доступного, широкого правового інформування. В цьому контексті серед інших установ заслуговують на увагу у якості джерел інформації бібліотеки. Виступаючи як інформаційні центри, орієнтовані на пошук, акумуляцію, зберігання, організацію та поширення суспільно корисних знань, зокрема і правових, бібліотеки надають доступ до ресурсів на безоплатній основі, що при цьому не знижує їх якості, актуальності, достовірності.

¹Стан розвитку громадянського суспільства в Україні у 2023–2024 роках : аналіт. доп. / [Каплан Ю., Скворцова В., Валецький О. та ін.] ; за ред. В. Потапенка, Ю. Каплан, Ю. Тищенко, В. Токмана. – Київ : НІСД, 2024. 47 с. <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2024.15>

РОЗДІЛ 2

НАПРЯМИ ТА ФОРМИ ІНФОРМАЦІЙНО-ПРАВОВОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ КОРИСТУВАЧІВ БІБЛІОТЕК

2.1. Бібліотечне інформаційно-правове обслуговування

В межах виконання своїх основних функцій, серед яких, в контексті заданої теми, варто виділити освітню та комунікаційну, бібліотеки традиційно проводять діяльність щодо виховання правової культури та просвіти. Проте, становлення інформаційного суспільства, бурхливий розвиток соціальних комунікацій та суспільні трансформації загалом, за останні десятиліття, здійснили значний вплив на бібліотечну діяльність в цій царині. Для розуміння змісту сучасного інформаційно-правового обслуговування варто звернутися до визначення його складових в законодавстві.

Стаття перша Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80#Text>) визначає, що головним завданням бібліотеки, як інформаційного, культурного, освітнього закладу (установи, організації) або структурного підрозділу є забезпечення інформаційних, науково-дослідних, освітніх, культурних та інших потреб користувачів бібліотеки. Та сама стаття визначає, що бібліотечна послуга – результат діяльності бібліотеки із задоволення зазначених потреб користувачів [1].

 Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу». Поточна редакція від 01.01.2022
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80#Text>

Логічно говорити про те, що метою інформаційно-правового обслуговування є задоволення потреб користувачів у правовій інформації, яку Закон України «Про інформацію» (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>) визначає як будь-які відомості про право, його систему, джерела, реалізацію, юридичні факти, правовідносини, правопорядок, правопорушення і боротьбу з ними та їх профілактику тощо [1].

Оснoву інформаційно-правового обслуговування становить безпосередньо правове інформування, яке є процесом в результаті здійснення якого користувачі різних категорій отримують запитувану інформацію правового змісту. Ефективність цього процесу залежить від вивчення та аналізу інформаційно-правових потреб користувачів та якості ресурсного забезпечення, тобто змістовного та видового складу фондів, інформаційних послуг та продуктів бібліотеки.

Таким чином, **інформаційно-правове обслуговування користувачів** – це цілеспрямована та систематична діяльність бібліотеки або структурного підрозділу, що представляє собою сукупність напрямів та відповідно до них форм задоволення запитів користувачів на різні види правової та суміжної за змістом інформації шляхом надання розгалуженого комплексу бібліотечно-інформаційних послуг з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

Один з аспектів практичного досвіду бібліотечної діяльності, спрямованої на задоволення політико-правових запитів користувачів, – аналіз шляхів надання доступу до актуальних та якісних правових знань. Йдеться про різні форми й напрями бібліотечної роботи. На основі вивчення досвіду роботи юридичних бібліотек або спеціальних/структурних підрозділів бібліотек, що здійснюють правове інформування можна виділити основні

 Закон України «Про інформацію». Поточна редакція від 15.11.2024

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80#Text>

напрями здійснення інформаційно-правового обслуговування користувачів бібліотек:

- традиційна робота з надання доступу до бібліотечного фонду правової та суміжної за змістом інформації з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій;
- інформаційно-аналітична діяльність (в результаті чого може бути вироблено власний інформаційний продукт);
- посередницька діяльність (просвітницька робота в партнерстві з державними, громадськими, бізнес структурами та ін.).

Традиційна робота з надання доступу до бібліотечного фонду правової та суміжної за змістом інформації передбачає у першу чергу відбір, систематизацію, зберігання та надання в користування літератури громадсько-правової тематики. На удосконалення обслуговування користувачів бібліотеки спрямовані дослідження для вивчення читацьких інтересів з питань права – анкетування, інтерв'ювання, опитування, аналіз запитів та стану представлення у фондах бібліотек відповідної інформації. Наступним кроком є доукомплектування бібліотечних фондів документами правової тематики, як на традиційних, так і на електронних носіях, формування дієвої бази для правового інформування користувачів бібліотек і соціально активної частини суспільства [1].

Важливим аспектом правового інформування є забезпечення навігації бібліотечними фондами, що містять правову інформацію, зокрема, вдосконалення довідково-бібліографічного апарату. З огляду на актуальність і затребуваність правової інформації ефективним є постійне розміщення періодичних видань на сайті бібліотек.

З метою розкриття фондів правової та суміжної тематики використовуються наочні форми популяризації літератури: тематичні

¹ Пестрецова О. Доступ громадян до офіційної інформації у діяльності сучасних бібліотек. Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. 2015. Вип. 41. С. 180–188.

викладки, книжкові виставки, віртуальні та реальні екскурсії; бібліографічна мозаїка – форма представлення бібліографічних матеріалів (показчиків, путівників, списків, нарисів, оглядів, дайджестів тощо) у паперовій або електронній формах із метою популяризації їх як джерел ефективного пошуку інформації для користувачів бібліотеки.

В сучасному світі основними характеристиками політико-правової інформаційної взаємодії є масштабність та зростаюча інтенсивність інформаційних потоків. Важливим учасником цього процесу є бібліотеки, що активізують діяльність у сфері акумуляції правових документів, як історико-теоретичного наповнення, так і інструментального характеру – інформації, одержуваної в процесі правотворчості та правореалізації, а також інших інформаційних ресурсів суміжного змісту.

Наприклад, Наукова бібліотека Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого в силу основної функції – забезпечення навчального і наукового процесу юридичного профілю має фонд, що нараховує понад 1 млн 437 тис. примірників видань із права та суміжних дисциплін та надає доступ до сучасної колекції книг, яка сформована у рамках європейських проектів та програм з порівняльного правознавства, законодавства країн Європейського Союзу, міжнародної судової практики тощо. Значна увага у формуванні і представленні фонду приділяється історії вітчизняної та світової правової думки: систематизоване зібрання історико-правової тематики бібліотеки налічує понад 42 тис. одиниць зберігання. Поряд із навчальним процесом, бібліотека здійснює інформаційно-аналітичне забезпечення фундаментальних і прикладних досліджень, цільових комплексних науково-дослідницьких програм з проблем формування національної правової системи України, правових механізмів забезпечення та захисту прав і свобод людини і громадянина, правового регулювання інноваційного розвитку України, місця України в системі сучасного міжнародного правопорядку та ін.

У цьому контексті уваги заслуговує діяльність НЮБ НБУВ як наукового підрозділу, покликаного здійснювати акумуляцію та сприяти ефективному використанню правових інформаційних ресурсів, а також ресурсів, суміжних за своєю змістовною основою з правовими. Національна юридична бібліотека НБУВ забезпечує представлення ресурсів, що містять правову інформацію (сукупність документованих або публічно оголошених відомостей про право, його систему, джерела, реалізацію, правовідносини, правопорядок, правопорушення і боротьбу з ними тощо), і доступ до них. Реагуючи на вимоги часу, НЮБ постійно акумулює документально-інформаційні ресурси на всіх видах носіїв, здійснює їх систематизацію та обробку для ефективного використання та вироблення нових, потрібних суспільству та державі знань.

Важливою складовою наукової практики НЮБ стало забезпечення доступу до інформаційних ресурсів як створених у результаті інформаційноаналітичної діяльності підрозділу, так і навігації у фондах НБУВ, а також – партнерського доробку, представленого консолідовано через сайт «Центр досліджень соціальних комунікацій». Національна юридична бібліотека методично працює над забезпеченням наповнення каналів комунікації максимально об'єктивною, достовірною, актуальною науковою інформацією, яка була б здатною долати інформаційно-комунікативні шуми та бар'єри. Наукове осмислення розвитку взаємодії бібліотек з різними категоріями користувачів відбувається в площині пошуку оптимальних механізмів підтримки стійких інформаційних обмінів між суб'єктами суспільної діяльності, у тому числі через розвиток дистантних форм доступу до інформаційних ресурсів, забезпечення умов щодо наповнення достовірною інформацією каналів її циркуляції [1].

¹ Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського в науково-інформаційному просторі (2000–2018) : монографія. Київ: НБУВ, 2019. – 344 с. РОЗДІЛ 2 https://irbis-nbuv.gov.ua/E_LIB/PDF/er%2D0003516.pdf

Також забезпечення представлення ресурсів, що містять правову інформацію здійснюється шляхом представлення Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського масиву законодавства в історичному та сучасному контексті; професійних коментарів та роз'яснень до міжнародного законодавства та законодавства України; статистичної та іншої інформації правового характеру; навчальної та монографічної юридичної літератури, систематизованої за галузями права; фахової наукової періодики та науково-практичної літератури, матеріалів судової практики тощо відбувається популяризація правових знань.

Згадані джерела інформації представлені в розділі «Право» систематичного карткового та електронного каталогу НБУВ; матеріалах фонду ООН та інших спеціалізованих фондах, базах оцифрованих ресурсів юридичного напрямку; електронній базі авторефератів дисертацій наукового напрямку «Юридичні науки» та реферативній базі даних розділу «Держава і Право. Юридичні науки». Реалізуючи навігаційну функцію фондами правової інформації НБУВ, підрозділи юридичної бібліотеки працюють над забезпеченням ефективного доступу до наукового та документного, інформаційно-аналітичного ресурсу, необхідного в реалізації правових відносин, суміжної інформації у межах НБУВ: доведення до користувачів, у тому числі й фахівців-юристів, інформації про зміст правових ресурсів у фондах бібліотеки, оцифрування та представлення історичних документів правового характеру.

Іншими формами роботи, спрямованими на представлення правової інформації у фондах може бути бібліотечне бієнале – фестиваль бібліографічних та інформаційних ресурсів (традиційних та/або електронних), продукції та послуг бібліотеки, що проводиться один раз на два роки); бібліокараван – цикл виїзних заходів, виставок, оглядів тощо, зазвичай об'єднаних певною темою, що організовуються з метою представлення в різних організаціях і установах. Водночас для більш

адресного обслуговування користувачів бібліотеки пропонують індивідуальну інформацію за окремими темами.

В напрямі інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек або їх спеціалізованих підрозділів розглянемо діяльність Юридичної бібліотеки Бібліотеки Конгресу США та НЮБ НБУВ [¹, ²].

Юридична бібліотека Бібліотеки Конгресу США є яскравим прикладом участі бібліотек в процесі розв'язання багатьох глобальних, економічних, політичних, екологічних та інших проблем. Основоположним принципом роботи даної бібліотеки є надання точної, достовірної й авторитетної правової інформації. Також її діяльність базується на важливості та усвідомленні того, що загальний доступ і розуміння права відіграє важливу роль у сприянні миру і демократії. Завдяки науковим підходам, відтак високій якості роботи і здатності адаптуватися до вимог сучасності, використовуючи нові технології, Юридична бібліотека Конгресу США відіграє ключову роль в аналітичному забезпеченні владних структур, юристів-практиків та наукових досліджень та акумулює досвід правотворення для збереження і використання цінної спадщини для майбутнього. Колекція бібліотеки з понад 2,6 млн томів зробила Юридичну бібліотеку Конгресу США життєво важливим центром досліджень та науки. У контексті запровадження нових технологій зростає кількість цифрових ресурсів, доступних на сайті без обмежень на їх використання.

Різноманітні звіти, електронні експонати та інформаційні бюлетені за темами правового змісту структуровані для національної і міжнародної аудиторії. Юридична бібліотека акумулює документи національного права США (федеральних та законодавчих штатів) і законодавство їхніх усіх країн і

¹ Пестрецова О. Роль бібліотек у процесі організації доступу до правової інформації (на прикладі діяльності Національної юридичної бібліотеки Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського та Юридичної бібліотеки Бібліотеки Конгресу США). Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 2014. Вип. 39. С. 160–169.

² Пестрецова О. Структура організації інформаційного забезпечення правотворення в Бібліотеці Конгресу США. Місце і роль бібліотек у формуванні національного інформаційного простору : матеріали міжнар. наук. конф. (м. Київ, 21–23 жовт. 2014 р.). Київ, 2014. С. 251–253.

правових систем світу, зберігаючи на паперових й електронних носіях. Збереження ресурсів передбачає систематизацію, а також підготовку матеріалів для переведення в електронний формат та надання документів на запити користувачів.

Зокрема, на сайті Юридичної бібліотеки Конгресу США у вільному доступі представлені аналітичні огляди, що стосуються актуальних юридичних тем (Current Legal Topics), юридичних новин і подій у всьому світі (Global Legal Monitor), поповнюваних інформацією з Глобальної мережі правової інформації (Global Legal Information Network) – міжнародно-правової бази даних з офіційними повнотекстовими документами, опублікованими мовою оригіналу. Бібліотека задля задоволення потреб громадськості в інформаційно-аналітичних матеріалах юридичного характеру надає онлайн-доступ до історичних юридичних документів у рубриці «Століття законотворення для нової нації» (Century of Lawmaking for a New Nation).

Також, враховуючи величезні обсяги глобальної правової інформації та виходячи з необхідності забезпечення наукових досліджень різних напрямів у галузі права, Юридична бібліотека Конгресу США надає науково-методичну допомогу. Зокрема, її фахівцями було розроблено загальне керівництво до Глобальної мережі правових досліджень (Global Legal Information Network), метою якого є забезпечення додаткової ідентифікуючої інформації щодо публікацій з конкретної правової тематики: містить посилання на джерела, збірники, цитати, періодичні видання (індекси і бази даних), словники, інтернет-ресурси, безкоштовні громадські веб-сайти тощо.

Юридична бібліотека Конгресу США надає правову інформацію та коментарі рекомендованих ресурсів з юридично значущих питань і подій. Крім того, Юридична бібліотека Конгресу США продовжує оцифровувати правові та законодавчі матеріали, щоб допомогти користувачам отримати онлайн-доступ до важливих історичних документів у рубриці «Століття

законотворчості», що містить повнотекстові версії законів, законопроектів і резолюцій, договорів, дебатів і журналів перших 43 з'їздів; «Слухання у Конгресі США» – повнотекстовий доступ до історичних слухань Конгресу з різних тем; «Юридичні блоги», доступ до веб-архівів з більше ніж 100 юридичними блогами. Також електронне зібрання містить рідкісні матеріали про А. Лінкольна, Д. Адамса та ін. [1].

В організаційній структурі Бібліотека Конгресу США (The Library of Congress) передбачено Дослідницьку службу Конгресу, що забезпечує законодавчий процес вичерпними, достовірними, об'єктивними, авторитетними і конфіденційними, за необхідності, дослідженнями; надає інформаційне забезпечення виконавчій владі і судовій системі, виконує функції агентства з авторських прав США. Прикладом участі бібліотек у політико-правовому інформуванні можна вважати й організацію інституційних бібліотек ECEUROLIB – спеціалізованих бібліотек, створених для обслуговування органів об'єднаної Європи [2, с. 171–175].

Важливим елементом аналітичної роботи Юридичної бібліотеки Конгресу є надання інформаційних послуг з порівняльного права на національному та глобальному рівні через своїх фахівців іноземного права. Це група адвокатів, що компетентні в питаннях юрисдикції: Аргентини, Австралії, Бразилії, Канади, Китаю, країн Європейського Союзу, зокрема Франції, Німеччини, Великої Британії, Греції, а також Індії, Ірану, Ізраїлю, Японії, Лівану, Мексики, Нікарагуа, Росії. Для створення інформаційних продуктів щодо специфіки правових систем інших країн залучають іноземних правників, які працюють за окремим договором [3].

¹ Collections. Law Library. Library of Congress. URL: <http://www.loc.gov/law/find/collections.php> (last accessed: 10.02.2018).

² Половинчак Ю. Зарубіжний досвід представлення бібліотеками досягнень національної правової думки. Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. 2012. Вип. 33. С. 170–179.

³ Educational & Research Opportunities. The Law Library of Congress. URL: <http://www.loc.gov/law/opportunities/> (last accessed: 16.04.2017).

Інформаційно-аналітичну складову роботи Національної юридичної бібліотеки НБУВ серед іншого, можна спостерігати по реалізації з 2012 по 2014 рр. розробки та здійснення спільного проекту «Бібліотека “Конституційна Асамблея”» – інформаційного ресурсу, створеного для накопичення, зберігання й ефективного використання різноманітних колекцій електронних документів, що відображають конституційне законодавство України та зарубіжних країн, конституційний процес в Україні та зарубіжних країнах; конституційне право України; діяльність органів державної влади, політичних партій, громадських організацій, наукового та експертного середовища та осіб, які пов’язані з реалізацією ідеї модернізації Конституції України.

З метою задоволення інформаційно-аналітичних запитів органів державної влади, громадських організацій, наукових працівників, експертів та громадян «Бібліотека “Конституційна Асамблея”» здійснювала акумуляцію інформаційних матеріалів та створення необхідних умов для користування ними через доступ із сайту НБУВ. Акумульовані документи проходили наукове опрацювання, результатом якого було створення науково-довідкового та довідково-пошукового апарату. У результаті була сформована система електронних інформаційних ресурсів, зокрема, повнотекстова, бібліографічна та фактографічна бази даних. На сайті в режимі постійного поповнення були представлені матеріали, що висвітлювали як історію конституційного процесу у світі, так і національну конституційну традицію; історичні тексти та чинні конституції країн світу; актуальні проблеми реформування Основного закону [1].

Бібліографічна база була представлена даними про газетні публікації (2009–2012 рр.), що висвітлювали проблематику обговорення необхідності конституційних змін та конституційний процес в Україні; наукові

¹ Пестрецова О. Бібліотечні проекти з надання доступу до офіційної інформації. «Бібліотека XXI століття: Перспективи та інновації»: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 23 квіт. 2015 р.). Київ, 2015. С. 66–69.

дослідження в цій царині представляли через бібліографії колекцій авторефератів вітчизняного та російського дисертаційного фонду, бібліографічні покажчики зарубіжних та українських досліджень за темою Конституційне (державне) право зарубіжних країн.

Водночас через сайт «Бібліотека “Конституційна Асамблея”» здійснювалось інформування про систему електронних інформаційних ресурсів органів державної влади України, напрацювань членів Конституційної Асамблеї, новин ЗМІ стосовно діяльності Асамблеї.

На сьогодні, інформаційний супровід системи конституційного реформування здійснюється шляхом видання бюлетеня інформаційно-аналітичних матеріалів «Конституційний процес: політико-правові аспекти діяльності», який виходить один раз на місяць і орієнтований на задоволення інформаційних запитів суддів Конституційного Суду, законодавців, органів державної влади, громадських організацій, наукових працівників та експертів.

На сторінках видання «Конституційний процес: політико-правові аспекти діяльності» представлені позиції юристів-конституціоналістів, політиків, громадських організацій та експертів, чиї відгуки, висновки та рекомендації презентуються в режимі постійного моніторингу. Також запропоновано до уваги матеріали фахівців аналітичних підрозділів Служби інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (СІАЗ) та НЮБ. Бюлетень є інформаційним майданчиком для громадського обговорення.

Тематика проблем, висвітлюваних у бюлетені, досить різноманітна й охоплює аналіз основних питань конституційного реформування. Розглянуто, зокрема, доктрину конституційної перебудови, її завдання і напрями, проблеми вдосконалення основ конституційного ладу в Україні, перспективи впровадження інституту світової юстиції, напрями вдосконалення

конституційного регулювання системно-структурної організації місцевого самоврядування в Україні, ключові проблеми правосуддя тощо.

Цінними є матеріали, що узагальнюють зарубіжний досвід – як процедури конституційного реформування, так і окремих питань правотворення. Актуальні питання зарубіжного досвіду висвітлюються в оперативному режимі – науковість та повнота викладу досягаються за рахунок надання документів мовою оригіналу та, паралельно, оглядів українською [1].

Таким чином, діяльність НЮБ НБУВ спрямована на інформаційно-аналітичне забезпечення конституційного реформування, є одним із напрямів інформаційного супроводу вдосконалення правової бази розвитку українського суспільства. Інформаційно-аналітичні підрозділи бібліотеки систематизують експертні оцінки, здійснюють моніторинг громадської думки щодо конституційної реформи, забезпечують інформаційний майданчик для обговорення як фахівцями-конституціоналістами, так і представниками громадськості, проблем удосконалення Основного закону. Робота над моніторингом та аналізом правових інформаційних ресурсів була спрямована на забезпечення розширеного доступу всіх категорій користувачів до офіційної правової та політико-, економічно-, соціально-правової інформації. Ця діяльність забезпечує вдосконалення процесу ефективного використання фондів правової інформації, а також електронних інформаційних потоків, використовуваних в інтересах розвитку вітчизняної правової системи. З метою реалізації навігаторської функції в масивах правової інформації, представленої в різних фондах НБУВ, активно задіюється принцип синтезу інформаційних ресурсів, забезпечення розширеного доступу всіх категорій користувачів якісних та актуальних баз даних.

Фахівці НЮБ здійснюють моніторинг та аналіз громадської думки про

¹ Пестрецова О. Інфотворча роль бібліотек в процесі здійснення правового інформування. Молодь. Наука. Інновації: зб. матеріалів V міжнар. наук. конф. молодих учених (м. Київ, 15 трав. 2014 р.). Київ, 2014. С. 77–79.

ефективність правотворення, суспільні потреби в його вдосконаленні, перспективи його розвитку в контексті суспільної еволюції, законодавчі ініціативи політичних партій та громадських організацій; дослідження правових процесів зарубіжних країн, узагальнення їхнього досвіду та представлення відповідно до запитів суб'єктів правотворчої діяльності в Україні.

Поступова реалізація зазначених вище завдань здійснюється шляхом підготовки й оперативної передачі замовникам з використанням електронних технологій ряду спеціалізованих тематичних бюлетенів, зокрема «Громадська думка про правотворення», що висвітлює експертну оцінку вітчизняних і зарубіжних фахівців правових процесів в Україні, відображає загальні тенденції та реакції на процеси правотворення й застосування норм права в блогосфері, представляє аналітичні статті, записки, висновки, підготовлені безпосередньо співробітниками НЮБ та залученими експертами, що розкривають правові аспекти розв'язання кризових питань, перспективи та прогнози тощо.

Важливою ланкою в діяльності НЮБ є підготовка ряду тематичних інформаційно-аналітичних бюлетенів, що висвітлюють нагальні проблеми правового забезпечення підприємницької діяльності: актуальні новини системи корпоративної безпеки, ефективність кодифікування норм податкового, трудового та ін. законодавства, питання інформаційної безпеки підприємництва в Україні, проблеми рейдерства, інтелектуальної власності тощо.

Відбувається формування тематичних електронних баз даних, що демонструє про перехід на якісно новий рівень створення документальних масивів електронних бібліотек, успішно реалізується підготовка програм щодо розширення фондів правової інформації, зокрема в електронному вигляді через оцифрування історичних джерел української національної

правової думки, різноманітних колекцій літератури з правових наук та періодики зазначеного напрямку та надання подальшого доступу до них.

Таким чином, НЮБ у правових комунікаціях представлена насамперед діяльністю щодо зберігання та надання доступу до правової інформації; вивченням інформаційних потреб фахівців правової сфери і суміжних напрямів діяльності; організацією доступу до вітчизняних і зарубіжних інформаційних правових ресурсів; інформаційно-правовим забезпеченням правотворчого процесу органів державної влади різних рівнів; здійсненням інформаційно-аналітичної діяльності.

Варто зауважити, що в Національній юридичній бібліотеці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського також проводиться робота щодо формування електронної бібліотеки рідкісних і цінних юридичних видань. Реалізація цього проекту дасть змогу «забезпечити збереження та водночас увести в науковий обіг унікальні документи, що становлять історичну й культурну цінність не тільки для України, а й для світової спільноти» [1].

Таким чином, порівнюючи діяльність обох бібліотек у сфері правового інформування, можна говорити про такі спільні риси, як активне використання в своїй діяльності електронних технологій і платформи веб-сайту; інформаційно-аналітичну діяльність в сфері забезпечення органів державної влади; надання доступу до баз сучасної та ретроспективної правової інформації.

Посередницька діяльність як окремий напрям інформаційно-правового обслуговування має чимало різних форм, зокрема варто виділити просвітницьку роботу та діяльність з надання доступу громадян до офіційної чи іншої правової інформації в рамках різноманітних проектів Розглянемо

¹ Іванова М. Комплексні онлайн-юридичні інформаційні ресурси Національної юридичної бібліотеки. Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. 2013. Вип. 33. С. 233–239.

такі проекти – як ретроспективні, реалізовані раніше, результати яких зберігають свій вплив і після завершення програм, так і більш актуальні.

Серед ретроспективних варто виділити проєкт «Бібліоміст», що реалізовувався у 2009-2015 рр. як партнерська діяльність Ради міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX), Агентства США з міжнародного розвитку (USAID), Міністерства культури України та УБА, спрямована на розширення доступу до інформації та сучасних технологій шляхом обладнання публічних бібліотек комп'ютерною технікою; навчання бібліотекарів роботі з новітніми технологіями на базі тренінгових центрів та підвищення рівня комп'ютерної грамотності населення по всій країні; надання підтримки бібліотекам у здійсненні адвокаційної діяльності та залученні додаткових ресурсів.

Ще один профінансований за завершеною програмою, але актуальний і досі – проєкті створення пунктів доступу громадян до інформації органів державної влади в бібліотеках (ПДГ), започаткований УБА у червні 2009 р. у рамках гранту Програми сприяння парламенту України за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID), який є прикладом ефективної діяльності бібліотек у контексті розвитку громадянського суспільства.

Ідеться про отримання доступу до інформації органів влади будь-якого рівня, з відповідними інструкціями-порадами щодо здійснення пошуку інформації, навігаційними ресурсами, бібліографічними списками тощо, який користувачі можуть самостійно або за допомогою бібліотекаря. Мета проєкту – сприяння розбудові правового суспільства, створення умов доступності та прозорості рішень влади для громадськості шляхом розбудови Мережі пунктів доступу громадян до офіційної інформації у бібліотеках України [1, с. 399–405]. Завдяки проєкту громадяни мають можливість отримати

¹ Пестрецова О. Бібліотечні установи як центри інформаційного супроводу вдосконалення правової бази розвитку українського суспільства. Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. 2013. Вип. 35. С. 399–405.

інформацію про діяльність органів державної влади (у т. ч. з електронних джерел) та дізнатись, яким чином можна долучитись до процесу законотворення та впливати на процес прийняття державних рішень.

Також видається цікавим проєкт «Бібліотеки і виборчий процес: навчаємо бібліотекарів і виборців конституційних прав», реалізований Українською бібліотечною асоціацією за фінансової підтримки Посольства США в Україні у 2014-2015 р. [1] з метою інформування та просвіти виборця-громадянина.

Варто звернути увагу також на проєкт УБА «Публічні бібліотеки – мости до електронного урядування» [2], що був реалізований у 2013 р., який також є частиною Національного плану дій у рамках «Партнерства “Відкритий уряд”». Проєкт було спрямовано на підвищення рівня використання сільськими головами, представниками різних груп територіальних громад наявних е-послуг та інструментів електронного урядування шляхом отримання нових знань і проведення потужної інформаційної кампанії про їх переваги [3].

Зупиняючись на актуальних проєктах ВГО Українська бібліотечна асоціація, можемо відмітити такі:

- Проєкт «Спроможні бібліотеки сприяють досягненню Цілей сталого розвитку ООН до 2030 року» реалізовувався у 2020–2021 роках під керівництвом ВГО «Українська бібліотечна асоціація» за партнерства Луганського облвідділення УБА, Донецького облвідділення УБА,

¹ Проєкт «Бібліотеки і виборчий процес: навчаємо бібліотекарів і виборців конституційних прав». Сайт Української бібліотечної асоціації. URL: <https://ula.org.ua/255-programi-proekti/2990-proekt-biblioteku-i-vyborchuyi-protse-navchajemo-bibliotekariv-i-vybortsiv-konstytutsiinykh-prav> (дата звернення: 12.11.2017).

² Публічні бібліотеки – мости до е-урядування. Сайт Української бібліотечної асоціації. URL: <https://ula.org.ua/255-programi-proekti/1036-publichni-biblioteki-mosti-do-e-uryaduvannya> (дата звернення: 05.11.2017).

³ Доступ громадян до офіційної інформації: роль бібліотек. Блог Української бібліотечної асоціації. 2014, 22 травня URL:

<https://govinfo.library.wordpress.com/2014/05/22/%D1%80%D0%B5%D0%B7%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D0%B0%D1%82%D0%B8-%D0%B4%D1%80%D1%83%D0%B3%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D1%80%D0%B0%D1%83%D0%BD%D0%B4%D1%83-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%83-%D0%BF/> (дата звернення: 05.12.2017).

Департаменту культури і туризму Запорізької міської ради. Основна мета проєкту – підвищити інституційну спроможність 10-ти обраних за внутрішнім конкурсом бібліотек Донецької та Луганської областей [1];

- Проєкт «Розвиток бібліотек як хабів активних громадян» (Growing Active Citizens Hubs) реалізовувався у 2021–2022 роках під керівництвом Progress Foundation (Румунія) за фінансової підтримки ЄС та Black Sea Trust for Regional Cooperation, a project of the German Marshall Fund of the United States у Вірменії, Молдові, Румунії та Україні. Спрямований на сприяння розвитку здорового демократичного середовища та міцних громад, створюючи активне партнерство між публічними бібліотеками та місцевими громадськими організаціями[2];

- "Бібліотека – місце сили!". Проєкт став важливою віхою у відновленні бібліотек на деокупованих територіях України, допомагаючи їм перетворитися на центри підтримки та розвитку для місцевих громад. Реалізовувався у 2023–2024 роках під керівництвом ВГО Українська бібліотечна асоціація, партнерами виступили Європейський Союз (програма «Дім Європи») та Центральна бібліотека міста Берлін (Німеччина)[3];

- «Дія. Цифрова освіта». ВГО Українська бібліотечна асоціація з січня 2020 року партнер проєкту Міністерства цифрової трансформації України «Дія. Цифрова освіта», що є складовою національного проєкту «Дія», за яким передбачається створення онлайн-сервісів державних послуг задля побудови «Держави у смартфоні». На сьогодні створена мережа з понад 6000 хабів по всій Україні. Найбільше мережа представлена саме бібліотеками[4].

¹ Проєкт «Спроможні бібліотеки сприяють досягненню Цілей сталого розвитку ООН до 2030 року» Сайт Української бібліотечної асоціації <https://ula.org.ua/pro-nas/proiekt/4559-spromozhni-biblioteki-spriyayut-dosyagnennyu-tsilej-stalogo-rozvitku-onn-do-2030-roku>

² Розвиток бібліотек як хабів активних громадян Сайт Української бібліотечної асоціації <https://ula.org.ua/pro-nas/proiekt/4929-rozvytok-bibliotek-iak-khabiv-aktyvnykh-hromadian>

³ Проєкт "Бібліотека – місце сили!" Сайт Української бібліотечної асоціації <https://ula.org.ua/pro-nas/proiekt/5259-biblioteka-mistse-sily>

⁴ Проєкт «Дія. Цифрова освіта» Сайт Української бібліотечної асоціації <https://ula.org.ua/pro-nas/proiekt/4488-diia-tsyfrova-osvita>

Останнім часом в напрямі посередницької діяльності затребуваною є така форма роботи як консультативна, до якої бібліотеки долучають працівників правоохоронних органів, прокуратури, адвокатури, нотаріату, незалежних юристів. За участі запрошених експертів проводяться правові читання, бесіди, діалоги з правознавцями, працівниками військкомату, години з податковим інспектором, правоохоронцями, юридичні лекторії. Логічним є висновок про продуктивність лекцій, бесід, правознавчих діалогів у випадку їх системної організації. До кожного заходу доцільно оформляти книжкові виставки, чи викладки літератури. Слід також використовувати довідково-бібліографічний фонд: словники, довідники, енциклопедії, каталоги, картотеки з відкритими рубриками по темі.

На базі бібліотек діють громадські приймальні, часто створені завдяки співпраці з міськими управліннями юстиції, працівники яких надають безкоштовну консультативну допомогу всім верствам населення.

Важливим аспектом правового інформування є врахування регіонального і локального чинника, так на базі обласних публічних бібліотек діють регіональні інформаційні корпоративні портали «Публічні центри регіональної інформації при бібліотеках», завданням яких, з врахуванням економічних та соціальних переваг нових цифрових технологій, є розробка та реалізація моделі забезпечення громадськості інформацією через співпрацю основних учасників інформаційного поля регіону. Йдеться про збір, зберігання та надання в користування читачам документів – Законів України, які були опубліковані у періодичних виданнях, постанов, рішень районної ради, сільських та селищних рад, розпоряджень райдержадміністрації щодо соціального забезпечення, земельного законодавства тощо. Ефективним є створення у бібліотеках «інформаційно-правового досьє» (міста, селища, району), де користувач бібліотеки міг би знайти дані про правоохоронні органи і телефони керівників, адреси правоохоронних установ, місцезнаходження, прізвища відповідальних осіб.

Бібліотеки координують діяльність з правоосвітньої роботи із закладами та установами інших систем і відомств: громадськими організаціями – гендерними, екологічними, правозахисними, благодійними; тісно співпрацюють з місцевими органами влади. У цьому контексті заслуговує на увагу діяльність Всеукраїнської міжвідомчої координаційно-методичної ради з правової освіти населення, утвореної для забезпечення взаємодії органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, навчальних закладів та закладів культури, наукових установ, видавництв та видавничих організацій, засобів масової інформації у сфері правової освіти населення, а також надання відповідної методичної допомоги.

Підсумовуючи, можна говорити про те, що партнерська діяльність бібліотек в інформаційно правовій сфері сприяє налагодженню співпраці з органами влади та громадськими структурами в контексті поширення правових знань та навичок (щодо захисту своїх прав, освоєння механізмів електронного урядування та ін.); налагодженню та підвищенню ефективності зворотного зв'язку між органами влади та громадянами; розширення каналів поширення інформації за рахунок партнерства.

2.2. Правові ресурси в системі бібліотечно-інформаційного обслуговування

Посилення уваги до правових аспектів суспільного розвитку, спричинене процесами державотворення та демократичного переходу в Україні, позначилось як на змінах в інформаційних потребах, актуалізуючи запити на інформацію політико-правового характеру, так і на діяльності бібліотечно-інформаційних установ, у якій виразно окреслюється напрям правового інформування та надання доступу до правової інформації. Останнє знайшло свій прояв у виокремленні в структурі бібліотек відповідних підрозділів і розширенні спектра бібліотечно-інформаційних послуг. Трансформації бібліотечно-інформаційної діяльності, пов'язані з процесом розвитку правової сфери, потребують нині теоретичного осмислення й узагальнення. Відповідний напрям досліджень у вітчизняному бібліотекознавстві представлений поодинокими публікаціями, головним чином у контексті осмислення практичної реалізації бібліотечних проєктів.

Напрацьований бібліотеками досвід участі у правових соціальних комунікаціях дає змогу говорити про нагальність узагальнення відповідних практик, зокрема процесу здійснення бібліотечно-інформаційного обслуговування правовими ресурсами на прикладі бібліотек, вибір яких зумовлений як активністю їхньої роботи, так і системністю представлення їх

у інформаційному просторі та актуальністю інформаційного наповнення сайтів.

Для дослідження було відібрано 10 українських бібліотек, які представлені в мережі через веб-сайти. У вибірку було включено бібліотеки, що мають статус загальнодержавного значення, зокрема Національну юридичну бібліотеку – структурний підрозділ Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського та Національну бібліотеку України ім. Ярослава Мудрого [колишня Національна парламентська бібліотека України (1994–2016)]; шість обласних універсальних наукових бібліотек: Вінницьку, Волинську, Дніпропетровську, Закарпатську, Івано-Франківську, Кіровоградську; дві бібліотеки вищих навчальних закладів – Наукову бібліотеку Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого та Наукову бібліотеку Національного університету «Одеська юридична академія» (НУ ОЮА) (на етапі аналізу матеріалів веб-сайтів було виявлено, що інтернет-представництво останньої бібліотеки оновлюється не активно, багато рубрик на сайті перебуває на етапі розробки) [1].

Аналіз представлення інформаційно-правової роботи на веб-сайтах цих бібліотек дав змогу виявити основні напрями та форми роботи з бібліотечно-інформаційного обслуговування правовими ресурсами кожної з бібліотек, а також виявити і описати участь у системних (державних, регіональних, грантових чи змішаних) проектах, що об'єднують діяльність багатьох бібліотек та органів влади, громадських та міжвідомчих організацій.

Проведений аналіз дає змогу виділити як один з напрямів бібліотечної роботи традиційну роботу з надання доступу до бібліотечного фонду та її трансформації, зумовлені розвитком і впровадженням у бібліотечне обслуговування інформаційно-комунікаційних технологій. Пріоритетність цього напрямку роботи в першу чергу характерна для тих бібліотек, що мають

¹ Пестрецова О. Бібліотечно-інформаційне обслуговування правовими ресурсами (досвід вітчизняних бібліотек). Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. 2017. Вип. 46. С. 240–259.

правову спеціалізацію. Наприклад, Наукова бібліотека Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого в силу основної функції – забезпечення навчального та наукового процесу юридичного профілю – має фонд, що нараховує майже 1,5 млн видань із права та суміжних дисциплін і надає доступ до сучасної колекції книг, яка сформована в рамках європейських проектів та програм з порівняльного правознавства, законодавства країн Європейського Союзу, міжнародної судової практики тощо. Значна увага у формуванні та представленні фонду приділяється історії вітчизняної і світової правової думки: систематизоване зібрання історико-правової тематики бібліотеки налічує понад 42 тис. од. зберігання (http://library.nlu.edu.ua/index.php?option=com_k2&view=itemlist&layout=category&task=category&id=11&Itemid=118).

Поряд із забезпеченням навчального процесу бібліотека здійснює інформаційно-аналітичне забезпечення фундаментальних і прикладних досліджень, цільових комплексних науково-дослідницьких програм з проблем формування національної правової системи України, правових механізмів забезпечення та захисту прав і свобод людини і громадянина, правового регулювання інноваційного розвитку України, місця України в системі сучасного міжнародного правопорядку тощо. Відповідно, важливим елементом віртуального освітнього інформаційного середовища вишу є доступ до комплексних електронних ресурсів: стандартизованих електронних навчально-методичних комплексів СЕНМК (електронний ресурс, що надає інформацію про забезпечення навчально-методичною літературою навчальних дисциплін відповідно до стандартів підготовки фахівців з права: повнотекстові підручники, навчально-методичні посібники та списки рекомендованої літератури з навчальних дисциплін, що викладаються); проблемно-орієнтованих предметних банків знань (http://library.nlu.edu.ua/index.php?option=com_k2&view=itemlist&layout=category&task=category&id=56&Itemid=151); університетського електронного

репозитарію eNULAUIR; бібліотеки електронних копій раритетних видань; електронної колекції рідкісних видань з права eLEGALIUM (повнотекстові праці представників харківської правової школи XIX – початку XX ст., видань середини XX ст.) (http://library.nlu.edu.ua/index.php?option=com_k2&view=itemlist&layout=category&task=category&id=270&Itemid=126).

Наукова бібліотека Національного університету «Одеська юридична академія» надає користувачам доступ до веб-каталогу «Бібліотека сучасної правової думки України» (<http://bspn.onua.edu.ua>), що дає змогу здійснювати пошук серед зібрань праць сучасних учених-правознавців: монографій і збірників, дисертацій та авторефератів, навчальних та методичних посібників, електронних документів та ресурсів. Пошук у веб-каталозі починається з вибору однієї з численних рубрик дворівневого рубрикатора, заснованого на україномовному еталонному виданні УДК з розділами 34 («Право. Юриспруденція») і 35 («Державне адміністративне управління»). Пошуковий дворівневий рубрикатор надає читачеві ієрархію правових знань, оформлену у вигляді списку рубрик. Кожній рубриці відповідає прихований від читача запит на пошук по відповідному індексу УДК. Одночасно надається можливість пошуку в зазначеному масиві документів і по інших полях бібліографічного опису.

Іншим прикладом є Національна юридична бібліотека, інформаційна база якої складається з розподіленого ресурсу у фондах НБУВ, а також електронних ресурсів, якими комплектується бібліотека, та обсягів інформації, акумульованих інформаційно-аналітичними підрозділами НБУВ і опублікованих на сайті Центру досліджень соціальних комунікацій. Цей сайт, що є однією з інформаційних платформ аналітичних підрозділів НБУВ, зокрема й Національної юридичної бібліотеки, крім акумульованих ресурсів правового характеру, представляє онлайн-доступ до монографічної літератури правової та суміжної тематики та інформаційно-аналітичної

продукції НЮБ. Надає доступ до електронного каталогу НБУВ з питань юридичних наук, повнотекстової колекції літератури юридичної тематики (кодекси, наукові видання, монографії, довідники, енциклопедії, словники, підручники, методичні посібники), реферативної бази даних; бази авторефератів дисертацій з юридичних дисциплін; анотованого тематичного навігатора «Українськими ресурсами Інтернету для юристів»; електронної колекції повнотекстової літератури правового змісту.

Поряд із зберіганням і наданням доступу до правової інформації бібліотеки займаються популяризацією колекцій чи додатковим інформуванням з окремих тем і питань. Реалізації цього завдання сприяє створення і представлення віртуальних виставок. Наповнення таких ресурсів на сайтах бібліотек дає змогу виявити певні тенденції. Це, по-перше, історичний принцип вибору тематики: значна увага приділена знаменним датам, ювілеям, визначним подіям з відчутним акцентом на тематику державотворення та національної правової традиції. По-друге, блок віртуальних виставок, що розкривають актуальні питання правотворення та правозастосування, наприклад «Безоплатна правова допомога: стандарти Ради Європи та українська практика», «Місцева демократія – орієнтири на європейські стандарти», «Інформаційна безпека в глобальному світі», «Цивільне право в системі права України», «Державна мова: правовий статус», «Децентралізація влади – шлях до народовладдя» тощо.

Окрім представлення та надання онлайн-доступу до власних фондів, бібліотеки виступають агрегаторами якісної та актуальної інформації правового характеру, орієнтуючи через веб-портал користувачів у її масивах. У цьому випадку може йтися про акумуляцію на сайті корисних ресурсів, складання та уточнення рекомендаційних списків, навігацію різноманітними базами даних і електронними бібліотеками. Так, на сайтах багатьох досліджених бібліотек представлено банери офіційних сайтів, зокрема Президента України, Кабінету Міністрів, Верховної Ради, Комітету

економічних реформ, Національного комітету Міжнародної торгової палати, Національної академії державного управління, Торгово-промислової палати України, посольств, громадських організацій, вищих навчальних закладів тощо.

Важливою складовою діяльності з надання доступу до якісної та актуальної інформації є передплачені бібліотеками бази даних: «Ліга. Закон», «Законодавство України» чи інших інформаційних баз. Наприклад, Наукова бібліотека Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого надає передплачений доступ до інформаційних баз: до е-журналів, зокрема Law&SocietyReview, юридичного журналу «Право України»; офлайн-баз даних, серед яких: Професійна правова система МЕГА НАУ – найпотужніша правова офлайн-система України, що гарантує користувачам постійний доступ до інформації, а також забезпечує надійний зв'язок між нормативно-правовою базою і базою судових рішень.

Наукова бібліотека Національного університету «Одеська юридична академія» надає доступ до ресурсів Oxford University Press, зокрема бази відкритого доступу матеріалів із проблематики біженців та реалізації їхніх прав, створеної Oxford University Press у відповідь на міграційну кризу та з метою підвищення обізнаності пересічних громадян, а також для інформування вчених щодо правового статусу біженців і мігрантів. Ресурс, що містить розділи книг, журнальні статті, інший контент, що стосується проблеми для надання правової допомоги тим, хто працює з біженцями, розташовано на порталі Oxford University Press. Також Наукова бібліотека Національного університету «Одеська юридична академія» отримала ексклюзивний доступ до нової академічної платформи Cambridge Core, яка була започаткована у 2015 р. і містить понад 30 тис. книжок та 360 наукових журналів різних сфер, зокрема доступні журнали з правових і соціальних наук. У рамках наданого доступу Наукова бібліотека Національного університету «Одеська юридична академія» бере участь у вдосконаленні

платформи та тестуванні її можливостей. Також у бібліотеки є тестовий доступ до колекцій Social Science Research Network (SSRN), що є одним з продуктів компанії Elsevier. Метою SSRN є поширення в усьому світі соціальних досліджень. Ресурс складається з ряду спеціалізованих науково-дослідних мереж у кожній із соціальних наук (<http://library.onua.edu.ua/archives/9222>).

Ще одним напрямом бібліотечно-інформаційного обслуговування правовими ресурсами є здійснення бібліотеками інформаційно-аналітичного забезпечення наукових структур, органів державної влади, регіональних органів управління та громадського сектору. Відповідний інформаційний супровід, спрямований на сприяння вдосконаленню правотворчої діяльності в Україні, вивчення громадської думки про ефективність правотворення та суспільних потреб у його вдосконаленні, здійснюється Національною юридичною бібліотекою НБУВ. Підготовлені НЮБ інформаційно-аналітичні продукти надаються користувачам, у тому числі корпоративним, як у вигляді вибіркового документного розповсюдження, так і у форматі інформаційно-аналітичних видань, доступ до яких забезпечується через веб-сторінки Центру досліджень соціальних комунікацій. До уваги користувачів запропоновано інформаційно-аналітичні бюлетені «Громадська думка про правотворення», «Конституційний процес в Україні: політико-правові аспекти» та ряд інших спеціальних видань. Крім того, ведеться робота щодо забезпечення ефективного доступу до документного, наукового, інформаційно-аналітичного ресурсу правової та необхідної в правових відносинах суміжної з нею іншої інформації й реалізації національно-освітніх та науково-популярних програм у сфері правового забезпечення розвитку суспільства.

Окремої уваги в контексті дослідження процесу здійснення бібліотеками бібліотечно-інформаційного обслуговування правовими ресурсами заслуговують різноманітні проекти, що реалізуються як за ініціативою самих бібліотечних установ, так і ті, що є ініціативою регіональних або центральних

органів влади. До таких проектів, зокрема, належать і ті, що реалізуються за участі міжнародних організацій, найчастіше – на грантовій основі. Зазвичай проекти спрямовані на орієнтацію користувачів у тих ресурсах, що задовольняють їхні громадянські права на інформацію, наприклад допомога в комунікації влада – громадяни, влада – бізнес тощо; захист прав; допомогу малозахищеним категоріям населення. Виділяються також проекти щодо надання спеціального доступу до наукової інформації.

Щодо реалізації бібліотечно-інформаційного обслуговування правовими ресурсами, то залежно від його масштабів, зумовлених статусом бібліотеки, завданнями, визначеними для неї, спостерігається два підходи: бібліотечно-інформаційне обслуговування правовими ресурсами як напрям загального бібліотечно-інформаційного обслуговування, яке реалізується всіма підрозділами бібліотеки. Другий підхід полягає у створенні спеціалізованих підрозділів, що можуть мати статус відділів, інститутів, служб, секторів, центрів, урешті-решт юридичних бібліотек як структурних підрозділів, для яких такий вид обслуговування є безпосереднім завданням і призначенням. Наприклад, НЮБ у складі НБУВ. За тим же принципом функціонує Юридична бібліотека (Law Library) у Бібліотеці Конгресу США. Отже, дослідження напрямів роботи щодо здійснення бібліотечно-інформаційного обслуговування правовими ресурсами актуалізує питання особливостей створення та функціонування спеціальних підрозділів у структурі бібліотек.

З метою розширення можливостей вільного доступу громадян до інформації правового характеру та вдосконалення процесів обслуговування користувачів правовими ресурсами на основі використання як традиційних, так і нових бібліотечно-інформаційних технологій у Національній бібліотеці України ім. Ярослава Мудрого функціонує Центр правової інформації. Серед його завдань, зокрема, кваліфікована допомога користувачам бібліотеки та загалом усім верствам населення у використанні правових інформаційних ресурсів.

У цьому контексті на увагу також заслуговує Вінницька обласна універсальна наукова бібліотека ім. К. А. Тімірязєва, яка здійснює правове інформування в рамках роботи Сектору правової інформації – це структурний підрозділ бібліотеки, робота якого спрямована на розширення можливостей вільного доступу громадян до правової інформації з використанням сучасних інформаційних технологій. Цей підрозділ обслуговує користувачів правовою літературою (фонд загальним обсягом – 31 тис. документів: довідкові та енциклопедичні видання юридичного характеру; кодекси законів, збірники офіційних документів України, коментарі до них; збірники документів міжнародного й зарубіжного права; періодичні видання; інформаційні матеріали на CD-ROM; популярна література з питань права) (<http://www.library.vn.ua/structure/pravo.html>).

Спеціалізованими підрозділами бібліотек є також створені в багатьох вітчизняних бібліотечних установах ПДГ до інформації органів державної влади – інформаційні центри, де громадяни мають можливість отримувати необхідну інформацію про діяльність органів державної влади (з електронних джерел у тому числі) та дізнатись, яким чином можна долучитись до процесу законотворення та впливати на процес прийняття державних рішень. ПДГ функціонують у багатьох українських бібліотеках, наприклад у Закарпатській обласній універсальній науковій бібліотеці ім. Ф. Потушняка, Івано-Франківській обласній універсальній науковій бібліотеці ім. І. Франка, Вінницькій обласній універсальній науковій бібліотеці ім. К. А. Тімірязєва, Національній бібліотеці України ім. Ярослава Мудрого, Волинській обласній універсальній науковій бібліотеці ім. Олени Пчілки. (<https://ula.org.ua/255-programi-proekti/302-proekt-merezha-punktiv-dostupu-gromadyan-do-oficiynoyi-informaciyi>).

Поряд з безпосереднім обслуговуванням користувачів інформацією правового характеру важливим напрямом роботи бібліотек у рамках бібліотечно-інформаційного обслуговування правовими ресурсами є

реалізація консультативної діяльності, коли бібліотека виступає платформою, а відповідний її підрозділ – організатором і куратором проектів зі створення та функціонування громадських юридичних приймалень на базі бібліотек, де консультування здійснюють професійні юристи на громадських засадах.

Як правило, до правового інформування активно долучаються територіальні органи Міністерства юстиції, наприклад центри правової інформації при обласних, районних, міських адміністраціях. Доволі часто такі центри для надання правової допомоги громадянам використовують інформаційні потужності бібліотек. Утім, спектр організацій, що співпрацюють з бібліотеками, значно ширший. Так, у Вінницькій обласній універсальній науковій бібліотеці (ОУНБ) на базі сектору правової інформації працюють громадська юридична приймальня; молодіжний юридичний лекторій «Феміда», основна мета якого – виховання правосвідомих громадян; Гендерний клуб «Я + Ти = Ми», головна мета якого – поширення просвітницької культури громадян щодо забезпечення рівних прав чоловіків і жінок, сприяння вихованню толерантності в суспільстві з метою розвитку його демократичності та прозорості (<http://www.library.vn.ua/structure/pravo.html>).

Просвітницьку роботу з питань гендерної рівності здійснює також Обласний інформаційно-консультативний гендерний центр (ОГЦ) Кіровоградської ОУНБ ім. Д. І. Чижевського (gender.org.ua/index.php; <http://krona.org.ua/pro-nas.htm>).

Його мета – проведення інформаційнопросвітницької роботи з питань ліквідації всіх форм дискримінації за ознакою статі, подолання стереотипів щодо ролі жінок і чоловіків у сім'ї та суспільстві; популяризація політики рівних можливостей у соціальному, економічному, політичному та культурному житті України; інформаційна підтримка громадських організацій міста з гендерного спрямування.

В діяльності бібліотек на шляху гуманізації суспільства важливу роль відіграє робота як з дорослими, так і з молоддю та дітьми. Тут актуальними є

застосування різних форм популяризації і просування правових знань у формі активного діалогу, дискусій, рольових ігор та інтерактивних форм, що їх можна виносити за межі бібліотеки: в школи, ліцеї, коледжі, профтехколеджі та інші навчальні заклади, забезпечує ефективність відповідного напрямку бібліотечної діяльності. Вивченню когнітивного потенціалу ігрових технологій присвячено розвідку Т. Гранчак [1], а прикладом такої бібліотечної форми роботи можна назвати бібліоквест [2] (від англ. quest – пошук, пошук пригод) – гру, яка поєднує спортивне орієнтування та розв’язання інтелектуальних завдань тощо. Основою гри зазвичай є послідовне виконання заздалегідь підготовлених завдань командами або окремими гравцями, які є на території міста, селища, району. Цікавий досвід роботи з питань права набутий в діяльності клубів за інтересами, на засіданнях яких проводяться читацькі дискусії, ділові ігри, круглі столи, де з учнівською молоддю та батьками спілкуються психологи, юристи, правоохоронці [3].

Інший вид консультаційних юридичних послуг – безкоштовні консультації патентних повірених України та патентознавців з питань інтелектуальної власності, правової охорони винаходів, промислових зразків, знаків для товарів та послуг пропонує мешканцям міста Дніпропетровська обласна універсальна наукова бібліотека імені первоучителів слов’янських Кирила і Мефодія (ДЮНБ). Такі консультації надаються в рамках діяльності патентно-технічного відділу установи.

При Центрі правової інформації Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого для надання безоплатної юридичної допомоги населенню відкрита громадська приймальня спільно зі Всеукраїнською спеціальною

¹ Гранчак Т. Ю. Ігрові технології як інноваційний інструмент формування бібліотечно-інформаційного середовища управління знаннями. Наука та інновації. 2019. Т. 15, № 2. С. 91-104. DOI 10.15407/scin15.02.091

² Розрізняють традиційний квест та веб-квест. Веб-квест – гра або завдання, для виконання якого використовують інформаційні ресурси Інтернету.

³ Пестрецова О. Бібліотечні центри правової інформації: досягнення і перспективи діяльності. Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 2013. Вип. 36. С. 540–548.

колегією з питань боротьби з корупцією та організованою злочинністю.

Перспективним форматом у рамках бібліотечно-інформаційного обслуговування правовими ресурсами є підрозділ «Юридична клініка», основним завданням якої є надання безкоштовної консультаційної юридичної допомоги соціально незахищеним верствам населення, насамперед малозабезпеченим, людям з фізичними обмеженнями, багатодітним і неповним родинам. Такий формат обрала, наприклад, Кіровоградська ОУНБ ім. Д. І. Чижевського. До популяризації «Юридичної клініки» бібліотека залучає ЗМІ, організовує зустрічі представників Головного управління юстиції та студентів і курсантів юридичних ВНЗ з журналістами місцевого телебачення.

Успішною є участь бібліотек у масштабних проектах, спрямованих на підвищення правової культури й забезпечення прав громадян, що їх реалізують міжнародні організації та органи влади різних рівнів. Ця діяльність бібліотек є одним з напрямів роботи, який залучає позабюджетні джерела фінансування, надає додаткові можливості збільшення інформаційних і матеріальних ресурсів. Наприклад, проєкт «Організація дистанційної безоплатної первинної правової допомоги для жителів віддалених громад з використанням інформаційних технологій», ініційований благодійною організацією «Всеукраїнська коаліція з надання правової допомоги», яка запровадила масштабну правозахисну ініціативу на території восьми областей (http://tcentrlutsk.blogspot.com/p/blog-page_5.html).

Мета проєкту – забезпечення реалізації Закону України «Про безоплатну правову допомогу», покращення можливості доступу до безкоштовних правових послуг для жителів малих громад і віддалених районів областей-учасниць проєкту. Проєкт передбачав створення на базі бібліотек (ОУНБ та центральних районних, міських бібліотек) центрів з надання дистанційної безоплатної правової допомоги при виїзній громадській приймальні Головного управління юстиції. Дистанційний пункт доступу до безоплатної

правової допомоги – це точка доступу до безоплатної правової допомоги, що функціонує на постійній основі за визначеним графіком у приміщенні установи, організації, закладу для громадян, які мають потребу в безоплатній правовій допомозі, але з різних причин (географічна віддаленість, відсутність вільного часу тощо) не мають можливості оперативно звернутися до місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги.

Надання безоплатної правової допомоги в рамках цього проекту здійснюється працівниками органів державної влади та місцевого самоврядування, фахівцями в галузі права в режимі онлайн громадянам, які проживають у віддалених селах і містах, з використанням сучасних засобів зв'язку (скайп-зв'язок) та технічного оснащення бібліотек. Скайп-сеанси прийому громадян і надання фахових консультацій юристами здійснюються відповідно до тематики та графіка, затверджених керівниками проекту [графік передбачає визначення дати, даних фахівця (з посадою та контактним телефоном)] та тематичної спрямованості правової допомоги. Тематика консультацій найрізноманітніша: визнання правочинів недійсними; законодавство про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб; питання соціального захисту внутрішньо переміщених осіб; право на безоплатну вторинну правову допомогу; питання захисту прав людини; права одиноких матерів та батьків; вчинення нотаріальних дій; захист прав релігійних організацій; питання реєстрації права власності; питання виконання судових рішень; відповідальність за невиконання вимог законів України «Про звернення громадян», «Про доступ до публічної інформації».

Загальнонаціональний проект «Бібліотеки як центри підтримки громад в умовах воєнної загрози: особливості та потреби організації надання послуг внутрішньо переміщеним особам (ВПО)», ініційований Міністерством культури України за участі Української бібліотечної асоціації, передбачає надання бібліотеками послуг з надання інформації гарячих урядових ліній з питань працевлаштування, житла, правового захисту, медичних послуг і

безкоштовного доступу до Інтернету людям, які прибули з Донецької, Луганської областей та АР Крим.

Корисним видається досвід бібліотек, що долучилися до проекту «Моя нова поліція: громадська підтримка реформи Національної поліції» (<http://patrol.police.gov.ua/ru/project/moya-nova-politsiya-gromadska-pidtrymka/>). Зазначений проект, до участі у якому запрошені публічні бібліотеки, реалізовувався 2015–2016 рр. Радою міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX/Україна) у партнерстві з Міністерством внутрішніх справ України, Міжнародною організацією з розвитку права (IDLO) за фінансової підтримки Бюро з міжнародної боротьби з наркотиками та правоохоронної діяльності Держдепартаменту США (INL). Бібліотеки як сучасні інформаційні центри, які кваліфіковано надають інформацію громадам, було залучено до інформаційної кампанії, поширення достовірної інформації та організації заходів для безпосередньої комунікації громадян та місцевої поліції. Проектом було передбачено забезпечення бібліотек ресурсами для проведення інформаційно-освітніх заходів і налагодження контактів між місцевими ЗМІ та поліцейськими прес-службами.

У кожній з областей, де стартувала реформа поліції, було запрошено бібліотеку обласного/національного рівня, центральну міську бібліотеку і декілька філій. До уваги бралися успішність співпраці бібліотек у попередніх ініціативах «Бібліомосту», умотивованість бібліотекарів, та величина населених пунктів з тим, щоб охопити проектом якомога більшу частину населення. З огляду на ці критерії, участь у проекті взяли такі бібліотеки: Національна парламентська бібліотека України, м. Київ; Публічна бібліотека ім. Лесі Українки для дорослих та 4 бібліотеки-філії, м. Київ; Дніпропетровська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Первоучителів слов'янських Кирила та Мефодія, м. Дніпро; Центральна міська бібліотека ім. Лесі Українки та 4 бібліотеки-філії, м. Дніпро; Миколаївська обласна універсальна наукова бібліотека ім. О. Гмирьова, м. Миколаїв; Центральна

міська бібліотека ім. М. Л. Кропивницького ЦБС для дорослих та 4 бібліотеки-філії, м. Миколаїв; Одеська обласна універсальна наукова бібліотека ім. М. Грушевського, м. Одеса; Центральна міська дитяча бібліотека ім. А. Гайдара Одеської ЦБС для дітей та 4 бібліотеки-філії, м. Одеса; Харківська обласна універсальна наукова бібліотека, м. Харків; і Центральна міська бібліотека ім. В. Г. Белінського ЦБС Держинського району та 4 бібліотеки-філії, м. Харків.

Проект дав змогу створити своєрідні комунікаційні майданчики для налагодження взаємодії не лише між поліцією та громадою, а й місцевими ЗМІ та прес-службами патрульної поліції (mincult.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article).

Проект Української бібліотечної асоціації «Бібліотеки і виборчий процес: навчаємо бібліотекарів і виборців реалізації конституційних прав», що діяв за фінансової підтримки Посольства США в Україні, передбачав проведення тренерами регіональних тренінгових центрів для бібліотекарів у кожній області України циклу із шести вебінарів, що були орієнтовані на навчання громадян України віком від 18 років більш ефективно реалізовувати своє виборче право. Метою проекту було запровадження нової бібліотечної послуги для користувачів, що передбачало організацію та проведення циклу тематичних вебінарів, спрямованих на отримання знань про механізми реалізації конституційних прав громадян під час виборів. Завдяки реалізації цієї ініціативи було досягнуто зростання поінформованості громадян щодо розуміння виборчого процесу як реалізації прав та свобод людини (не виходячи з дому).

Євроінтеграційний прогрес актуалізує просвітницькі проекти щодо ЄС. Так, за ініціативи та підтримки Міжнародного фонду «Відродження» у Дніпропетровській, Закарпатській, Івано-Франківській і Кіровоградській ОУНБ створено центри європейської інформації (ЦЄІ). Поява їх зумовлена потребою у підвищенні обізнаності громадськості про різні аспекти

європейської інтеграції. Відповідно, мета діяльності ЦЄІ – надання широкого доступу до інформаційних ресурсів з питань європейської інтеграції та поширення знань про засади функціонування Європейського Союзу, діяльність керівних інституцій ЄС, відносини між Україною та ЄС, політику європейської інтеграції України, європейські цінності. У ЦЄІ можна замовити й отримати в безкоштовне користування літературу з питань європейського права чи економіки країн ЄС.

Іншим напрямом роботи в контексті бібліотечно-інформаційного обслуговування правовими ресурсами є реалізація завдань електронного урядування – як на рівні консультаційних послуг з окремих питань, так і через участь у масштабних проектах із міжнародною участю. Зокрема, у 2013 р. на Вінниччині, Волині та Івано-Франківщині було реалізовано Всеукраїнський проєкт «Публічні бібліотеки – мости до електронного урядування», метою якого було визначено спрощення доступу населення до урядових служб за допомогою всесвітньої мережі. Під час реалізації проєкту були проведені тренінги з електронного врядування, зокрема е-врядування, е-уряду, е-демократії та е-послуг, які здійснювались через Інтернет. Навчання реалізовувалось на базі тренінгових центрів ОУНБ та центрів підвищення кваліфікації державних службовців, керівників державних підприємств, установ і організацій та передбачало проведення тренінгів для представників громадських організацій, користувачів бібліотеки, представників влади, вчителів і бібліотечних працівників області [1].

Поширення інформації про наявні послуги електронного урядування національного, регіонального та місцевого рівнів серед різних груп населення здійснюється також громадськими інформаційними центрами, які створені в рамках проєкту «Громадські інформаційні центри у Вінницькій, Закарпатській, Львівській і Рівненській областях», які працюють у режимі

¹ Пестрецова О. Відображення діяльності бібліотек із правового інформування у сучасному бібліотекознавстві. Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. 2017. Вип. 48. С. 240–259.

24/7 за фінансової підтримки програми «Бібліоміст» (<https://www.slideshare.net/fyrija/247-47826944>). У центрах систематизуються національні електронні інформаційні ресурси і електронні послуги органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Метою проекту також є розвиток мережі 20 інформаційних центрів громад на базі локальних неурядових організацій, сільських бібліотек за активної участі громад та органів місцевого самоврядування на рівні малих містечок та сіл чотирьох областей України. Тут можна отримати доступ до достовірної та неупередженої публічної інформації, інформаційні та адміністративні послуги юридичним і фізичним особам електронними засобами в інтегрованому вигляді за допомогою мережі Інтернет. Центри надають допомогу у вирішенні ряду питань, що потребують комунікації громадян із державними установами та відомствами: питання зайнятості, отримання освіти, оформлення документів тощо.

На місцевому рівні бібліотеки допомагають у створенні персонального інформаційно-фінансового ресурсу для громадян: пропонують допомогу в оформленні податкової та фінансової звітності платника податків в електронній формі на сайті Міністерства доходів і зборів України; перевірки свідоцтва платника єдиного податку на сайті Міністерства доходів і зборів України; подання декларації про майновий стан і доходи фізичної особи – підприємця та громадянина в електронному вигляді на сайті Міністерства доходів і зборів України тощо [1].

Яскравим прикладом історії успіху є реалізація проекту «Українська Мережа громадянської освіти». З 1999 р. проєктреалізує Рада міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX). На першому етапі було створено інформаційну мережу (веб-сторінки, списки розсилки UkrCivnet), видання інформаційного бюлетеня, організовано публікації, семінари, конференції та

¹ Пестрецова О. Бібліотека в системі правового інформування. Бібліотека. Наука. Комунікація. Стратегічні завдання розвитку наукових бібліотек: матеріали міжнар. наук. конф. (м. Київ, 3–5 жовт. 2017 р.). Київ, 2017. С. 248–251.

інші події. На базі створеної/розширеної мережі жителі міст, де діють пункти доступу, отримали можливість брати участь в управлінні муніципальним життям, звертаючись через засоби телекомунікації до органів міської влади. Завдяки проекту «Українська мережа громадянської освіти» (<http://osvita.khpg.org/index.php?id=978209611>) були автоматизовані та забезпечені доступом до мережі Інтернет майже всі районні й міські бібліотеки областей, охоплених проектом.

Preprint

2.3. Особливості діяльності публічних бібліотек щодо обслуговування правовою інформацією

Зростаюча роль інформації, що є важливим чинником суспільного життя, визначає затребуваність і розвиток сучасних інформаційних центрів, у тому числі бібліотечних, діяльність яких спрямована на ефективне задоволення потреб соціально активної частини суспільства в розширенні інформаційного забезпечення. Відтак в умовах розвитку інформаційного суспільства на базі трансформації системи соціальних комунікацій зростає значення бібліотек як сучасних інформаційних центрів акумуляції, збереження й організації використання інформаційних ресурсів.

Істотний дослідницький потенціал має проблема участі бібліотек у політико-правовому інформуванні громадян та органів влади. Вона актуалізується, серед іншого, зростаючою потребою в наданні достовірної, повної та своєчасної правової інформації та можливостями бібліотек як агрегаторів необхідних масивів інформації, авторитетних і при цьому демократичних установ. Бібліотеки як інформаційні центри орієнтовані на пошук, акумуляцію, зберігання, організацію та поширення суспільно корисних знань, зокрема й правових, надаючи до них безкоштовний, що досить важливо в нинішніх умовах, доступ.

Одним з кроків на шляху розширення можливостей вільного доступу громадян до правової інформації та посилення ефективності процесів обслуговування користувачів правовими ресурсами для вітчизняних бібліотек стало створення центрів правової інформації (ЦПІ).

Маючи значний ресурсний потенціал у сфері правової інформації та досвід інформаційно-просвітницької діяльності бібліотеки почали створювати умови для забезпечення якісно нового рівня правової просвіти громадян. Крім того, ця діяльність, що розпочалася в Україні на початку

двохтисячних років стала новим імпульсом у розвитку самої бібліотеки як загальнодоступного інформаційного центру.

Головною метою ЦПП створених на базі публічних бібліотек було сприяння прозорості діяльності власних структур, забезпечення інформаційної підтримки органів влади, місцевого самоврядування і населення, створення довідково-інформаційного апарату з питань права і місцевого самоврядування, сприяння обізнаності усіх верств населення з означених питань. З часом функції ЦПП розширювалися і з'явилися нові форми та методи бібліотечного інформування з використанням комп'ютерних технологій і Інтернету (електронна доставка документів, віртуальні довідки, використання е-урядування, скайп-конференції з представниками влади тощо) [1].

Серед функцій, що виконують ЦПП організаційно-методичне забезпечення розвитку діяльності з розповсюдження (надання) правової інформації, її обліку, обробки, зберігання, систематизації та актуалізації; реалізація заходів, спрямованих на забезпечення доступу громадян та організацій до еталонної правової інформації, формування системи правового виховання дітей та молоді, підвищення рівня правової інформованості суспільства. Крім того, ЦПП можуть здійснювати діяльність щодо організації та проведення виставок, семінарів, конференцій та інших заходів, у тому числі спільно з зацікавленими державними органами та іншими організаціями [2].

Завдяки роботі ЦПП учасники та громада міст отримують постійний доступ до актуальної правової інформації, нових надходжень літератури.

¹ Діяльність центрів правової інформації на базі бібліотек області в сучасних умовах : основні положення та методика дослідження. URL: <http://biblioteka.od.ua/wp-content/uploads/2018/06/Diyalnist-tsentriv-pravovoyi-informatsiyi-oblasti.pdf> (дата звернення: 14.12.2017).

² Бібліотека як центр регіональної і правової інформації: Інформаційно-методичні матеріали / уклад. : В. В. Маковська, Ю. М. Гой, В. С. Зваричук. Хмельницький, 2005. 32 с.

Збільшується кількість відвідувачів, книговидача, покращилась довіра між бібліотекою та громадою [1].

У бібліотечних центрах доступу до інформації є вільний вихід до Інтернету, ведеться цілеспрямована робота з формування контенту конкретної спрямованості. Тут інформація надається фахівцями за запитом. Нині пересічні українці часто стикаються з проблемою нестачі кваліфікованої правової допомоги, тим паче безкоштовної. Вирішити цю проблему і покликаний ЦПІ. Обов'язковою умовою формування ЦПІ є технологічна модернізація бібліотеки чи структурного підрозділу, поява нових засобів пошуку та обробки інформації, збагачення ресурсної бази бібліотеки за рахунок залучення мережевих ресурсів, неопублікованих документів, електронних баз даних; розвиток спектра продуктів та послуг, що пропонуються користувачам. Очевидно, що такі процеси відбуваються інтенсивніше в тих бібліотеках, які мають досить міцну матеріальну та ресурсну базу. Це бібліотеки з потужним парком комп'ютерного обладнання, доступом до Інтернету, копіювально-розмножувальною технікою, мультимедійним обладнанням. Для інших бібліотек важливою є підтримка, особливо фінансова, з боку місцевої влади щодо ідеї створення таких центрів. В умовах недостатнього бюджетного фінансування додатковою можливістю організувати новий структурний підрозділ є отримання цільових грантів.

Як показує досвід, для громадян, незалежно від місця їх проживання, віку, рівня освіти та інших ознак, такі центри є авторитетним джерелом актуальної, доступною та безкоштовної соціально значимої інформації про свої права, можливості та обов'язки як громадянина.

Поряд із завданням формування та постійного оновлення інформаційно-правових ресурсів є їх популяризація. Для організацій, на базі яких відкриваються центри, вони стають додатковим інструментом роботи з

¹ Про Центр правової інформації. Центр правової інформації. URL: http://cpi-cher.blogspot.com/p/blog-page_27.html (дата звернення: 15.12.2017).

цільовою аудиторією – учнями, студентами, науковцями, бізнесменами, лідерами громадських організацій тощо [1].

Створення ЦПП дає можливість активізувати надання бібліотечно-інформаційних послуг органам державної влади та місцевого самоврядування через підготовку та видання бібліографічних та інформаційних видань (оглядів, експрес-інформацій, дайджестів, пам'яток, буклетів, путівників), надання консультацій.

Формування фондів нормативно-правових документів місцевих органів влади потребує окремої уваги, адже вони є важливою складовою структури інформаційних ресурсів ЦПП. Документи органів місцевого самоврядування поділяються на опубліковані (статистична інформація про стан економіки, екології, здоров'я, демографії, освіти, культури та інших напрямків) та на неопубліковані (наукові коментарі та монографії, довідкова та учбова література, фахові періодичні видання) видання.

Досвід співпраці ЦПП бібліотек з органами місцевої влади свідчить про те, що на підставі договорів до центрів мають надходити документи загального характеру в автоматизованому режимі або в друкованому вигляді.

Оперативний пошук правової інформації забезпечують електронні бази даних (інформаційно-пошукові системи), доступ до яких користувачам надають ЦПП. Найбільш поширеною сьогодні є інформаційно-пошукова система «Нормативні акти України» (ІПС «НАУ»), яка містить усі нормативно-правові документи України з урахуванням внесених змін, судові рішення у цивільних, кримінальних та господарських справах, консультації та коментарі до нормативних актів. Дана пошукова система забезпечує швидкий та ефективний пошук документа завдяки наявності найбільш потужного пошуку за контекстом, реквізитами, тематикою, закладками, зв'язками.

¹ Гранчак Т. Бібліотека і політична комунікація : монографія. Київ, 2012. 481 с.

Представлена інформаційно-пошукова система – база даних нормативних актів України. Це електронне офіційне джерело правової інформації, на яке можна посилатись під час ведення юридичних справ. Перша така система була розроблена у вересні 1991 р. на замовлення Верховної Ради України. Це повна законодавча база України (близько 490 тис. документів), що вимагає:

- регіональне законодавство (документи обласних рад і держадміністрацій);
- перспективне законодавство (тексти законопроектів ВРУ);
- документи судової практики;
- аналітичні та довідкові документи (консультації, нормативні таблиці, бланки звітності, типові документи, каталог оголошень про банкрутство, словник законодавчих термінів, довідник органів влади та ін.);
- інтегровані з законодавством України бази судових рішень;
- бази перекладів законодавства англійською мовою;
- роботу зі збору, зберігання та надання в користування матеріалів місцевої влади [1].

Послугами правових центрів можуть скористатись як організації, так і звичайні громадяни. Слід враховувати, що існує своя специфіка в наданні правової інформації корпоративним та індивідуальним користувачам. Серед перших можна виокремити органи місцевої влади, громадські організації, навчальні заклади, підприємства тощо. Їхні запити пов'язані перш за все з наданням текстів конкретних офіційних правових актів, нормативних положень загальнодержавного та місцевого рівнів, а також тематичної інформації.

Індивідуальних користувачів можна поділити на такі категорії. Перша – це фахівці, які працюють з офіційними правовими документами постійно, для яких є важливою повнота отриманої інформації. До цієї групи належать

¹ Професійна юридична система. Мега-НАУ. URL: <http://www.nau.kiev.ua/> (дата звернення: 14.12.2017).

юристи, викладачі, студенти, підприємці, фахівці промисловості, сільського господарства тощо. Наприклад, запити учнів та студентів, учителів та викладачів спрямовані на задоволення інформаційних потреб, що виникають у процесі навчання. Їх переважно цікавлять підбірки законодавчих актів за певною темою, матеріали для написання доповідей, курсових та дипломних робіт, статей та дисертацій, методика складання бібліографічних списків тощо.

Друга група – це користувачі, чії потреби в такій інформації спричинені, як правило, певними обставинами. Цю групу відвідувачів цікавить передусім відповідь на те чи інше важливе для них запитання. Наприклад, для пенсіонерів – однієї з найчисленніших груп користувачів правових центрів – важливим є законодавство соціальної сфери: пільги, питання нарахування, розрахунку та перерахунку пенсій, законодавство про ветеранів, субсидії, спадкове право [1, с. 4–7].

Соціальна роль ЦПП полягає перш за все у створенні умов вільного та повного задоволення інформаційно-правових запитів соціально-незахищених верств населення. Традиційно до них належать такі соціальні групи, як діти, пенсіонери, малозабезпечені, безробітні, люди з обмеженими фізичними можливостями, мігранти, безпритульні тощо. Люди з обмеженими фізичними можливостями цікавляться пільгами у сфері охорони здоров'я, пенсійного забезпечення, освіти, житлового права. Тимчасово непрацездатні потребують інформації про те, як стати на облік у центр зайнятості, отримати допомогу у зв'язку з безробіттям. Фермерів цікавить земельне та податкове законодавство.

Проаналізувавши категорії користувачів ЦПП, можна визначити, що пріоритетними напрямками роботи центру є взаємодія з державними органами влади, громадськими організаціями, ВУЗ, – залучення громадян до процесу державного управління, державотворення, а також до місцевого

¹ Організація центрів правової інформації в бібліотеках: метод. поради. Донецьк : Сх. вид. дім, 2008. 24 с.

самоврядування; забезпечення та розширення доступу до публічної інформації про діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування; інформаційного забезпечення запитів керівних кадрів владних структур різних рівнів та юридичних служб.

Виходячи з досвіду роботи публічних центрів правового інформування в Україні, найбільш популярними темами є: права дітей та підлітків, молодих фахівців; місцеve самоврядування; захист прав споживачів; пенсійне законодавство; житлове законодавство; законодавство про землю; соціальний захист; сімейне законодавство; спадкове право; охорона здоров'я; авторське право; кримінальне право; міжнародне право; податкове законодавство; організація бухгалтерського обліку; права людини тощо [1, с. 8–10].

У центрах правової інформації можуть застосовуватися різноманітні форми бібліотечного обслуговування. Серед них можна виокремити як традиційні, так й інноваційні, у тому числі ті, що розраховані на все населення міста (району), всіх, а також на конкретних користувачів бібліотеки.

Говорячи про діяльності центрів, окремої уваги заслуговує діяльність щодо налагодження партнерських відносин з різними соціальними службами в регіонах, тобто дії на зразок центру громадського життя міста (району).

Виходячи з наявних та потенційних інформаційних запитів індивідуальних користувачів, ЦПІ може запропонувати широкий спектр послуг, спрямованих на їх задоволення:

- пошук правових актів в електронних базах даних;
- пошук правової літератури в електронному каталозі бібліотеки;
- підбір законодавчих актів та юридичної літератури за темою;
- складання списків літератури до курсових і дипломних робіт;
- виконання довідок різних видів: фактографічних бібліографічних, тематичних, у т. ч. віртуальних;

¹ Організація центрів правової інформації в бібліотеках: метод. поради. Донецьк : Сх. вид. дім, 2008. 24 с.

- прийом замовлень на пошук нормативно-правового акта телефоном, електронною поштою;
- надання інформації на дисплеї для короткого ознайомлення;
- надання тексту документа;
- надання правової інформації на CD-ROM;
- доступ до правових ресурсів і сервісів Інтернету;
- надання в тимчасове користування книг та періодичних видань правової тематики;
- відправка правового документа електронною поштою;
- сканування;
- запис на CD;
- ксерокопіювання та роздруковування на принтері правових актів;
- резервування видання для конкретного користувача.

Звісно, охопити весь спектр інформування населення за дуже короткий термін досить складно. Тому сьогодні ЦПП на базі бібліотек мають зосередитись на адресності інформаційно-аналітичного правового інформування. Водночас, незважаючи на важкі умови існування, враховуючи загальнодоступність публічних бібліотек, їхні інформаційно-ресурсні можливості, досвід працівників у роботі з інформацією, діяльність бібліотек сьогодні має бути зосереджена на постійному, методичному підвищенні ефективності задоволення інформаційних, соціальних потреб користувачів та реалізації створення на базі бібліотек справжніх, затребуваних та ефективних центрів соціально-правової інформації.

В контексті ефективної діяльності бібліотек у напрямі розвитку громадянського суспільства важливо звернути увагу на проєкті створення пунктів доступу громадян до інформації органів державної влади в бібліотеках, започаткований УБА в червні 2009 р. у рамках гранту Програми сприяння парламенту України за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (USAID). Через мережу поширюється не лише інформація органів

державної влади, а й видання інформаційно-аналітичних підрозділів бібліотек, що є одним з напрямів створення бібліотекою інформаційного середовища правового спрямування, представленого системною сукупністю інформаційно-аналітичних засобів вироблення інформаційних ресурсів та організаційно-методичного забезпечення, орієнтованою на задоволення потреб користувачів в інформаційних послугах і ресурсах правового характеру. УБА співпрацює з НБУВ, НЮБ НБУВ, СІАЗ НБУВ, Фондом Президентів України (ФПУ) НБУВ, які надають інформацію для поширення.

Досвід співпраці інформаційно-аналітичних підрозділів НБУВ (СІАЗ, НЮБ, ФПУ) та спроби оцінки ефективності роботи пунктів доступу громадян до офіційної інформації, зроблені в спеціальному дослідженні УБА [1], дають змогу зробити висновок про те, що створення спеціально облаштованих комп'ютерних місць у бібліотеках з підключенням до Інтернету, де користувачі можуть самостійно або за допомогою бібліотекаря отримати доступ до інформації органів влади будь-якого рівня, з відповідними інструкціями-порадами щодо здійснення пошуку інформації, навігаційними ресурсами, бібліографічними списками, є ефективним інструментом участі бібліотек у створенні умов доступності й прозорості рішень влади для громадськості та, відтак – розбудови правового суспільства.

Пункти доступу громадян діють у майже тисячі бібліотек, створюючи мережу ПДГ до офіційної інформації, яка охоплює всі регіони України і надає користувачам можливість отримати інформацію про діяльність органів державної влади (у тому числі з електронних джерел) та дізнатись, яким чином можна долучитися до процесу законотворення та впливати на процес прийняття державних рішень. Основними критеріями відкриття в бібліотеці пункту доступу громадян, і, як наслідок, залучення бібліотеки до мережі

¹ Оцінка ефективності діяльності Мережі пунктів доступу громадян до офіційної інформації в бібліотеках : матеріали дослідження. Київ : УБА, 2012. 89 с.

ПДГ, є наявність у бібліотеці комп'ютерів з вільним доступом до мережі Інтернет.

Дослідження діяльності мережі дають змогу узагальнити специфіку ПДГ як інформаційного агрегатора і виділити найбільш поширені форми роботи. Крім основного завдання – вільного доступу користувачів бібліотеки до інтернет-ресурсів офіційної інформації, здійснюються також індивідуальні консультації та надаються довідки користувачам щодо джерел і пошуку; здійснюється пошук офіційної інформації на запит користувача – конкретний документ чи підбірку документів за темою. Ці послуги надають понад 80 % усіх бібліотек-учасників. Групові заняття користувачів з методики пошуку офіційної інформації здійснюється переважно публічними бібліотеками – їх проводить лише 35 % бібліотек-учасників. Достатньо поширеними є виставки літератури; складання бібліографічних і вебліографічних списків; допомога в складанні та оформленні офіційних документів; розсилка інформації користувачам (представникам влади, ГО та ін.); юридичні консультації від волонтерів; друк і запис інформації на електронні носії тощо [1].

Висловлену раніше тезу про доступність і демократичність як визначальні характеристики бібліотек у системі політико-правового інформування підтверджують висновки про специфіку категорій користувачів мережі ПДГ.

У дослідженні, проведеному на основі опитування бібліотек-учасниць Мережі пунктів доступу громадян до офіційної інформації, визначено, що основними користувачами послуг є соціально незахищені прошарки населення – пенсіонери (84 %), безробітні – (74,6 %), студенти, абітурієнти, люди з обмеженими можливостям тощо – для яких важливе безкоштовне користування. Інша група – бізнес-кола, представники місцевої влади,

¹ Оцінка ефективності діяльності Мережі пунктів доступу громадян до офіційної інформації в бібліотеках : матеріали дослідження. Київ : УБА, 2012. 89 с.

юристи, для яких очевидна принципова достовірність і якість офіційної інформації.

Оцінки ефективності діяльності мережі пунктів доступу громадян до офіційної інформації в бібліотеках дали підстави для обґрунтованого висновку – робота пунктів доступу в бібліотеках є органічною для бібліотечної діяльності та бібліотечного обслуговування і спрямована на розбудову демократичного й громадянського суспільства, на конкретну інформаційну допомогу громадянам.

Зазначимо, що функціонування спеціальних пунктів доступу громадян до офіційної інформації можна розглядати в контексті становлення електронного урядування в Україні. Передумовою цього є інформаційно-аналітичне забезпечення органів державної влади та місцевого самоврядування. Треба зауважити, що бібліотечні послуги в цій сфері напряду залежать від стану впровадження процесів е-урядування в державі. Водночас, на сьогодні у сфері бібліотечного інформаційно-правового обслуговування, електронні послуги є одним з найбільш перспективних напрямів діяльності. Бібліотека як посередник між владою та суспільством сьогодні може ефективно сприяти залученню громадян до активного використання інформаційної інфраструктури завдяки використанню технологій соціального партнерства, а саме виступаючи об'єднуючим елементом між урядом і громадянським суспільством.

Тут варто звернутися до досвіду бібліотек США, які завжди відігравали важливу роль у забезпеченні вільного та відкритого доступу до світових знань, а також до ресурсів, які забезпечують зв'язок з державними органами на всіх рівнях. Публічні бібліотеки США використовуються як точки доступу до інформації щодо податкової сфери, питань громадянства й імміграції, соціальних сервісів, медичної сфери, надзвичайних ситуацій тощо. Вони задовольняють найважливіші потреби населення в е-урядуванні: виконуючи посередницьку функцію між урядовими установами та користувачами, які

потребують допомоги; проводячи навчання основам комп'ютерної та інтернет-грамотності й надаючи доступ до послуг е-урядування; працюючи в зручний час, в тому числі пізно ввечері, коли доступ до державних установ обмежено; забезпечуючи необхідний рівень інформаційної безпеки при використанні послуг е-урядування; надаючи консультативну допомогу в процесі використання користувачами веб-сайтів е-урядування та ін.

Урядові послуги, ресурси та інформація стають усе більш цифровими, а в деяких випадках – тільки цифровими, тому численні урядові агентства направляють людей, що не мають вдома Інтернету, у місцеві публічні бібліотеки для отримання допомоги та доступу до мережі для взаємозв'язку між громадянами та урядом [1].

Нагальність цього процесу визначена необхідністю аналізу сучасних інформаційних потоків, удосконалення організації співробітництва громадських і державних структур в Україні; новими можливостями інформаційних обмінів, удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення владних структур, усієї системи користувачів електронної інформації, адже високий рівень доступності правової інформації сприяє, серед іншого, становленню масової грамотності в правовій сфері, стимулює розвиток правової держави, а отже, і громадянського суспільства.

Вивчення досвіду створення мережі пунктів доступу громадян до офіційної інформації дає підстави для висновку про необхідність подальшого вдосконалення механізмів трансляції правової інформації бібліотеками. Розширення каналів правового інформування актуалізується не тільки проблемою рівня доступності інформації в суспільстві, а й питаннями вироблення шляхів і методів розширення кола послуг у цій сфері. Отже, критерії оцінки правового інформування, здійснюваного бібліотеками, можна розглядати як у кількісному вимірі, що знаходить свій вираз у частоті

¹ Влада – бібліотека – громада: приєднуємося до електронного урядування : практичний посібник для бібліотек з надання послуг електронного урядування / уклад. Г. М. Гич, Т. О. Михайловська, О. М. Некипелова, А. Є. Цуканова. Миколаїв : ФОП Швець В. Д., 2013. 120 с.

пошуку відповідей на свої запитання користувачем, так і в якісному – доступності та швидкості отримання інформації, її якості, достовірності й повноті.

Preprint

РОЗДІЛ 3

ГЛОБАЛЬНИЙ ДОСВІД В СФЕРІ ПРАВОВОГО ІНФОРМУВАННЯ

3.1. Публічні юридичні бібліотеки в системі правового інформування США

Поява публічних бібліотек на території Сполучених Штатів Америки датується практично тим самим періодом, що і утворення цієї країни, а саме XVIII ст. Як відомо, Конституція США 1787 року закріпила багато фундаментальних демократичних свобод, серед яких гарантія справедливості, забезпечення процвітання населення та захист свобод, а вже у 1791 році набрав чинності Білль про права, який містив основні права та свободи громадян, зокрема свободу слова і друку, та гарантії їх реалізації.

Зростання соціального запиту на правову інформацію в Сполучених Штатах пояснюється бурхливим процесом становлення демократичного суспільства зі складною соціальною структурою, чисельність якого збільшилася за сто років, з 1790 по 1890 рік, майже на 60 мільйонів осіб ^[1] та активним розвитком і ускладненням економічних відносин. Таким чином, забезпечення рівності перед законом та забезпечення правосуддя досягалося, зокрема, і створенням рівного доступу до законів і матеріалів, що роз'яснюють правила процедури і взаємозв'язок законів з іншими нормативно-правовими актами, що стало соціально значимою функцією суспільства. Такий підхід в загальноісторичному вимірі сприяє передачі від покоління до покоління досягнень правової культури як складової загальних

¹ U.S. Population, 1790-2000: Always Growing. United States history. URL:<https://www.u-s-history.com/pages/h980.html> (last accessed: 08.11.2017).

цінностей в суспільстві, що в підсумку забезпечує фундаментальні принципи правової держави.

Наочним прикладом є перша юридична бібліотека, яка з'явилася в США у 1802 році у місті Філадельфія, сьогодні ми знаємо її як юридичну бібліотеку Дженкінса (Jenkins Law Library).

Наприкінці 19-го століття бібліотека Дженкінса була в трійці кращих юридичних бібліотек країни за розміром колекції. Сьогодні Юридична бібліотека Дженкінса продовжує свою діяльність як юридична бібліотека з членським доступом, проте зараз, за законом, вона також функціонує як юридична бібліотека для міста і округу Філадельфія відкрита для широкої публіки. По суті це гібридна юридична бібліотека, як із членським доступом, так і публічна бібліотека для населення Філадельфії [1].

На протязі одного століття розгорнулася ціла система публічних юридичних бібліотек, багато з яких з'явилися завдяки грошовим пожертвам приватних благодійників, а їх фонди брали свій старт від великих колекцій книг, які жертвували колекціонери. За останні 200 років публічні юридичні бібліотеки перетворилися на організації, що фінансуються державою.

Безкоштовні публічні бібліотеки в США від свого початку і до сьогодні мають широку громадську підтримку. Розвиток соціальних комунікацій та сучасних інформаційних технологій лише посилили популярність бібліотек у населення, що пояснюється доступністю та відкритістю цих установ для широкого кола користувачів, незалежно від того, чи це громадянин, емігрант або особа засуджена та така, що перебуває в місцях відбування покарання.

Законодавство всіх штатів містить закони щодо створення, організації, обслуговування та фінансування окружних публічних юридичних бібліотек у США [2], крім того, нерідко є місцеві нормативні документи, правила або

¹ Adams L., Smith R. The Evolution of Public Law Libraries. AALL Spectrum. March 2006. pp. 17–33.

² State laws about county law libraries. URL: <https://www.aallnet.org/gllsis/wp-content/uploads/sites/9/2018/01/laws-about-county-law-libraries.pdf> (last accessed: 05.11.2017).

постанови, що стосуються питань функціонування місцевої публічної юридичної бібліотеки.

Тут треба згадати і про освіту, адже перша бібліотечна школа (вищий навчальний заклад, що спеціалізується на професійній підготовці бібліотекарів) в Сполучених Штатах була заснована в 1887 році в Колумбійському університеті Мелвіллом Дьюї (творцем десятикової системи класифікації Дьюї (ДКД), яка згодом послужила основою для розробки універсальної десятикової класифікації (УДК). Пізніше, після другої світової війни, Вища бібліотечна школа Чиказького університету (University of Chicago Graduate Library School) першою стала надавати ступінь магістра в галузі бібліотечної справи, що в даний час є стандартним професійним ступенем, а потім і докторську ступінь в цій галузі.

Сьогодні в системі бібліотечної освіти США існують окремі програми підготовки фахівців юридичних бібліотек, зокрема програми для випускників. Бібліотечна юридична програма Школи інформації Вашингтонського Університету (The University of Washington Information School (<https://ischool.uw.edu>) згідно рейтингу U.S News & World Report займає перше місце в США, тому що вона забезпечує високий рівень підготовки в сфері юридичної бібліотечної справи. Навчальний план поєднує в собі міцну теоретичну основу принципів інформатики зі спеціальними знаннями в області правових досліджень та адміністрування. Також передбачається стажування, яке передбачає отримання нових навичок використання інформації для підтримки судів, федерального уряду і уряду штату, юридичних шкіл, корпорацій та ін. [1].

Треба наголосити на тому, що прийом в юридичну бібліотечну програму вимагає завершення JD (Juris Doctorate degree) ступінь доктора

¹ Law librarianship. UW iSchool. URL:<https://ischool.uw.edu/programs/mlis/degree-options/law-librarianship> (last accessed: 05.07.2017).

юриспруденції або ступінь доктора права – вища юридична освіта доступна в Сполучених Штатах, що вважається професійним ступенем.

Зареєстровані в програмі отримують ступінь MLIS (Master of Library and Information Science) зі спеціалізацією в області бібліотечної юридичної справи після успішного завершення річної програми. MLIS це ступінь магістра, який вимагається для більшості професійних посад бібліотекаря в Сполучених Штатах і Канаді. Навчальна програма Law MLIS реалізується в традиційному форматі і недоступна для студентів в онлайн-форматі.

В квітні 2015 року AALL затвердила стандарти для окружних публічних юридичних бібліотек (County public law library standards [1], де містяться керівні принципи функціонування таких бібліотек щодо управління та адміністрації; бюджету; персоналу; розташування та зручності; технічного забезпечення та колекцій.

Зокрема в документі зазначається, що бібліотека повинна надавати доступ до друкованих та електронних ресурсів, які є основою колекції окружної публічної юридичної бібліотеки та пропонується список джерел, які мають бути в наявності. Вибір формату повинен здійснюватися, перш за все, із урахуванням потреб користувача.

Серед джерел доступ до яких має обов'язково надаватися вказані надійні веб-сайти, які надають вільний доступ до матеріалів з основних юрисдикцій, які обслуговують спільноту користувачів бібліотеки. Також колекція має містити в електронному та друкованому вигляді в належному поєднанні: повну правову базу рідного штату бібліотеки; федеральне законодавство; загальні публікації Сполучених Штатів, зокрема юридичні періодичні видання та юридичні довідкові інструменти, включаючи словники, тезауруси, судові біографічні та юридичні скорочення каталогів, матеріали для самодопомоги та із загальних юридичних питань, що становлять інтерес

¹ County public law library standards. AALL. URL: <https://www.aallnet.org/about-us/what-we-do/policies/public-policies/county-public-law-library-standards/> (last accessed: 07.09.2017).

для громадськості та осіб, що самостійно представляють себе, які включають ресурси для людей з обмеженим знанням англійської мови та матеріали на інших мовах, крім англійської, для відповідно до потреб користувачів та ін.

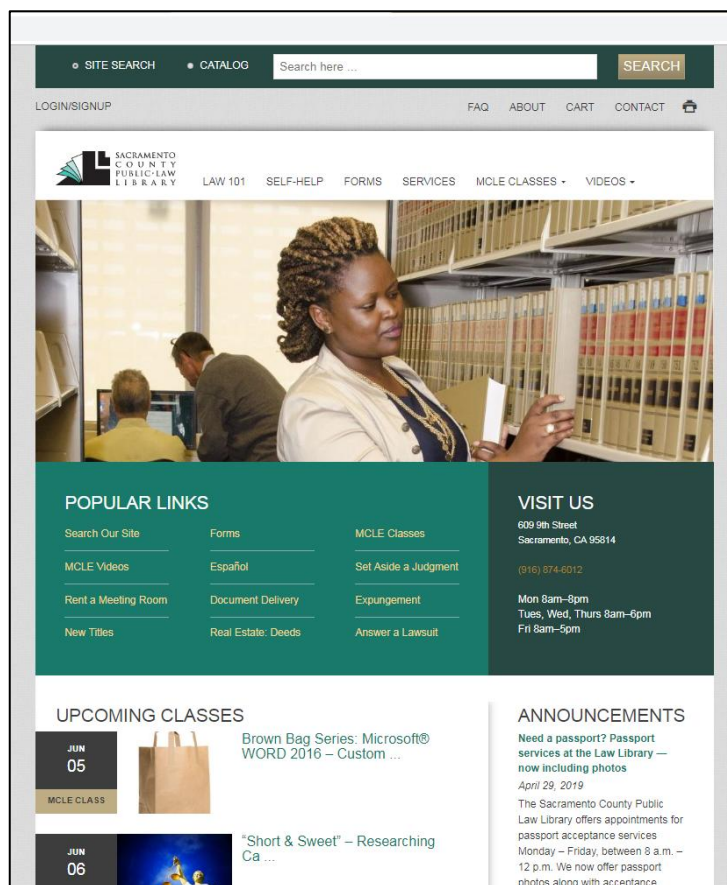
Розглянемо детальніше напрями роботи сучасних публічних юридичних бібліотек Сполучених Штатів Америки на прикладі штату Каліфорнія.

Публічна юридична бібліотека округу Сакраменто (Sacramento County Public Law Library, SCPLL) [1] є публічною юридичною бібліотекою в столиці штату Каліфорнія. З моменту свого заснування SCPLL надає безкоштовний публічний доступ до правової інформації.

Система юридичних бібліотек штату Каліфорнія була заснована в 1891 році і SCPLL є 6-ю за величиною з 58 юридичних бібліотек округу Каліфорнії з фондом більш ніж 65 000 найменувань. Бібліотека спеціалізується на практичних матеріалах для адвокатів і громадськості. Команда висококваліфікованих фахівців, технічних і канцелярських спеціалістів постійно працюють над тим, щоб надавати необхідні ресурси для проведення юридичних досліджень і задоволення інформаційних потреб користувачів бібліотеки загалом. Бібліотека володіє і управляє інтегрованою системою, яка містить інформацію про книги, он-лайн бази даних і підписки. Крім того, вона включає в себе інформацію про вартість, дату оновлення та отримання матеріалів, а також про те скільки разів друковані матеріали поширювалися.

Рис. 3.1. Представленість публічної юридичної бібліотеки округу Сакраменто на порталі

¹ About the Law Library. Sacramento County Public Law Library. URL:<https://saclaw.org/about-the-law-library/> (last accessed: 09.10.2017).

Місія SCPLL полягає в наданні вільного доступу до правової інформації судовим органам, посадовцям штатів і округів, членам колегії адвокатів штату Каліфорнія і усім жителям округу. Сьогодні основними користувачами Юридичної бібліотеки SCPLL є члени юридичного співтовариства округу Сакраменто та його жителі. SCPLL надає допомогу користувачам у вирішенні правових питань, зокрема тим хто самостійно представляють себе у судах. Ця послуга надається в багатьох публічних юридичних бібліотеках США і представляє собою ресурс самодопомоги в юридичній бібліотеці – «Цивільний Центр Самопомочі» (Civil Self-Help Center), який надає обмежену юридичну допомогу в кваліфікаційних цивільних справах особам, які не мають адвокатів.

SCPLL пропонує таку допомогу тим, хто перебуває в процесі судового розгляду цивільної справи в суді округу Сакраменто або проживає в окрузі Сакраменто. Також бібліотека проводить безкоштовні семінари (Free Self-

Help Workshops) по самодопомозі для жителів Сакраменто або сторін в судовому процесі з питань встановлення опіки, відкриття цивільної справи та ін. Бібліотека надає безкоштовні онлайн-довідки по загальним юридичним процедурам, темам і питанням; надає доступ до Self-Help Videos та Self-Help Books на різні теми, покликані допомогти людям представити себе. Крім того, користувачі можуть отримати доступ до електронних версій юридичних книг по самодопомозі з дому або офісу. Також бібліотека пропонує програму «Адвокати в бібліотеці» (Lawyers in the Library), що передбачає безкоштовні 20-хвилинні консультації в публічній юридичній бібліотеці округу Сакраменто раз на тиждень.

SCPLL надає безкоштовний доступ до ряду юридичних баз даних і онлайн-ресурсів доступних в межах бібліотеки; сховища публікацій, які розповсюджуються урядом Сполучених Штатів в рамках Федеральної програми депозитарних бібліотек і урядом Каліфорнії відповідно до Закону про депозитарні бібліотеки Каліфорнії. Бібліотека надає послугу міжбібліотечного абонементу (Interlibrary Loan, ILL), тобто може організувати запозичення матеріалів з інших бібліотек для своїх користувачів або надати матеріали іншим бібліотекам.

Слід зауважити про те, що публічна юридична бібліотека округу Сакраменто пропонує послугу з прийому та видачі паспортів, тобто є платформою для надання певних адміністративних послуг. Також в бібліотеці функціонує комп'ютерна станція ADA (ADA Computer Station) для задоволення потреб людей з вадами зору. Ця комп'ютерна станція оснащена дуже великим екраном комп'ютера та програмним забезпеченням «Zoom Text».

Бібліотека надає послугу Ask Now Law Librarian (запитайте зараз юридичного бібліотекаря): служба для широкої публіки, яка може ставити питання бібліотекарям по всьому штату за допомогою функції інтерактивного чату на сайті та CD для самонавчання. Пропонуються класи

безперервної освіти (Continuing Education Classes): різні курси в Навчальному центрі юридичної бібліотеки з кваліфікованими доповідачами, а також деякі програми, пропонувані за допомогою відео на веб-сайті.

Для членів каліфорнійської Асоціації адвокатів штату та юристів, що перебувають в процесі MCLE (minimum continuing legal education) є можливість скористатися аудіовізуальними ресурсами, тобто заробляти акредитаційні бали для підтвердження своєї ліцензії. Останнім часом багато юрисдикцій дозволяють адвокатам робити це в рамках курсів дистанційного навчання, що проводяться в режимі он-лайн або шляхом прослуховування аудіо записів.

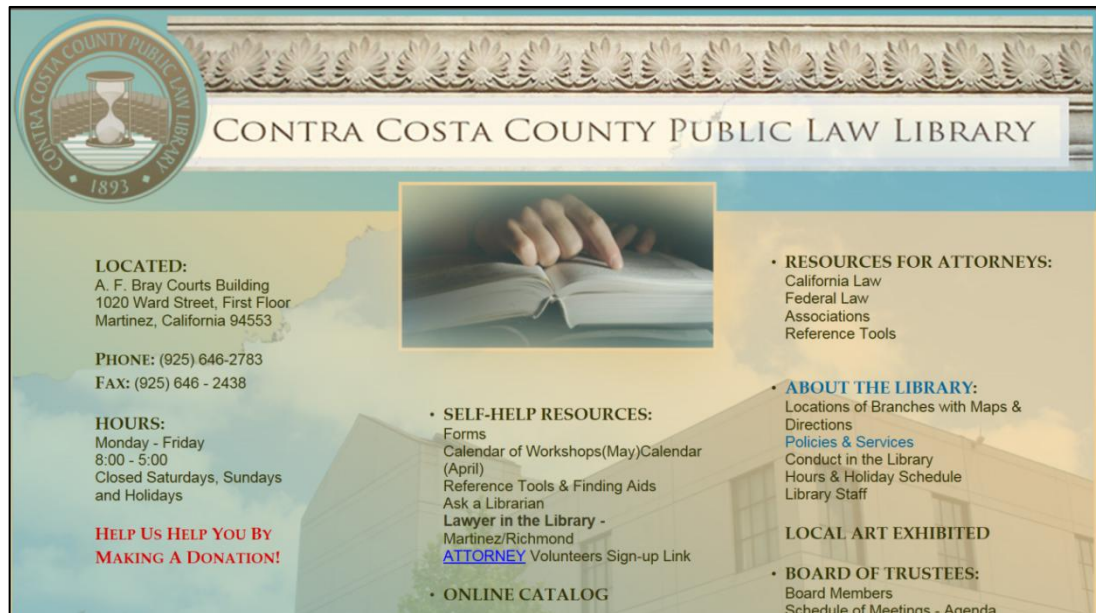
Публічна юридична бібліотека округу Контра Коста штату Каліфорнія США (Contra Costa County Public Law Library (<http://www.cccpllib.org>) була заснована в 1893 році і своєю місією декларує забезпечення всім членам спільноти доступ до дослідницьких матеріалів, допомагаючи розуміти закон та дотримуватися його.

Юридична бібліотека має сучасну збалансовану колекцію з більш ніж 35 000 найменувань первинних і вторинних федеральних джерел та загальних трактатів, які представляють більшість областей права, та надає доступ до баз даних Westlaw і HeinOnline. Колекція організована відповідно до системи класифікації Бібліотеки Конгресу, доступною для пошуку через онлайн-каталог, який рубрикований за такими темами: банкрутство; опікунство; кримінальне право; трудове право; екологічне право; сімейне право; еміграція; інтелектуальна власність; оподаткування та ін.

Окружна публічна юридична бібліотека округу Контра Коста обслуговує колегію адвокатів та громадськість. Адвокатська спільнота зазвичай має запит на наукову літературу, судові документи та законодавчі акти. Інші користувачі, як правило, потребують матеріали в яких роз'яснюються закони. Багато ресурсів регулярно використовуються як громадськістю, так і

адвокатури. Бібліотекарі надають допомогу у пошуку законодавчих актів, постанов, справ і трактатів, що відносяться до будь-яких правових питань.

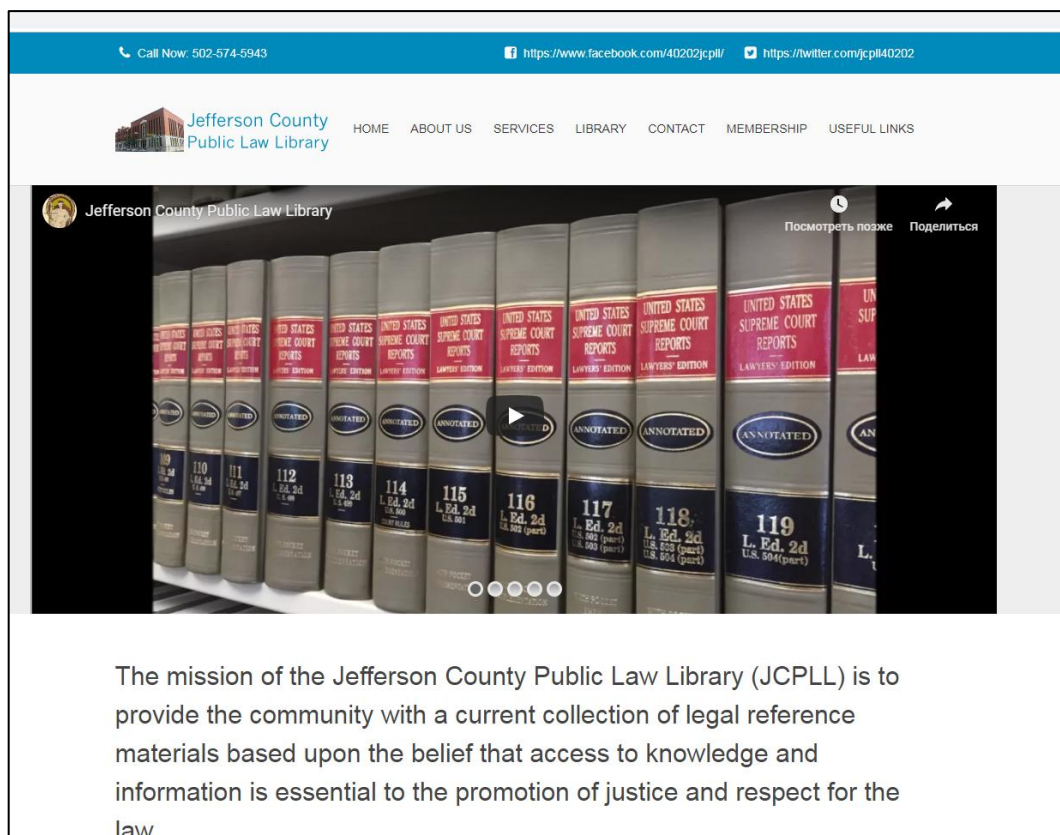
Рис. 3.2. Представленість публічної юридичної бібліотеки округу Контра Коста штату Каліфорнія США на порталі

В бібліотеці є програма «Адвокат в бібліотеці», яка пропонує особам які самостійно представляють себе в суді або намагаються вирішити інші правові проблеми можливість зустрітись з адвокатом-добровольцем, щоб перевірити документи, отримати відповіді на питання чи загальний напрямок або інформацію про правову проблему.

Публічна юридична бібліотека округу Джефферсон, що знаходиться в місті Луїсвілл штату Кентукі (Jefferson County Public Law Library, JCPLL (<http://www.jcpll.net>)) була заснована в 1839 році і стала надбанням як місцевої юридичної спільноти, так і суспільства в цілому. Місія юридичної бібліотеки заснована на переконанні, що доступ до знань та інформації має важливе значення для забезпечення справедливості та поваги до закону та полягає в тому, щоб надати спільноті актуальну колекцію юридичних довідкових матеріалів.

Рис. 3.3. Представленість публічної юридичної бібліотеки округу Джефферсон на порталі

Публічна юридична бібліотека округу Джефферсон працює спільно з різними навчальними закладами, юридичними фірмами, судовими системами і т. д., які зацікавлені в отриманні додаткової інформації про те, які послуги пропонує JCPLL.

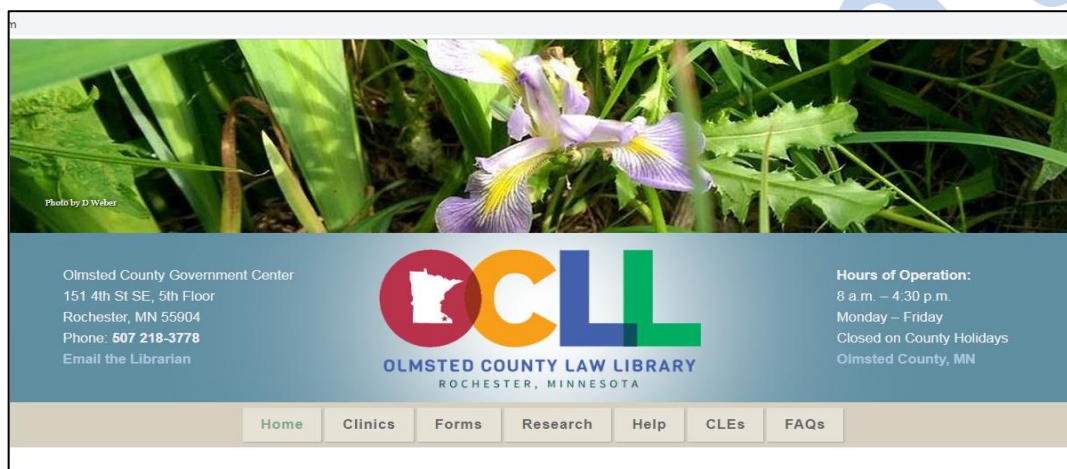
Бібліотека проводить різноманітні програми правової підтримки місцевої спільноти. Наприклад, спільно з міською радою Луїсвілля JCPLL запустили програму, яка була спрямована на допомогу в юридичному представництві малозабезпечених жителів округу Джефферсон для ліквідації запису про погашену судимість, тобто видалення із публічного реєстру записів, що відносилися до кримінальної справи.

Всім жителям округу Джефферсон, які вважають, що вони можуть мати право на видалення запису про стару кримінальну справу, було запропоновано прийти в юридичну бібліотеку та написати відповідну заяву.

Адвокати програми розглядали заявки та повідомляли заявникам, чи прийнятне їх питання для розгляду.

Публічна правова бібліотекою округу Олмстед штат Мінесота (Public Law Library County Olmsted (<https://www.olmstedlawlibrary.com>)) обслуговує судову владу, місцеву колегію адвокатів, місцеві органи влади і всіх жителів округу Олмстед.

Рис. 3.4. Представленість публічної юридичної бібліотеки округу Олмстед штату Мінесота на порталі

В бібліотеці працює юридична клініка, що дає можливість жителям округу Олмстед або особам, що не проживають на цій території проте мають юридичні справи, подані в окрузі Олмстед зустрітися з адвокатом-волонтером і отримати юридичну консультацію по своїх питаннях. Зазвичай це стосується питань сімейного права, фінансів та ліквідації запису про погашену судимість. Крім того, проводяться лекції з правової просвіти.

Бібліотека надає доступ до безкоштовних програм безперервної юридичної освіти (Continuing Legal Education, CLE) для місцевих суддів, клерків і адвокатів. Варто зазначити, що CLE – безперервна юридична освіта, що складається з професійного навчання адвокатів, яке відбувається після їх первісного надходження до колегії адвокатів. У юрисдикціях США із обов’язковими вимогами CLE адвокати повинні зазвичай отримувати мінімальну кількість кредитів CLE (вимірюються у годинах) протягом

встановленого періоду років. Частина цих кредитів може бути отримана через читання та інше самостійне вивчення. Останніми роками багато юрисдикцій дозволяють адвокатам отримувати кредити CLE як частину дистанційних курсів, що приймаються в режимі он-лайн).

Бібліотека надає доступ до матеріалів правових досліджень щодо Міннесоти і Федерального 8-го округу. Електронні ресурси включають бази даних WestlawNext, HeinOnline і NCLC.

Аналіз діяльності публічних юридичних бібліотек США дає підстави для висновку, що робота таких установих відбувається за типовим алгоритмом, і має незначні розбіжності спричинені особливостями територій розташування таких бібліотек. Основною метою їх роботи є надання вільного доступу до правової інформації та надання допомоги користувачам в задоволенні їх інформаційно-правових потреб шляхом забезпечення розвинутої інфраструктури всередині бібліотеки, включаючи підтримку надійних, сучасних технологій; відповідної, інтегрованої, збалансованої колекції матеріалів в різних форматах.

3.2. Інформаційний супровід правової освіти та практики у діяльності світових університетських бібліотек

В західному світі активну участь у забезпеченні правової діяльності здійснюють університетські юридичні бібліотеки – як наукові центри з давньою історією та діяльністю, що відповідає найсучаснішим інформаційним потребам. Такі характеристики дозволяють прослідкувати еволюцію інформаційного супроводу правової освіти та практики, що є зрізом діяльності в галузі права загалом.

До найбільш авторитетних юридичних бібліотек, чия робота виходить за межі забезпечення освітнього процесу, належать бібліотеки американських

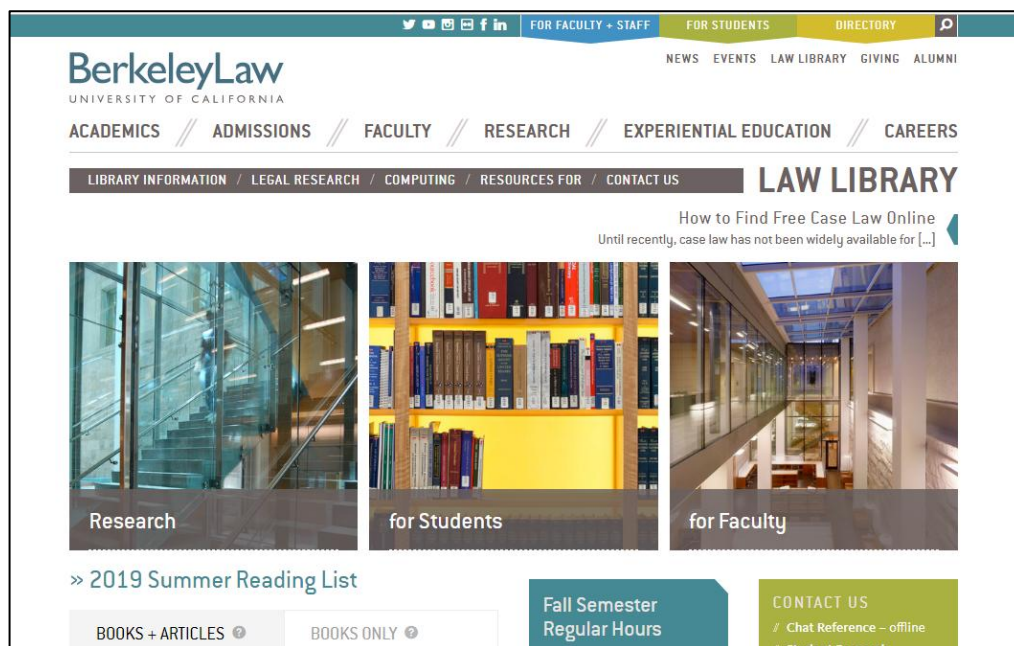
юридичних ВНЗ: Юридична бібліотека Берклі, Каліфорнійський університет – (Berkeley Law Library, University of California); Юридична бібліотека університету Вісконсин (Wisconsin University Law Library); Юридична бібліотека Мічиганського університету (University of Michigan Law Library); бібліотека юридичного коледжу Міннесотського університету (U. of Minnesota Law School Library – UMN Law Library); бібліотека Гарвардського юридичного коледжу (Harvard Law School Library) та інші [1].

Розглянемо детальніше основні напрями роботи університетських юридичних бібліотек.

Юридична бібліотека університету Каліфорнії, Берклі (Berkeley Law Library, University of California, Berkeley) надає доступ до юридичної колекції Берклі, яка багата юридичною історією і матеріалами загального права, має одну з кращих колекцій із порівняльного права, міжнародного та прав людини і громадянського права в світі.

*Рис. 3.5. Представленість юридичної бібліотеки
Берклі університету Каліфорнії на порталі*

¹ Пестрецова О. Університетські юридичні бібліотеки – сучасні центри інформаційного забезпечення правової діяльності. Лабіринти реальності : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Монреаль, 30–31 жовтня 2016 р.). Монреаль, 2016. С. 265–267.

Юридична бібліотека Берклі обслуговує потреби юридичних досліджень своїх основних користувачів (студенти юридичних факультетів та юридичного факультету Каліфорнійського університету в Берклі), а також прагне задовольнити потреби викладачів і співробітників Каліфорнійського університету Берклі, суддів і адвокатів, а також широкого загалу. Колекція Юридичної бібліотеки охоплює всі аспекти права США з особливим акцентом на право інтелектуальної власності, екологічного права та конституційного права. До складу фондів входять судові рішення, статuti, юридичні трактати і монографії США, а також юридичні періодичні видання. Юридична бібліотека також має велику колекцію законів багатьох країн світу з акцентом на юрисдикцію цивільного права. Крім того, юридична бібліотека спеціалізується на міжнародному праві та правах людини, договірному і порівняльному праві. Колекція також включає в себе документацію багатьох міжнародних організацій.

Вивчаючи Статегічний план Юридичної бібліотеки Берклі Каліфорнійського університету [1], можна виділити декілька важливих

¹ Our vision for the future. URL: <http://www.lib.berkeley.edu/sites/default/files/files/UCBLibraryStrategicPlan.pdf> (last accessed: 10.01.2018).

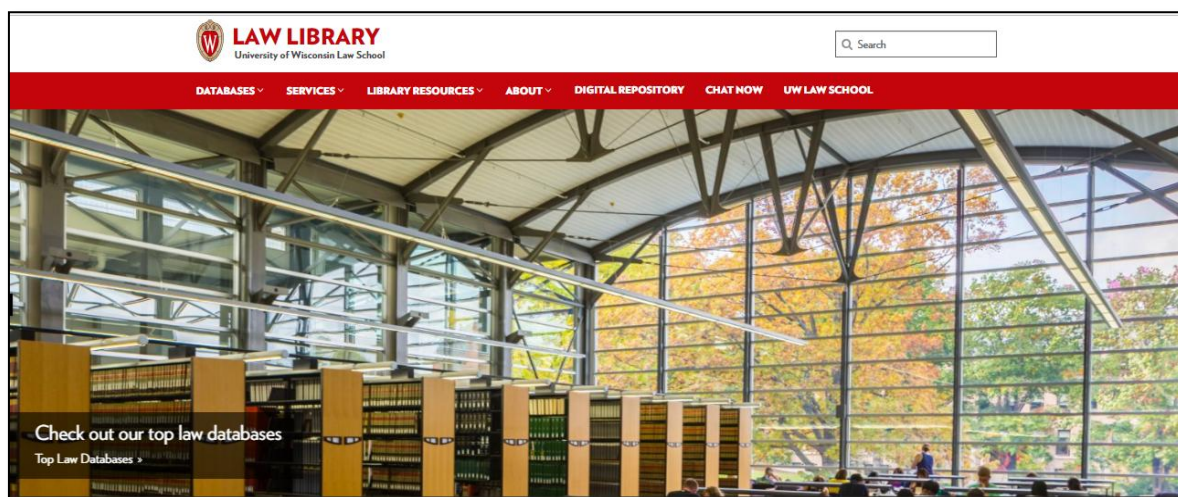
аспектів. Наприклад, основоположне значення для місії університетської бібліотеки мають два стратегічні напрямки. Це сприяння нинішнім і майбутнім користувачам в пошуці, оцінюванні, використанні та створенні знання, розширення доступу вчених до ресурсів і допомога у розвитку нових галузей науки. Також стратегічним напрямом роботи є забезпечення розвитку бібліотеки шляхом створення сильної організаційної культури заснованої на гнучкості, співробітництві, інноваціях, розстановці пріоритетів, комунікації та ефективності; створення і підтримка загальнобібліотечної програми оцінювання, орієнтуючись на потреби користувача, інформування про колекції, послуги та операції.

Важливим аспектом є співпраця з іншими кампусами університету Каліфорнії, Каліфорнійської цифровою бібліотекою та іншими установами і організаціями для забезпечення підтримки досліджень, розвитку відкритих освітніх ресурсів, партнерства та ініціативи з оцифрування.

Бібліотека Каліфорнійського університету Берклі шукає стратегії як для забезпечення стійкості бюджету, так і для поліпшення послуг, пов'язаних з науковими ресурсами. Стратегії включають в себе вибір ресурсів в різних форматах з урахуванням як змісту, так і зручності використання; науково обгрунтований відбір; спільне придбання і ліцензування; створення спільних партнерських відносин як для створення колекцій, так і для доступу до них; лізинг; міжбібліотечний абонемент та кредитування; і комерційна доставка документів.

Юридична бібліотека університету Вісконсин (Wisconsin University UW Law School Law Library) зосереджує свою увагу на сприянні дослідженням і навчанню в співтоваристві UW Law School.

Рис. 3.6. Представленість Юридичної бібліотеки університету Вісконсин на порталі

Бібліотека надає доступ до значної кількості баз даних та електронних ресурсів. Зокрема, це Bloomberg Law, LexisNexis, Westlaw, HeinOnline, створення сучасного права, ProQuest Congressional, ProQuest Legislative Insight.

Bloomberg Law – сервіс для онлайн-досліджень в області права, який містить керівництво по всьому спектру областей юридичної практики та включає в себе контент з глобальної новинної мережі Bloomberg, правову аналітику, судові позови (інформацію по судовим справам), звіти від юридичних аналітиків Bloomberg, ділові новини. Також сервіс дозволяє ознайомитися з біржовими діаграмами, шукати історію патентів, знаходити інформацію про відповідних суддів та адвокатів.

Для отримання доступу до бази даних, отримання паролю Bloomberg Law, користувач повинен бути авторизованим або пов'язаним з Юридичною школою.

Юридична бібліотека університету Вісконсин, як і багато інших юридичних бібліотек в США надає доступ до найбільшої в світі бази даних правових досліджень HeinOnline. База містить повнотекстові юридичні періодичні видання, історичні тексти, зарубіжні та міжнародні правові матеріали, включаючи повне зібрання «Congressional Record», «United States

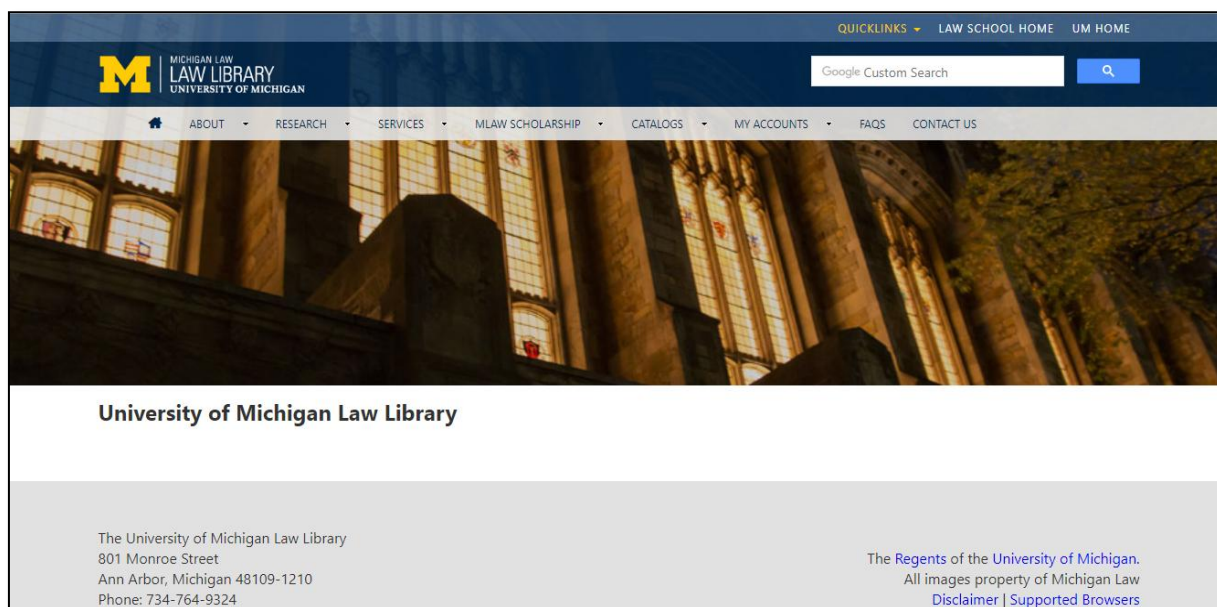
Reports» (з 1754 року), відомі світові судові справи (з 1700 року), збірники угод ООН і Ліги Націй, федеральні нормативні акти (з 1938) та ін.

Варто також звернути увагу на ресурс ProQuest Congressional, що охоплює показники та безліч повнотекстових публікацій Конгресу США з 1789 року. Включає в себе закони, законопроекти та резолюції, звіти і документи комітетів, звіти конференційних комітетів, показання свідків на слуханнях, вибірккові історії законодавчих актів, протокол Конгресу (щоденні видання), документи виконавчої влади та багато іншого.

Юридична бібліотека університету Вісконсин має цифровий репозиторій, що охоплює матеріали з 1900-х років. Вільно доступні ресурси, які були створені або пов'язані з викладачами та співробітниками юридичного факультету Університету Вісконсин. Включає журнали, що видаються Юридичної школою UW та ін.

Робота юридичної бібліотеки Мічиганського університету (University of Michigan Law Library) спрямована на створення колекцій, забезпечення ефективного доступу до правової інформації в різних форматах, надання можливостей і послуг для задоволення потреб викладачів і студентів юридичного факультету в викладанні, дослідженнях та освіті.

*Рис. 3.7. Представленість Юридичної бібліотеки
Мічиганського університету на порталі*

Колекції, послуги і політика Юридичної бібліотеки в першу чергу призначені для того, щоб допомогти викладачам, студентам, співробітникам і вченим юридичної школи в рамках програми наукових досліджень Юридичної школи. Юридична бібліотека приймає не тільки викладачів, співробітників і студентів Мічиганського університету, які займаються юридичними дослідженнями, а й адвокатів, дослідників і громадськість.

Колекція юридичної бібліотеки Мічиганського університету охоплює англо-американське, закордонне, порівняльне і міжнародне право і включає законодавство, судові документи і відповідні адміністративні матеріали з усіх юрисдикцій США, Великобританії і країн Співдружності, Європи та більшості країн Африки, Азії та Південної Америки.

Бібліотека є сховищем документів Європейського Союзу і була першим таким сховищем в американському університеті в 1957 році. Вона також є вибіркоvim сховищем публікацій урядових органів США і активно збирає документи міжнародних міжурядових організацій ^[1].

¹ Пестрецова О. Перспективні шляхи формування системи бібліотечного правового інформування. Бібліотека. Наука. Комунікація : матеріали міжнар. наук. конф. (м. Київ, 6–8 жовт. 2015 р.). Київ, 2015. С. 98–100.

Бібліотека Мічиганського університету прагне надати повну колекцію первинних матеріалів по всьому світу, а також колекцію вторинних і дослідницьких ресурсів в друкованому, мікроформному і комп'ютерному форматах на рівні досліджень. Помітна частина колекцій стосується корінних народів, в тому числі корінних американців, є джерела щодо французької традиції; дорадянської Росії; ранні американські закони, сесії і судові звіти; Римське право; іноземне право і міжнародне право. Бібліотека має в своєму розпорядженні повний набір мікрофішів 19-го і 20-го століть з каталогом, що містить всі документи Організації Об'єднаних Націй по мікрофішам, а також мікрофільми та паперові документи Ліги Націй.

Для студентів-юристів Мічигану доступні такі послуги як сканування книжок і журналів, відправлення на електронну поштову скриньку; сотні відкритих місць в бібліотеці, призначених виключно для студентів-юристів; кімнати для групових занять; зарядні пристрої для телефонів, підставки для ноутбуків та інші гаджети, доступні для оформлення замовлення і найголовніше – команда юристів-бібліотекарів, яка допоможе зорієнтуватися в правових дослідженнях.

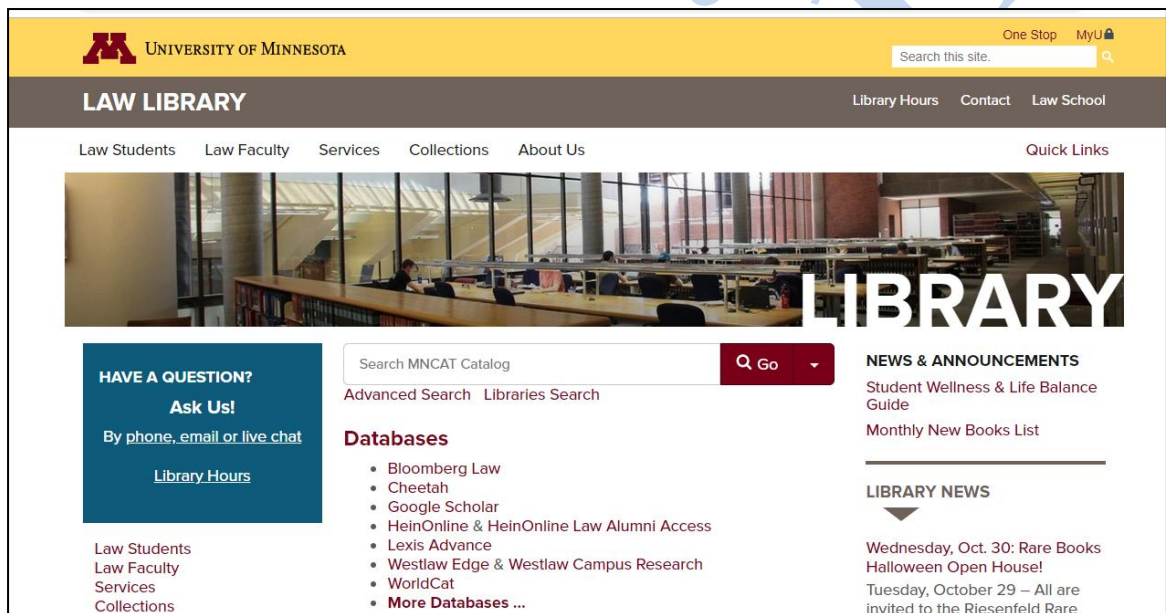
Юридична бібліотека надає доступ до багатьох баз даних, серед них HeinOnline та ProQuest Congressional, а також Cheetah – юридична пошукова платформа, що дозволяє подивитись як бізнес і право перетинаються, ознайомитись з матеріалами по антимонопольному, корпоративному праву та з цінними паперами, банківською справою, інтелектуальною власністю та податковим законодавством.

Користувачам юридичної бібліотеки Мічиганського університету доступна повнотекстова база даних федеральних, штатних і деяких міжнародних первинних податкових матеріалів, а також ряд важливих джерел вторинних податкових досліджень RIA Checkpoint та Оксфордська довідкова бібліотека: Право (Oxford Reference Library: Law). Це повністю індексована база даних з можливістю перехресного пошуку містить

словники, довідник по мові і тематичні довідники, опубліковані видавництвом Oxford University Press з предмету права.

Юридична школа університету Міннесоти (U. of Minnesota Law School Library – UMN Law Library) також має свою бібліотеку, що активно підтримує дослідні та навчальні потреби викладачів, студентів та університетської спільноти загалом, а також колеги адвокатів, громадян Міннесоти і вчених з усього світу.

Рис. 3.8. Представленість юридичної школи університету Міннесоти на порталі

Юридична бібліотека зберігає одну з видатних колекцій правових досліджень в США, надаючи доступ до матеріалів в друкованому та цифровому форматі. Колекції підтримують дослідження практично за всіма традиційними та юридичними темами. Бібліотечні ресурси доступні для юридичних досліджень в більшості юрисдикцій, з особливим акцентом на законодавство Міннесоти, США, Канади, Великобританії, Британської Співдружності і колишніх країн Співдружності, а також Західної Європи,

включаючи особливо сильну колекцію шведських матеріалів. Бібліотека також містить потужні державні і приватні міжнародні юридичні колекції.

В юридичній бібліотеці Міннесотського університету функціонує Дослідницький центр Riesenfeld Rare Books, який відкрився, коли в 2001 році був доданий новий факультет юридичної школи, і в 2001 році він був перейменований в зал Уолтера Ф. Мондейла.

Центр також є утримувачем архівів юридичної школи, які документують історію юридичної школи та роботу її факультетів. Матеріали в архівах включають в себе роботи, опубліковані колишніми та нинішніми викладачами, документи юридичного факультету та інші колекції рукописів.

Щодо бібліотечних послуг, ресурсів та інформації, то варто сказати про дослідницькі ресурси – довідкову службу, дослідні консультації, бази даних, керівництва з досліджень і багато іншого. Ресурси для курсів і навчальних посібників – безкоштовні електронні версії заданих текстів, іспити, публікації навчальних посібників і багато іншого [1, 2].

Юридична бібліотека університету Міннесоти є афілійованим членом Консорціуму бібліотеки права Нової Англії (NELLCO), який веде переговори про вигідні ціни та ліцензійні умови для учасників консорціуму. Нованглія (англ. New England) – північно-східний регіон у США, що включає шість штатів: Коннектикут, Мен, Массачусетс, Нью-Гемпшир, Род-Айленд та Вермонт. Бібліотека співпрацює з університетськими бібліотеками та, коли це доречно, бібліотеки купують ресурси спільно. Існує широкий доступ до численних електронних ресурсів, включаючи загальні індекси, повнотекстові бази даних та електронні журнали. Бібліотека забезпечує загальнодоступний

¹ Пестрецова О. Розвиток інформаційних технологій як ключовий фактор впливу на процес соціокультурних трансформацій в сучасному суспільстві. *Science and Education a New Dimension, Humanities and Social Sciences*. 2017. № V(25). Issue 147. pp. 60–62.

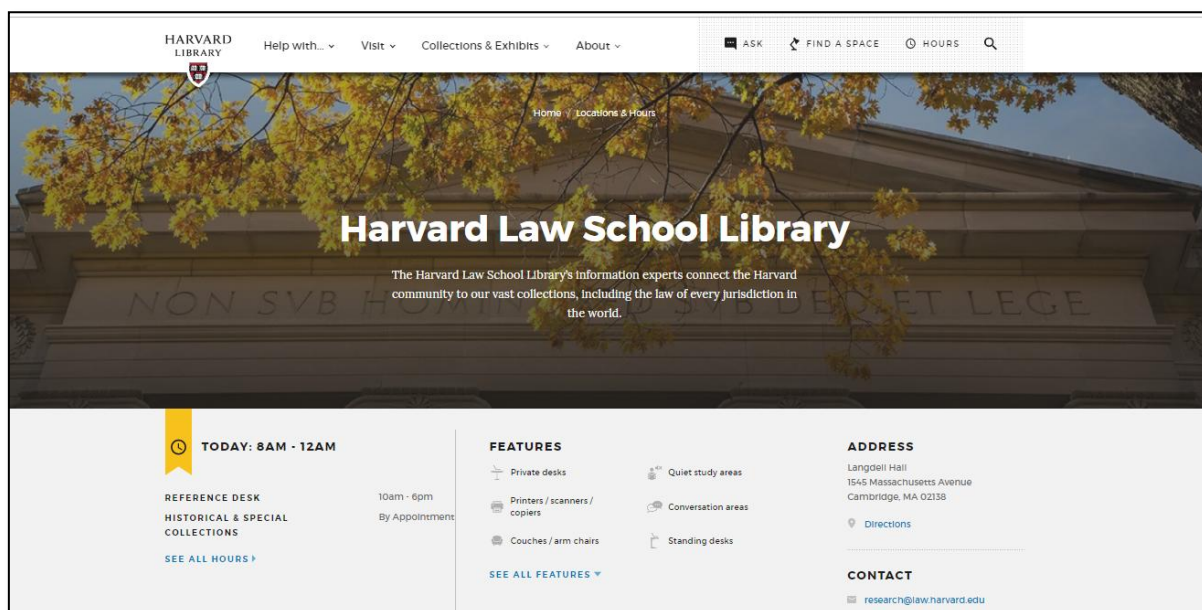
² Пестрецова О. Університетські юридичні бібліотеки – сучасні центри інформаційного забезпечення правової діяльності. *Лабіринти реальності : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Монреаль, 30–31 жовтня 2016 р.)*. Монреаль, 2016. С. 265–267.

доступ до ресурсів у межах навчального закладу і неформально співпрацює з місцевими юридичними бібліотеками з обміну ресурсами.

Колекції юридичної бібліотеки містять джерела практично з усіх юридичних питань, починаючи з різних джерел від історії права до нових міждисциплінарних предметів. Дослідники мають доступ до поточних, історичних федеральних документів, державних доповідей, зведень, статутів, кодексів та правил. Бібліотека є селективним депозитарієм для федеральних документів США і повним депозитарієм для документів Міннесоти; це одна з небагатьох бібліотек країни, які є депозитаріями записів Верховного Суду США. Бібліотека підтримує широкий спектр юридичних періодичних видань та продовжує розширювати свою велику колекцію наукових правових трактатів.

Найбільшою академічною юридичною бібліотекою в світі є бібліотека Гарвардської юридичної школи (Harvard Law School Library). Бібліотека надає підтримку для емпіричних досліджень, має значну кількість міждисциплінарних і міжнародних матеріалів, підтримує програми навчання Гарвардської юридичної школи.

*Рис. 3.9. Представленість академічної юридичної бібліотеки
Гарвардської юридичної школи на порталі*

Важливим напрямом роботи бібліотеки є розробка і оцифрування колекцій з метою створення власної цифрової лабораторії.

Бібліотека Гарвардської юридичної школи здобуває, каталогізує, зберігає і надає колекцію світового рівня як сучасних, так і історичних правових матеріалів. Бібліотека прагне співпрацювати з іншими бібліотеками в Гарварді, а також з бібліотеками в інших юридичних школах і установах для досягнення загальних цілей постійного доступу і довгострокового зберігання юридичних матеріалів. Підтримуються найвищі стандарти технічного обслуговування, що забезпечує лідерство у всіх аспектах технічних послуг, включаючи теорію метаданих та застосування; придбання і управління електронними ресурсами; обробку рукописних, історичних і спеціальних збірників та їх збереження. Крім того, бібліотека надає спектр викладацьких послуг, спрямованих на підтримку навчальної програми, в тому числі допомога в реалізації спеціальних проектів та консультації з експертами в області освітніх технологій і навчального дизайну; публікаційна підтримка, включаючи реалізацію політики відкритого доступу Гарвардської школи права.

В бібліотеці є історичні та спеціальні колекції (Historical & Special Collections, HSC), відкриті для всіх дослідників, які містять одну з найповніших в світі збірку дослідницьких матеріалів для вивчення історії права. Бібліотека купує, каталогізує, зберігає і надає дослідникам матеріали, які документують історію права в цілому і англо-американського права зокрема. Історичні і спеціальні колекції зберігають близько 3000 лінійних футів рукописів, понад 100 тисяч рідкісних книг і більше 70 тисяч візуальних зображень.

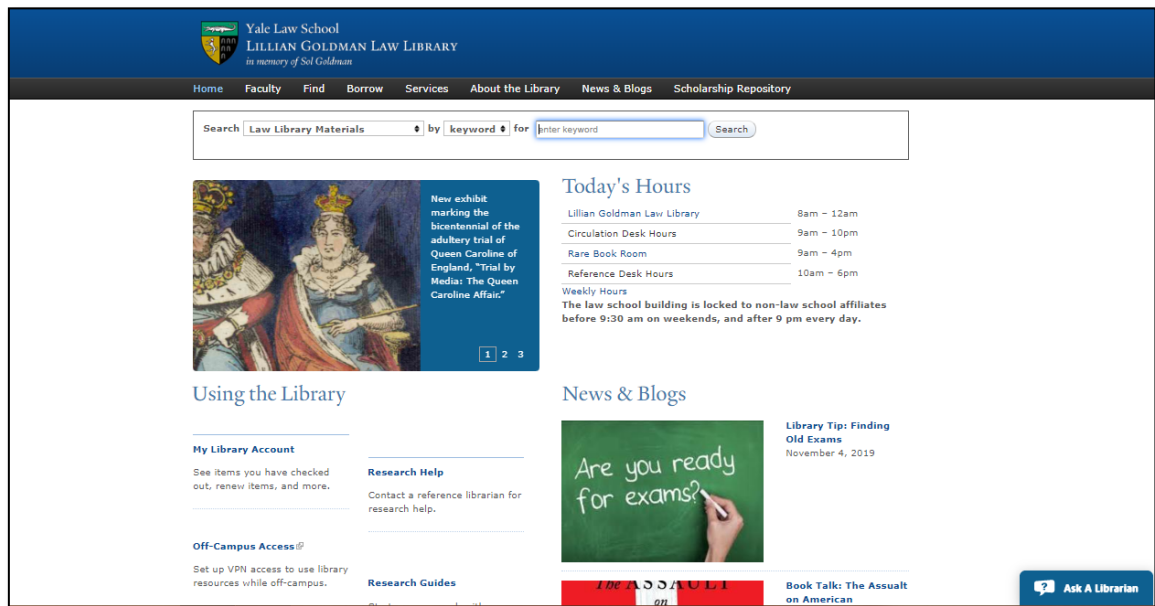
Колекції розбиті на чотири основних області: рідкісні книги (колекція рідкісних книг і ранніх рукописів містить більше 100 000 друкованих книг, брошур та інших матеріалів від XV до XX століття) і ранні рукописи, сучасні рукописи (Колекція «Сучасні рукописи» містить понад 250 окремих колекцій, в які входять роботи членів колегії адвокатів і викладачів юридичної професії. Крім того, в ньому зберігаються документи, які стосуються конкретних судових справ США, а також англійські і американські рукописи, написані після 1701 року), колекція під назвою Червоний набір містить факультетські публікації, створені за роки навчання в HLS; студентські роботи, включаючи реферати, дипломні роботи і дисертації; публікації, створені офісами, відділами та програмами юридичної школи; публікації оглядів права та інших студентських організацій), художні та візуальні матеріали (колекція «Мистецтво і візуальні матеріали», одна з найбільших в світі колекцій візуальних матеріалів, що стосуються права, документує історію правових систем в цілому і загального права, зокрема, за допомогою гравюр, фотографій, картин, скульптур і тривимірних артефактів) [1].

Йельська школа права (Yale Lawschool (<https://law.yale.edu>) має юридичну бібліотеку імені Ліліан Голдман (Lillian Goldman Law Library

¹ Пестрецова О. Правові фонди та колекції сучасних бібліотек: формування, розвиток. Вісн. Одес. нац. ун-ту. Серія: Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство. 2017. Т. 22, Вип. 2 (18). С. 106–113.

<https://library.law.yale.edu>), яка є однією з найбільших юридичних бібліотек в світі та містить близько 800 тис. найменувань, в тому числі близько 200 тис. з міжнародного права та права іноземних держав.

*Рис. 3.10. Представленість юридичної бібліотеки імені Ліліан Голдман
Йельської школи права на порталі*

Юридична бібліотека відкрита для всіх членів Йельської спільноти, включаючи випусників. Всіх відвідувачів бібліотеки, попросять пред'явити дійсне посвідчення особи Йельського університету, пропуск в юридичну бібліотеку або зелену картку привілеїв бібліотеки Йельського університету. Вільний доступ також надається викладачам і студентам з установ-членів Групи дослідних бібліотек (RLG) і Консорціуму юридичних бібліотек Нової Англії (NELLCO) при поданні дійсного посвідчення особи з навчального закладу.

Запросити доступ для використання колекції урядових документів може будь-який бажаючий.

Головною місією юридичної бібліотеки імені Ліліан Голдман [¹] є підтримка багатьох освітніх та наукових програм Йельської юридичної школи і Йельського університету. Щодо Стратегічних цілей бібліотеки, мова йде про впровадження, підтримку системи і процесів, які забезпечать найвищий рівень обслуговування викладачів, студентів і співробітників Йельського юридичного факультету; про інноваційні підходи до підтримки досліджень та освіти; створення та підтримку цифрових і друкованих колекцій світового класу, які обслуговують Йельську юридичну школу, а також юридичні і наукові кола; збереження колекції в зручних і доступних форматах; забезпечення інтелектуального доступу до ресурсів юридичної бібліотеки за допомогою надійного опису і організації, яка полегшує пошук, доступ та використання інформації.

Цікавим видається такий напрям роботи юридичної бібліотеки як Creative Librarianship. Мова іде про розробку стратегій та застосування цифрових інструментів для поліпшення правових досліджень. В тому ж контексті можна говорити і про Public Good: робота щодо пропаганди в області інформаційної політики та доступу до правосуддя; підвищення точності надання інформації та відкритого доступу до неї; розвиток відносин з різними професійними групами юридичної школи та бібліотечної професії.

Фонди бібліотеки школи права Йельського університету [²] містять приблизно 1 000 000 найменувань друкованих матеріалів, багато з яких рідкісні або унікальні. Бібліотека Л. Голдман перевищує за розміром декілька інших юридичних бібліотек світу. Об'єм колекцій дійсно винятковий, це тексти, трактати і монографії з юриспруденції і громадської науки, що відображають традиції Йельського університету. Збірник з 200 000 томів іноземного та міжнародного права, основні матеріали США включають

¹ Strategic Plan 2018–2022. Lillian Goldman Law Library. URL: <https://library.law.yale.edu/strategic-plan-2018-2022> (last accessed: 07.11.2017).

² Guide. URL: https://ia902904.us.archive.org/6/items/2018-law-library-guide_201808/LibraryGuide2018.pdf (last accessed: 09.11.2017).

більшу частину рішень федерального суду, опубліковані закони і адміністративні правила, положення та рішення.

Матеріали з іноземного права складаються з первинних і вторинних джерел з більшості європейських юрисдикції та ряду інших країн, зібрані як англійською так і відповідно оригінальними мовами. Бібліотека надає інтегрований доступ до правової інформації в усіх форматах. Наприклад, повнотекстові джерела оцифрованої юридичної інформації, такі як Lexis, Westlaw і Bloomberg Law доповнюються зростаючою кількістю інтернет-ресурсів, в тому числі на основі зображень документів, що завантажуються з бібліотеки. Доступ до всіх цих джерел доступний на веб-сторінках Юридичної бібліотеки (<http://library.law.yale.edu>) і через онлайн-каталог бібліотеки (<http://morris.law.yale.edu>).

Як і всі подібні структури бібліотека Л. Голдман надає доступ до провідних баз правової інформації. Крім друкованих та мікроформних джерел, Юридична бібліотека підписується на все більшу кількість електронних джерел. Крім Lexis, Westlaw і BloombergLaw, до них відносяться правові періодичні показники, законодавчі ресурси історії, США і бази даних іноземних законів, електронні журнали і багато інших джерел. Список юридичних баз даних доступний в бібліотеці на веб-сайті (library.law.yale.edu/z--database-list). Більшість баз даних доступні без пароля в Йельському кампусі.

Юридична бібліотека передплачує кілька онлайн-юридичних періодичних видань. Наприклад, Legal Source надає цитати англійською мовою юридичних журналів з США, Канади, Британських островів, Австралії і Нової Зеландії з 1918 року по теперішній час. Legal Trac – охоплює більшість таких самих журналів з 1980 року. Legal Periodicals охоплює основні юридичні журнали, опубліковані в інших країнах і мовами з 1985 року та багато додаткових періодичних показників для інших

дисциплін доступні через бази даних університетської бібліотеки та веб-сторінку пошуку статей.

Онлайн-каталоги бібліотеки юридичної бібліотеки (MORRIS) і всіх інших бібліотек Йельського університету (Orbis) доступні по всій бібліотеці і, зокрема, віддалено через Інтернет. MORRIS доступний на кількох мобільних пристроях за адресою <http://mobilemorris.law.yale.edu.>, містить бібліографічний список всіх матеріалів в колекції Юридичної бібліотеки.

Бодлеанська Юридична бібліотека (BLL) є академічною бібліотекою Оксфордського університету (The Bodleian Law Libraries at the University of Oxford (<https://www.bodleian.ox.ac.uk/law>)).

Рис. 3.11. Представленість Бодлеанської академічної юридичної бібліотеки Оксфордського університету на порталі

Бібліотека Бодлея в Оксфордському університеті – найбільша університетська бібліотечна система в Сполученому Королівстві. Вона включає в себе основну університетську бібліотеку, яка є бібліотекою обов'язкових примірників протягом 400 років; а також 30 бібліотек по

всьому Оксфорду, включаючи основні дослідницькі бібліотеки і бібліотеки факультетів, департаментів та інститутів. Разом бібліотеки зберігають понад 13 мільйонів друкованих видань, більше 80 000 електронних журналів і видатних спеціальних колекцій, включаючи рідкісні книги і рукописи, класичні папіруси, карти, музику тощо.

Бодлеанська Юридична бібліотека є однією з найбільших юридичних бібліотек відкритого доступу в Європі, яка містить понад 450 000 томів.

Бібліотека користується статусом бібліотеки обов'язкового примірника (депонування), завдяки якому BLL має право вимагати копію будь-якого друкованого юридичного матеріалу, опублікованого в Великобританії та Ірландії.

BLL обслуговує широке коло користувачів, проте основним об'єктом обслуговування є юридичний факультет Оксфордського університету, який включає більш ніж 1100 студентів і аспірантів та 80 академічних співробітників та є найбільшим юридичним факультетом в Сполученому Королівстві. Водночас, завдяки своєму статусу обов'язкового примірника (депонування), BLL також широко використовується юридичними фірмами, юристами і окремими дослідниками як вдома, так і за кордоном.

Бібліотечна колекція містить основні первинні правові матеріали Великобританії, країн Співдружності, США, ЄС, окремих європейських країн та міжнародного права, що збираються на постійній основі разом з ключовими правовими текстами для всіх юрисдикцій. Бодлеанська юридична бібліотека містить повні комплекти випусків основних юридичних видань Великобританії на відкритих полицях.

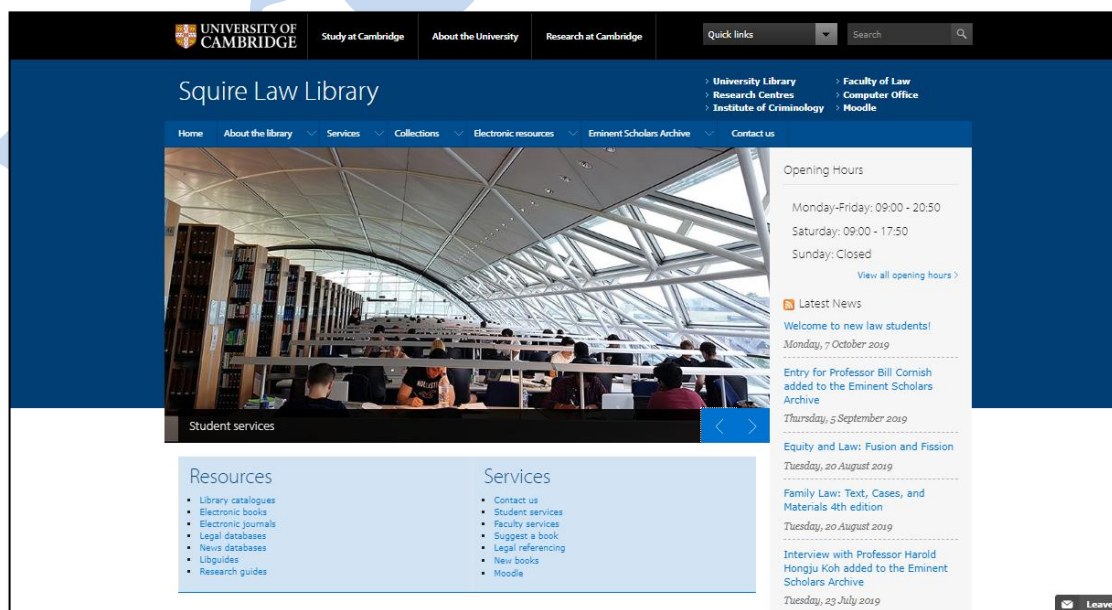
Вона отримує більше 2000 періодичних видань на рік, в тому числі звіти про законодавство, журнали з усіх юрисдикцій, які перебувають в колекції. Бібліотека містить кілька спеціальних колекцій, включаючи рідкісні книги, колекцію Вінера (Viner collection), колекцію ісламського права Бандар

(Bandar Collection of Islamic Law) і колекцію матеріалів трудового права Кан-Фрейнда (Kahn-Freund collection of a bour law material).

Користувачі та читачі бібліотеки мають доступ до всіх провідних правових баз даних Великобританії, а також до великої кількості іноземних правових баз даних, які підтримують дослідження, що проводяться співробітниками, викладачами або студентами факультету.

Юридична бібліотека Сквайр юридичної школи Кембріджського університету (Squire Law Library University of Cambridge (<https://www.squire.law.cam.ac.uk>)) класифікується як дочірня бібліотека бібліотеки Кембріджського університету і є однією з найбільших академічних юридичних колекцій в Великобританії, більш ніж 180 000 найменувань. Колекція містить потужну базу британського законодавства, законодавство інших основних країн загального права (США, Австралії, Канади та Нової Зеландії), а також законодавство Європейського Союзу, Франції та Німеччини та багатьох інших країн.

Рис. 3.12. Представленість юридичної бібліотеки Сквайр юридичної школи Кембріджського університету на порталі

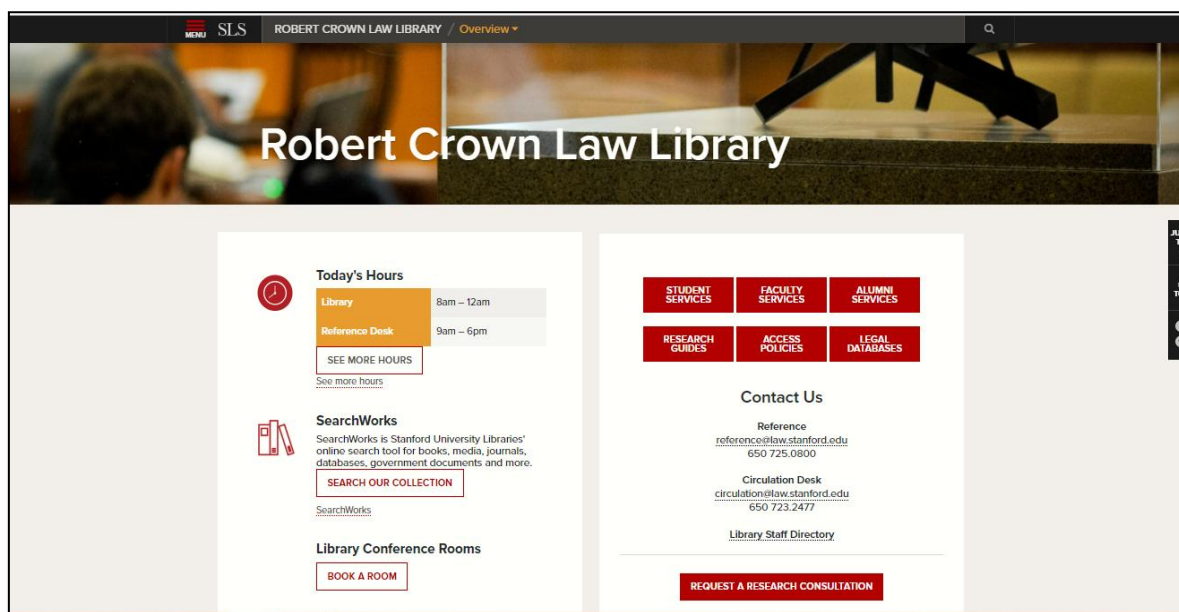

Юридична бібліотека Кембріджського університету підтримує викладацьку та дослідницьку діяльність викладачів, студентів та дослідників, пов'язаних з Кембриджським юридичним факультетом та відкрита для всіх власників посвідчення особи Кембриджського університету, квитка читачів Бібліотеки Кембриджського університету, випускників Кембриджа, членів Університету та інших осіб на розсуд бібліотекаря Squire Law.

Переважна більшість матеріалів бібліотеки є у відкритому доступі. Ті книги, які зберігаються в сховищі, можна запросити, звернувшись до довідкової служби бібліотеки. Колекції, які зберігаються в закритому доступі, включають в себе антикварні матеріали з юридичної історії, що зберігаються в залі юридичної історії Мейтленда, юридичні біографії і численні старі видання відомих юридичних текстів та ін.

Юридична бібліотека ім. Роберта Крауна Стенфордської юридичної школи (Robert Crown Law Library at Stanford Law School (<https://law.stanford.edu/robert-crown-law-library>)) підтримує навчальні програми та клініки юридичної школи. Юридична бібліотека має друковану колекцію з більш ніж 500 000 книг і мільйони сторінок онлайн-документів.

Рис. 3.13. Представленість юридичної бібліотеки ім. Роберта Крауна Стенфордської юридичної школи на порталі

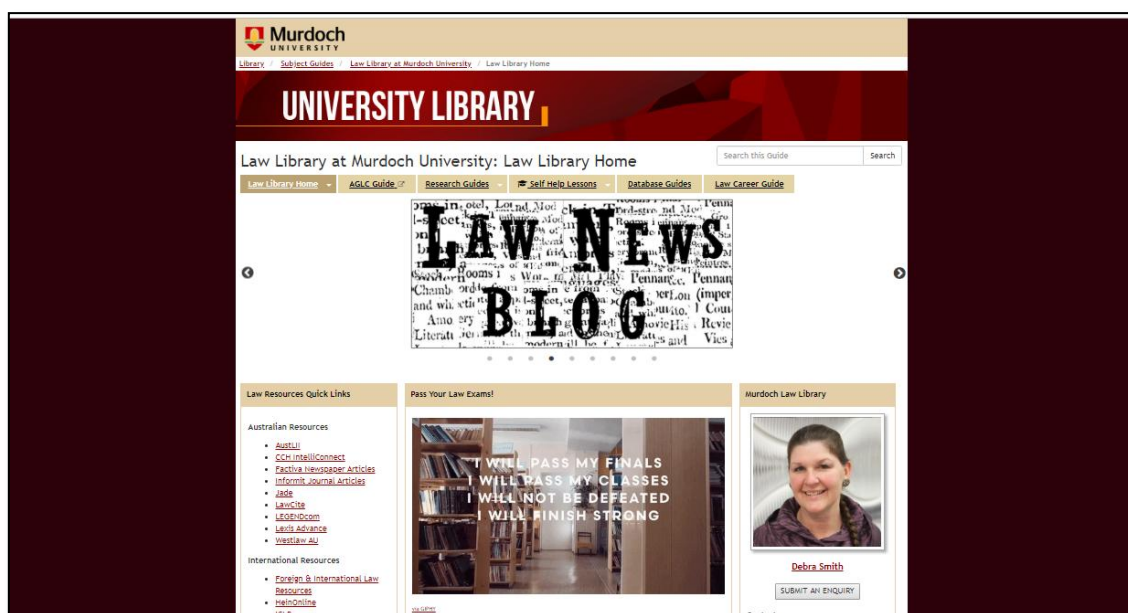
Стенфордське співтовариство має доступ до широкого спектру баз даних. Ці бази даних включають такі матеріали, як історичні газетні архіви (New York Times, Wall Street Journal, Los Angeles Times), поточні корпоративні новини (Business Source Complete) і багато іншого.

Список електронних журналів, доступний через SearchWorks, дозволяє переглядати за назвою журналу або шукати за ключовими словами, щоб визначити, де і як отримати доступ до електронних версій. Бібліотечний каталог Стенфорда – це вільний доступ до фондів бібліотек Стенфордського університету. Каталог дозволяє здійснювати пошук за ключовими словами і переглядати електронні та друковані ресурси, що належать юридичній бібліотеці, а також численним іншим бібліотекам в кампусі.

Юридична бібліотека імені Роберта Крауна і бібліотеки Стенфордського університету надають доступ до багатьох баз даних для проведення досліджень в області права і суміжних областях.

Юридична бібліотека в Університеті Мердока (Law Library at Murdoch University (<https://libguides.murdoch.edu.au/law>)) містить колекції книг, дослідницькі та навчальні ресурси і колекції світового рівня, в тому числі: електронні ресурси – 329 000 електронних книг; 85 000 електронних журналів.

*Рис. 3.14. Представленість юридичної бібліотеки
Університету Мердока на порталі*

Робота системи підтримки бібліотечних послуг з Університетської бібліотеки забезпечується масштабною електронною інфраструктурою, яка включає в себе: систему управління бібліотекою від Sierra (Innovation Interfaces Inc.); «Пошук в бібліотеці» від Summon; веб-сайт університетської бібліотеки, розміщений на Sitefinity; тематичні керівництва від LibGuides; портал підтримки по ServiceNow – Дослідницький репозиторій і цифрові спеціальні колекції Eprints.

На сайті даної юридичної бібліотеки є швидкі посилання на Правові австралійські ресурси: AustLII; CCH IntelliConnect; Статті газети Factiva; Інформаційні журнали та статті; Jade; LawCite; LEGENDcom; Lexis Advance; Westlaw AU. Та міжнародні ресурси: HeinOnline; ICLR; JustisOne (Великобританія; Сінгапур); Kluwer Law Online; Оксфордська бібліотека юридичних досліджень; статті ProQuest; Thomson Reuters Westlaw; Westlaw UK; WorldLII. Також законодавчі: Legify.com.au посилання на: Федеральний

реєстр законодавства; Законодавство Західної Австралії (Вашингтон); LawLex; Законодавство LawNow (Lexis Advance Pacific) тощо.

Спеціалізовані юридичні бібліотеки, окрім всього перерахованого, досить часто стають фондоутримувачами правових документів та особистих колекцій, пов'язаних із видатними правниками, особливо це характерно для західної традиції юридичних бібліотек, багато з яких з'явилися завдяки грошовим пожертвам приватних благодійників, а їх фонди брали свій старт від великих колекцій книг, фондovаних меценатами. Бібліотеки, маючи давню історію та плекаючи традиції меценатської підтримки, дуже часто містять потужні правові колекції, фондovані бібліофілами, або викуплені в приватних осіб (навіть в основі Бібліотеки Конгресу лежить приватна колекція президента Т. Джефферсона – цей історичний факт є лише найвідомішим прикладом таких взаємин).

Як справедливо зауважують українські дослідниці, пам'ятки права у бібліотечних фондах є основоположними для ілюстрації державного поступу із історичних часів до сучасності, утверджують тяглість політико-правової традиції. Пам'ятки права в силу своєї природи комплексно розкривають різні сторони життя суспільства певного історичного періоду: економічні та суспільні відносини, політичну систему; також, базуючись на актуальних для свого часу ідеях, характеризують рівень інтелектуального осмислення суспільного розвитку і навіть є предметом лінгвістичних дискусій, оскільки дають матеріал для з'ясування особливостей мовних практик свого часу. Така їх комплексна, інтегративна природа визначає значення пам'яток права на сучасному етапі осмислення національного минулого: вони мають не лише наукову, а і світоглядну цінність, є перспективними з точки зору освітнього процесу. Пам'ятки права цілком логічно є складовою національного міфу – як от Велика хартія вольностей, Декларація

незалежності США, Конституція Пилипа Орлика, Декларація прав людини і громадянина 1789 р. тощо^[1].

Загалом пам'ятки права, що є складовою національних державницьких традицій, а також постаті видатних державців, мислителів та правників, пов'язані з цими документами, є важливою частиною національного наративу. В цьому контексті проблема досліджувалась у окремій статті^[2], тут зупинимось на ключових моментах цього напрямку бібліотечної діяльності.

Безумовно, що серед найвпливовіших та найбільших за акумульованими фондами і колекціями юридичних бібліотек є Юридична бібліотека Бібліотеки Конгресу США, а історичні юридичні документи, до яких надано онлайн-доступ, акумульовано в рубриці «Століття законотворення для нової нації» (Century of Lawmaking for a New Nation). Тут зібрано повнотекстові версії законів, законопроектів і резолюцій, договорів, дебатів і журналів раннього етапу америнської історії. Колекція «Слухання у Конгресі США» надає повнотекстовий доступ до історичних слухань Конгресу з різних тем.

Юридична бібліотека Берклі, що є інформаційним центром юридичного факультету Каліфорнійського університету в Берклі і належить до числа кращих наукових бібліотек світу в галузі рідкісних книг і рукописів із царини цивільного і релігійного права, має в своєму складі всесвітньо відому колекцію Роббінса, яка по суті є бібліотекою в бібліотеці. Загалом колекція Роббінса об'єднує понад 300 тис. об'єктів зберігання, включно з книгами, інкунабулами, мікрофільмами і періодичними виданнями, пов'язаними з

¹ Polovynchak Y., Bondarenko V., Matviichuk L., Strunhar V. Legal resources of historical and cultural heritage: presentation in library collections and their popularization. University Library at a New Stage of Social Communications Development. Conference Proceedings. 2022. (7), p. 29-35. DOI: https://doi.org/10.15802/unilib/2022_270740

² Пестрецова О. Булахова Г. Бібліотечні ресурси правової історико-культурної спадщини: представленість у фондах юридичних бібліотек Британії та США. Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. 2022. Вип. 65. С. 173-183. DOI: <https://doi.org/10.15407/np.65.173>

релігійним і цивільним правом. Серед них – понад 300 рідкісних рукописів, які датуються ще 12 ст [1].

Юридична бібліотека університету Вісконсин, як і багато інших юридичних бібліотек у США, містить повнотекстові юридичні періодичні видання, історичні тексти, зарубіжні та міжнародні правові матеріали, в тому числі повне зібрання “Congressional Record”, “United States Reports” (з 1754 р.), відомі світові судові справи (з 1700 р.), збірники угод ООН і Ліги Націй, федеральні нормативні акти (з 1938 р.) та ін. Окремо варто згадати ресурс ProQuest Congressional, що охоплює покажчики та величезний масив повнотекстових публікацій Конгресу США з 1789 р.

Юридична бібліотека Міннесотського університету (U. of Minnesota Law School Library – UMN Law Library) зберігає одну з найсильніших колекцій рідкісних юридичних книг у Сполучених Штатах Америки, зібраних у першій половині XX ст., та архів юридичної школи. У структурі бібліотеки 2001 р. було створено Дослідницький центр рідкісних книг Різенфельда (Riesenfeld Centre), названого на честь Стефана А. Різенфельда (1909–1999), видатного американського юриста минулого століття та професора Школи права. Серцем Riesenfeld Centre є колекція рідкісних книг Артура С. Пуллінга, понад 25 тис. томів рідкісних і спеціальних текстів, що датуються XV–XX ст. Колекція є потужним ресурсом для вивчення історичного англійського права, колоніального і раннього американського права, а також законів американських індіанців. Крім того, Центр зберігає видатну колекцію листів і друкованих робіт великого американського адвоката в кримінальних справах Кларенса Дарроу. Дослідницький центр рідкісних книг імені Стефана А. Різенфельда при Університеті Міннесоти є однією з визначних колекцій рідкісних юридичних книг в Сполучених Штатах. Книги складають колекцію рідкісних книг Артура С. Пуллінга, більше 25 000 томів рідкісних і

¹Robbins Collection Library. BerkeleyLaw. URL: <https://www.law.berkeley.edu/research/the-robbins-collection/robbins-collection-library/> (last accessed: 11.02.2018).

спеціальних текстів, надрукованих з XV по XX століття. Колекція представляє собою ресурс для вивчення американського і англійського права та історії, континентального та іншого права.

Найбільша академічна юридична бібліотека у світі – бібліотека Гарвардського юридичного коледжу (Harvard Law School Library) зберігає і забезпечує доступ до колекції світового рівня не лише сучасних, а і історичних правових матеріалів, що документують історію права в цілому та англо-американського права зокрема. Фонди бібліотеки містять історичні та спеціальні колекції (Historical & Special Collections, HSC), відкриті для всіх дослідників, які містять одну з найповніших в світі збірку дослідницьких матеріалів для вивчення історії права. Бібліотека купує, каталогізує, зберігає і надає дослідникам матеріали, які документують історію права в цілому і англо-американського права зокрема. Історичні і спеціальні колекції зберігають близько 3000 лінійних футів рукописів, понад 100 тисяч рідкісних книг і більше 70 тисяч візуальних зображень.

Колекції розбиті на чотири основних області: рідкісні книги (колекція рідкісних книг і ранніх рукописів містить більше 100 000 друкованих книг, брошур та інших матеріалів від XV до XX століття) і ранні рукописи, сучасні рукописи (Колекція «Сучасні рукописи» містить понад 250 окремих колекцій, в які входять роботи членів колегії адвокатів і викладачів юридичної професії. Крім того, в ньому зберігаються документи, які стосуються конкретних судових справ США, а також англійські і американські рукописи, написані після 1701 року). Також бібліотека є утримувачем колекції «Мистецтво і візуальні матеріали» – однієї з найбільших у світі колекцій візуальних матеріалів, що стосуються права, документує історію правових систем загалом і загального права зокрема, за

допомогою гравюр, фотографій, картин, скульптур і тривимірних артефактів [1]. Академічною бібліотекою Оксфордського університету є Бодлеанська Юридична бібліотека (BLL) є (The Bodleian Law Libraries at the University of Oxford) – найбільша університетська бібліотечна система Великобританії. Вона об'єднує основну університетську бібліотеку, яка є бібліотекою обов'язкових примірників протягом 400 років, а також 30 бібліотек по всьому Оксфорду, разом з основними дослідницькими бібліотеками і бібліотеками факультетів, департаментів та інститутів. Разом бібліотеки зберігають понад 13 млн друкованих видань, понад 80 тис. електронних журналів і видатних спеціальних колекцій, у тому числі рідкісні книги і рукописи, класичні папіруси, карти тощо.

Цитоване вище дослідження, що стосується правових ресурсів історико-культурної спадщини, представлення та популяризації їх в бібліотечних колекціях наголошує на тенденції, згідно якої у цифрових колекціях історико-культурної спадщини помітне місце посідають пам'ятки, що розкривають становлення держави, боротьби за права людини, отже, належать до царини права. Важливість популяризації пам'яток права у фондах і колекціях бібліотек дослідниці пов'язують із їхнім світоглядним впливом, науковим, освітнім, просвітницьким потенціалом та розглядають наповнення відповідною інформацією національного інформаційного простору як складову іміджевих стратегій – для культурного та історичного позиціонування у глобальному просторі, важливу складову утвердження національного бачення свого минулого, тягlosti історичного розвитку, спадковості правової культури, включеності у світовий контекст. Оцифрування таких документів та включення їх до цифрових колекцій характеризує діяльність провідних світових бібліотек, розширюючи таким чином користувацький доступ до пам'яток права, інтенсифікуючи їх

¹ Пестрецова О. Правові фонди та колекції сучасних бібліотек: формування, розвиток. Вісн. Одес. нац. ун-ту. Серія: Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство. 2017. Т. 22. Вип. 2 (18). С. 106–113.

циркуляцію у культурному інформаційному просторі. Додатковими інструментами популяризації цифрових джерел історико-культурної спадщини за результатами аналізу зарубіжного досвіду визначено застосування мобільних технологій та репрезентацію ресурсів у соціальних медіа візуального контенту. Ці заходи уможливають розширення кола користувачів, удосконалюють розкриття фондів бібліотек, спрощують доступ до ресурсів, підвищують їх циркуляцію в суспільстві [1].

Підсумовуючи розгляд юридичних університетських бібліотек можна визначити такі тези:

- користувачами таких бібліотек здебільшого є не лише студенти та викладачі університетів, а й вся професійна спільнота та представники широкої громадськості територій, де розташовані навчальні заклади;
- колекції бібліотек провідних юридичних шкіл світу мають, як правило, столітню історію і сягають світового рівня як за унікальністю, так і повнотою сучасних та історичних юридичних матеріалів;
- головне завдання університетських юридичних бібліотек – інформаційна та консультативна підтримка навчальних програм, для чого здійснюється акумуляція ресурсів, їх організація (каталогізація), зберігання, забезпечення до них доступу; надаються послуги професорсько-викладацького складу, спрямовані на забезпечення підтримки навчальних планів;
- спектр послуг бібліотек здебільшого ширший ніж просто супровід навчального процесу – практично всі розглянуті юридичні бібліотеки реалізують підтримку науково-дослідних програм юридичних факультетів: допомогу в проведенні досліджень і викладанні, зокрема, через детальні інструктажі для різних користувачів з пошуку ресурсів за необхідною темою,

¹ Polovynchak Y., Bondarenko V., Matviichuk L., Strunhar V. Legal resources of historical and cultural heritage: presentation in library collections and their popularization. University Library at a New Stage of Social Communications Development. Conference Proceedings. 2022. (7), p. 29-35. DOI: https://doi.org/10.15802/unilib/2022_270740

підготовку «гідів бібліотечних досліджень», бібліотечні науково-практичні семінари з формування дослідницьких навичок;

- юридичні бібліотеки здійснюють підтримку публікаційної діяльності, пропонуючи програмне забезпечення для управління цитуванням, що допомагає організувати результати дослідження і полегшити написання статей. До підтримки публікацій відноситься і реалізація політики відкритого доступу;

- підтримка юридичних досліджень забезпечується через акумуляцію міждисциплінарних і міжнародних матеріалів, електронних журналів. Паралельно юридичні бібліотеки виступають депозитаріями правової інформації, продукуюваної урядами та судовими системами. Регіональна специфіка розташування університетів зумовлює акцент на акумуляції джерел інформації, що відноситься до місцевих державних правових ресурсів. Водночас юридичні бібліотеки реалізують сервіс-забезпечення доступу до світової правової інформації – вибірково з різним рівнем повноти, залежно від регіону;

- юридичні бібліотеки активно співпрацюють з іншими інформаційними центрами задля досягнення загальних цілей безперервного доступу і довгострокового зберігання юридичних матеріалів; на сайтах представляють посилання на інші бібліотеки, каталоги, бази даних та ін.;

- додатково значна кількість розглянутих бібліотеки надають юридичні консультації та інформаційну підтримку, зокрема: пошук адвоката і організацій, що надають спеціалізовану юридичну допомогу; підбір бібліотечних ресурсів відправних точок для основних правових досліджень.

Отже, юридичні бібліотеки університетів виступають поліфункціональними інформаційними центрами, що обслуговують не лише університетську спільноту, а й громадськість. Вивчення їх роботи та запровадження досвіду для правового інформування юридичними бібліотеками видається перспективним напрямком досліджень.

Preprint

3.3. Юридичні бібліотеки у процесах галузевої інтеграції

Глобалізація економіки, політична інтеграція ставлять питання не просто про акумуляцію, обробку, збереження національної правової інформації, а й про створення баз міжнародної юридичної інформації, правову компаративістику, інформаційний супровід транснаціонального права. Відповідно, інформаційно-аналітичні центри правового спрямування активізують корпоративну взаємодію в інформаційній галузі.

Під впливом таких зовнішніх факторів, як інформаційний вибух, скорочення асигнувань на діяльність бібліотек, впровадження нових інформаційних технологій, розвиток конкуренції, з'явилися нові форми організаційних структур управління, зокрема, інтеграція на базі укладених контрактів; віртуальні об'єднання ресурсів (інформаційних, фінансових, інтелектуальних, матеріальних) на базі новітніх комунікаційних систем в тимчасові організаційні структури з метою прийняття узгоджених рішень технологічного характеру. Йдеться про організацію взаємного використання різних бібліотечно-бібліографічних (інформаційних) ресурсів членів на основі кооперації та поділу праці з метою оптимізації технологічних процесів і функцій, а також надання послуг віддаленим користувачам.

Сьогодні можна говорити про те, що бібліотеки, з метою забезпечення науковців передплаченими рецензованими актуальними науковими журналами, мають два шляхи: по-перше, кооперація для закупки і формування спільних баз даних, по-друге – зосередження зусиль на концентрації публікацій у вільному доступі. Активізація діяльності у обох напрямках значним чином пов'язана із активним поширенням електронних ресурсів, зокрема електронних журналів.

Для спільного створення, використання, збереження й розповсюдження електронних інформаційних ресурсів, що уможливають поповнення фондів

за оптимальною ціною та ліцензійними угодами, а також дають можливість оптимізувати питання хостингу й архівування, юридичні бібліотеки утворюють консорціуми. Кооперація бібліотек для спільного придбання та використання електронних ресурсів дозволяє зменшити витрати, оскільки консорціуми – добровільні неприбуткові об'єднання бібліотек для спільного створення, використання, збереження та розповсюдження електронних інформаційних ресурсів, мають можливість поповнення фондів за оптимальною ціною та ліцензійними угодами, а також оптимізувати питання хостингу та архівування. Не менш важливою є роль, яку відіграють консорціуми у створенні єдиного інформаційного простору для групи бібліотек, ефективного впровадження нових технологій та пропозицій нових послуг для користувачів.

З'явившись в 60-х роках минулого століття, передусім у США та Західній Європі, консорціуми були покликані забезпечити спільне використання інтегрованих бібліотечних систем, кооперативний розвиток колекцій, придбання та використання електронних ресурсів (електронних журналів, баз даних тощо) та підвищення кваліфікації персоналу. Особливого розповсюдження консорціуми набули з кінця 1980-х років з огляду на впровадження новітніх інформаційних технологій і необхідність кооперації в цілому, мінімізації зусиль кожної окремо взятої бібліотеки.

Більшість корпоративних проєктів розвиваються у напрямі корпоративної каталогізації. Корпоративним бібліотечним об'єднанням притаманна поетапність розвитку, ініціативність, постійне вдосконалення роботи в процесі взаємодії, пошук нових методів та форм взаємодії [1, 2].

¹ Пестрецова О. Корпоративні об'єднання юридичних бібліотек у сучасному науковому просторі. Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства : матеріали шостої міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 10–11 вересня 2015 р.). Львів, 2015. С. 62–65.

² Пестрецова О. Корпоративные объединения юридических библиотек в сфере науки и образования. Библиотека как феномен культуры : Информационные ресурсы библиотек в образовательной, научной и социокультурной среде : материалы IV Международного конгресса (г. Минск, 4–6 октября 2016 г.). Минск, 2016. С. 225–230.

Для прикладу розглянемо консорціум юридичних бібліотек Сполучених Штатів, Канади, Великої Британії та Австралії (New England Law Library Consortium, NELLCO, <https://www.nellco.org>), що має давню історію. У 1983 році 15 юридичних бібліотек Нової Англії створили спільну мережу для розширення дослідницьких і освітніх можливостей за допомогою програм спільного розвитку колекцій та спільного використання ресурсів. Консорціум юридичних бібліотек Сполучених Штатів, Канади, Великої Британії та Австралії (New England Law Library Consortium, NELLCO) надає механізм для спільного використання ресурсів і взаємної вигоди між юридичними бібліотеками. У перші дні це складалося в основному з взаємного міжбібліотечного абонементу та угод про доступ між установами учасниками.

Рис. 3.15. Представленість консорціуму юридичних бібліотек Сполучених Штатів, Канади, Великої Британії та Австралії на порталі

За минулі роки NELLCO розширила як своє членство, так і сферу дії під керівництвом Ради директорів. Перші етапи розширення членства все ще зберігали регіональний характер консорціуму юридичних бібліотек в Нью-

Йорку і Пенсільванії, а також неакадемічних юридичних бібліотек в Новій Англії. Це збільшило кількість членів до 25.

Наступна фаза зростання сталася на початку 2000-х років, після дуже цілеспрямованого планування, яке додало нових категорій членів, а також географічне розширення. NELLCO стала національним консорціумом, відкривши членство для бібліотек академічного права на всій території США. Черговим кроком стала розробка правлінням пілотної програми для міжнародних філій, щоб вивчити можливості для транскордонного співробітництва. В кінці реалізованої дворічної програми правління проголосувало за постійне встановлення цієї категорії.

Сьогодні консорціум юридичних бібліотек NELLCO став інтернаціональним та включає більше 120 юридичних бібліотек, в тому числі повноправних і афілійованих членів з 33 штатів США, а також міжнародних афілійованих членів Австралії, Канади та Великобританії.

За свою більш ніж 30-річну історію NELLCO довела свою цінність для учасників в чотирьох життєво важливих сферах: співпраця, спілкування, інновації та освіта. Бібліотеки-члени NELLCO співпрацюють, щоб максимально використовувати свої ресурси; ефективно спілкуватися з використанням найсучасніших технологій; запроваджувати нововведення, створюючи передові проекти і програми; і навчати своїх членів, допомагаючи їм відкривати і поширювати нові ідеї.

NELLCO керується 6 стратегічними напрямками, сформульованими в процесі ретельного вивчення і оцінки правової інформації та юридичних бібліотек. Ці напрямки: знайти спільну мову; інкубувати інновації; розгорнути сервіс; забезпечити навчання; надавати брокерську експертизу; розширити співпрацю.

Консорціум NELLCO визначає себе як організацію, керовану її членами, що існує для задоволення їх потреб в розподілі ресурсів відповідно до місії організації. У прагненні бути вдумливим, обережним і

далекоглядним у прийнятті рішень в NELLCO сформулювали основні цінності організації.

1) Лідерство – NELLCO прагне бути лідером в області спільного використання ресурсів і співпраці між юридичними бібліотеками і між ними.

2) Співробітництво – NELLCO визнає переваги, які отримують її установи, співробітники і користувачі – викладачі, студенти, адвокати, судді та громадськість, а також працівники бібліотек і видавці правової інформації, коли діляться ресурсами, досвідом, часом і енергією.

3) Адаптивність – NELLCO має намір бути гнучкою організацією, здатною адаптуватися до потреб членів і мінливих технологій.

4) Різноманітність – членами NELLCO є бібліотеки різних типів з різними завданнями, різнорідними ресурсами та різними регіональними потребами. Рішення, прийняті від імені організації, повинні визнавати, поважати і підтримувати ці відмінності в максимально можливій мірі.

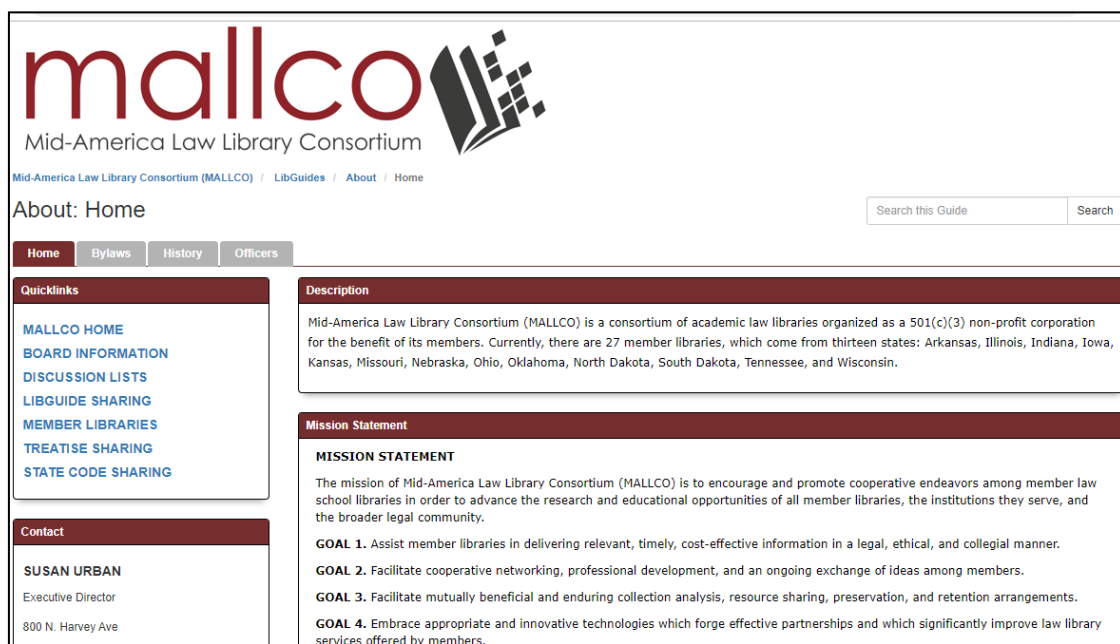
5) Освіта – NELLCO високо цінує надійний обмін інформацією та ідеями, як між її учасниками, так і за їх межами, а також за межами консорціуму.

Середньоамериканський консорціум юридичних бібліотек (The Mid-America Law Library Consortium, MALLCO). Організація була заснована як бібліотечний консорціум юридичної школи Середньої Америки (MALSLC) і з самого початку мала дуже тісні зв'язки з MAALL (Mid-America Association of Law Libraries). Імпульсом для створення Консорціуму стали проблеми, з якими стикалися бібліотеки юридичних шкіл, особливо збільшення витрат і зменшення площі. Ідея спільного використання ресурсів і співпраці в області міжбібліотечного абонементу, привів до створення офіційної організації в 1980 році.

Mid-America Law Library Consortium (MALLCO) – це консорціум академічних юридичних бібліотек, що в даний час налічує 27 бібліотек-членів з 13 штатів: Арканзас, Іллінойс, Індіана, Айова, Канзас, Міссурі,

Небраска, Огайо, Оклахома, Північна Дакота, Південна Дакота, Теннессі та Вісконсін.

Рис. 3.16. Представленість консорціуму академічних юридичних бібліотек MALLCO на порталі

Місія Консорціуму юридичної бібліотеки MALLCO полягає в тому, щоб заохочувати спільні зусилля бібліотек юридичних вузів-членів з метою розширення дослідницьких і освітніх можливостей всіх бібліотек-членів та установ, які вони обслуговують, і для розширення кола юридичної спільноти.

Метою MALLCO є допомога бібліотекам-членам в наданні актуальної, своєчасної і економічно ефективної інформації; сприяння співробітництву, професійному розвитку і постійному обміну ідеями між членами; використання інноваційних технологій, які посилюють ефективні партнерські відносини і значно покращують послуги юридичних бібліотек.

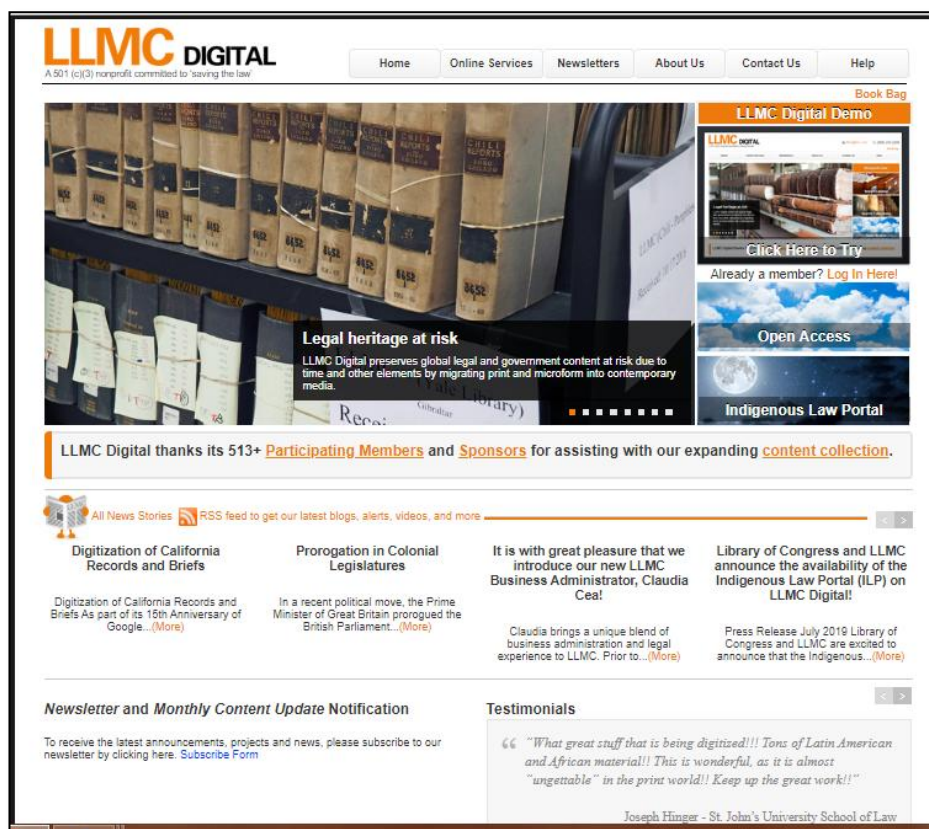
Члени Консорціуму юридичних бібліотек Середньої Америки (MALLCO) надають послугу міжбібліотечного абонементу безкоштовно іншим членам MALLCO з хорошою репутацією. Усі транзакції підпадають

під дію положень Кодексу міжбібліотечного абонементу ALA і закон про авторське право [1].

Цікавим для вивчення є досвід роботи Консорціуму Юридичної бібліотеки Мікроформ (Law Library Microform Digital Consortium (LLMC Digital (<http://www.llmc.com/about.aspx>), що знаходиться у місті Іган в окрузі Дакота, штат Міннесота, США. LLMC Digital більше 40 років працює на задоволення потреб бібліотек в області дослідження і збереження правового і державного контенту. Консорціум було засновано в 1976 році юридичними бібліотеками Гавайського університету і Уейнського державного університету в Детройті як некомерційний кооператив, заснований на базі юридичної бібліотеки, що працює в сфері мікрофіша.

Рис. 3.17. Представленість консорціуму юридичної бібліотеки Мікроформ на порталі

¹ Пестрецова О. Кооперація діяльності юридичних бібліотек в контексті забезпечення правового інформування. Право на інформацію в громадянському суспільстві. Проблеми захисту інформаційного суверенітету держав : матеріали третьої міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, квітень 2016 р.). Київ, 2016. С. 38–40.

На сьогодні LLMC Digital повністю незалежна і самостійна організація, що існує головним чином за рахунок членських внесків, хоча вона також приймає пожертвування, реалізує гранти та використовує інші можливості спонсорства.

У 2003 році консорціум приступив до програми перетворення своїх ресурсів в цифровий формат. До 2005 року весь збір даних, що проводиться LLMC Digital, здійснювався за допомогою цифрового сканування. Більшість книг, мікрофільмів та/або фішок, які було відскановано в цифровому вигляді, було пожертвовані співпрацюючими бібліотеками.

LLMC Digital співпрацює з бібліотеками-членами, які мають колекції, що занадто рідкісні або тендітні для відправки. В таких випадках укладаються угоди, які включають розміщення сканерів LLMC Digital в помешканнях таких бібліотек. Серед бібліотек, які підтримували проекти зі збору даних LLMC Digital – юридична бібліотека Йельського університету,

юридична бібліотека Каліфорнійського університету в Берклі, Державний архів Гаваїв, Бібліотека Конгресу США, Юридична бібліотека Уейнського державного університету, Університет Джорджа Вашингтона, Гавайський університет і юридична бібліотека Лос-Анджелеса.

Статутні члени LLMC Digital в 1977 році склали 35 організацій, а на даний час консорціум обслуговує понад 500 бібліотек по всьому світу. LLMC Digital була прийнята 88,5% американських юридичних шкіл, що входять в AALL, 75% канадських юридичних шкіл і практично кожної бібліотекою, яка обслуговує підрозділи Федеральної судової системи США. В майбутньому LLMC Digital планує підтримувати технічні удосконалення, які приносять користь його членам, сприяє розширенню партнерства, підвищують якість використання контенту, розширюють тематичні ініціативи та доступ для більшої кількості зацікавлених сторін.

LLMC Digital пропонує широкий спектр архівних матеріалів з історії права, а також колекції законодавчих актів, урядових та судових документів, періодичних видань США, Канади, Німеччини, Об'єднаного Королівства Великої Британії та інших країн. Також документи з міжнародного права та ін.

З огляду на вищезазначене, можна говорити про те, що бібліотеки, видавці, інформаційні посередники все частіше об'єднуються в консорціуми задля спільного вирішення питань, пов'язаних зі створенням, використанням, збереженням та розповсюдженням електронних ресурсів, зокрема електронних журналів. Створення бібліотечних консорціумів дозволяє вирішити завдання забезпечення якості послуг бібліотекарів завдяки впровадженню сучасних інформаційних технологій; модернізації бібліотечної роботи завдяки прийняттю інноваційних рішень з організаційних та технологічних питань; надання ефективного доступу до інформаційних ресурсів інших бібліотек. Кооперативні засади дозволять заощадити фінансові ресурси, зекономити час на науково-технічну обробку

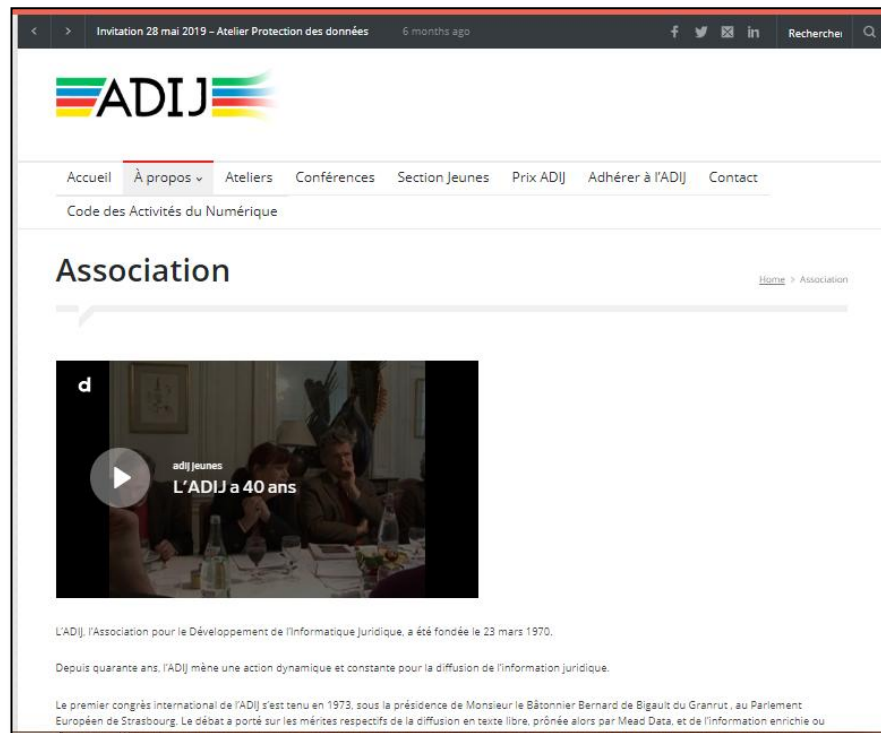
документів, уникнути дублювання, покращити оперативність та якість обслуговування користувачів тощо.

Сьогодні можна говорити про успішну реалізацію ряду корпоративних об'єднань юридичних бібліотек. Аналіз особливостей їх створення, регіонального охоплення, виявлення специфіки членства, задекларованої мети та здійснюваної діяльності дає змогу визначити стратегію діяльності таких об'єднань і загальні передумови успішної корпоративної взаємодії в галузі інформаційного супроводу правової діяльності, з'ясувати її найбільш перспективні напрями.

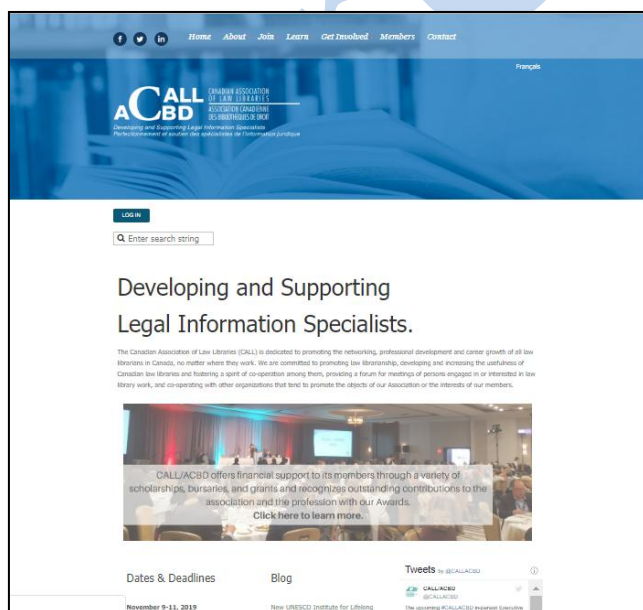
В функціонуванні сучасних бібліотек ідея підвищення ефективності системи науково-інформаційного забезпечення вчених, фахівців та інших категорій користувачів за рахунок переваг інтеграції інформаційних служб і бібліотек не тільки глибоко усвідомлена, але вже реалізована в багатьох країнах світу. Безперечними лідерами за кількістю (понад 60 %) різних асоціацій та бібліотечно-інформаційних мереж, обсягами електронних ресурсів, а також різноманітності послуг, що надаються, є США та країни Європи. Юридичні бібліотеки тут не просто активні в контексті інтеграційних тенденцій, а і належать до лідерів.

Об'єднання зусиль і підтримка юридичних бібліотек відбувається також у формі асоціацій, тобто об'єднання створеного з метою постійної координації діяльності бібліотек та інших структур або осіб, що об'єдналися в інтересах збереження і розвитку бібліотечної справи в цій царині.

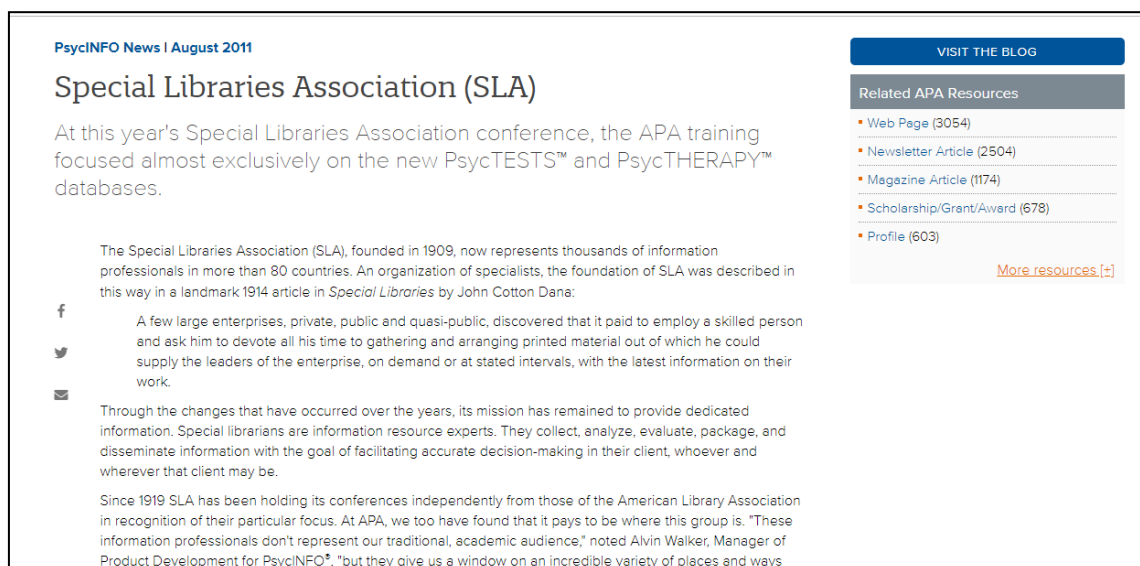
Перша у світі Американська асоціація юридичних бібліотек (American Association of Law Libraries, AALL) була утворена 1906 р. Сьогодні асоціації юридичних бібліотек представлені рядом організацій. Серед них Французька асоціація розвитку юридичної інформатики (l'Association pour le Developpement de l'Informatique Juridique, L'ADIJ).

Британська й ірландська асоціація юридичних бібліотек (The British and Irish Association of Law Librarians, BIALL), Канадська асоціація юридичних бібліотек (The Canadian Association of Law Libraries, CALL).

Південно-африканська організація юридичних бібліотек (Organisation of South African Law Libraries, OSALL), Міжнародна асоціація юридичних бібліотек (International Association of Law Libraries, IALL). Асоціація спеціальних бібліотек (SLA) є глобальною організацією для інноваційних інформаційних професіоналів і їхніх стратегічних партнерів.

Як вже зазначалось вище, AALL була утворена на самому початку ХХ століття, коли у 1906 році куратор юридичного відділу Державної юридичної бібліотеки штату Айова запропонував бібліотекарям з різних штатів розглянути доцільність створення окремої організації для «юридичних бібліотекарів». Ідею підтримали і розпочався процес становлення найвідомішої асоціації юридичних бібліотек.

Рис. 3.21. Представленість Американської асоціації юридичних бібліотек на порталі

Сьогодні членами AALL є співробітники юридичних бібліотек, аналітики, менеджери правової інформації, фахівці з маркетингу та розвитку бізнесу, студенти, адвокати, судді та ін. Основними своїми цінностями асоціація визначає навчання протягом усього життя та інтелектуальний розвиток; різноманітність; постійний доступ громадськості до правової інформації; вдосконалення доступу до правосуддя; співпраця та посилення ролі юридичних бібліотекарів в демократичному суспільстві.

Міжнародна асоціація юридичних бібліотек – це всесвітня кооперативна некомерційна організація бібліотекарів, бібліотек та інших осіб і установ, що займаються придбанням, поширенням і використанням правової інформації з інших джерел, крім їх власної юрисдикції. Заснована в 1959 році, IALL налічує понад 400 членів в більш ніж 50 країнах на п'яти континентах. Члени представляють всі види і розміри юридичних колекцій – від академічних юридичних бібліотек до корпоративних бібліотек, від національних і парламентських бібліотек до адміністративних установ і судових бібліотек.

Рис. 3.22. Представленість Міжнародної асоціації

У відповідності зі своєю місією, IALL просуває бібліотечну юридичну професію і доступ до юридичної інформації. IALL видає Міжнародний журнал правової інформації та проводить щорічні курси з бібліотечної справи міжнародного права. IALL проводить міжнародний форум для налагодження зв'язків та обміну інформацією між фахівцями в галузі правової інформації по всьому світу і підтримує професійний розвиток, надаючи стипендії для щорічного відвідування курсів і гранти для проходження практики.

Як всесвітня кооперативна некомерційна організація, Міжнародна асоціація юридичних бібліотек сприяє роботі окремих осіб, бібліотек та інших організацій, які займаються розповсюдженням правової інформації; просуває навчання юристів та інших фахівців в галузі правової інформації, надаючи основні освітні програми з іноземних і міжнародних правових систем по всьому світу; підтримує освітні та професійні можливості для нових фахівців в галузі правової інформації, особливо з країн, що розвиваються, надаючи фінансову підтримку у вигляді стипендій та стипендій для щорічного відвідування курсів і стажувань; ділиться

юридичними знаннями, стипендіями та розширює доступ до правової інформації по всьому світу через Міжнародний журнал правової інформації та інші публікації, а також на своєму веб-сайті; сприяє встановленню зв'язків і наставництва серед професіоналів в галузі правової інформації на всесвітній основі, шляхом створення і підтримки постійних відносин між IALL та іншими міжнародними, національними та регіональними юридичними бібліотеками та організаціями правової інформації; підтримує і заохочує розробку національної та міжнародної політики в галузі правової інформації та сприяє вільному доступу до правової інформації на всесвітній основі за допомогою програмних заяв і стипендій.

Офіційний Міжнародний журнал правової інформації Міжнародної асоціації юридичних бібліотек International Journal of Legal Information (<http://iall.org/journal-ijli/>) члени IALL отримують як членську допомогу. Починаючи з 2017 року IJLI доступний для бібліотек, організацій і установ по прямій підписці з видавництвом Cambridge University Press.

Міжнародний журнал правової інформації, як офіційне видання Міжнародної асоціації юридичних бібліотек, випускається три рази в рік. Під керівництвом міжнародної редакційної колегії і радників IJLI обслуговує світову спільнота бібліотекарів, юристів і практиків у галузі права шляхом публікації оригінальних статей, матеріалів конференцій, бібліографій, рецензій на книги, документів, що стосуються права і пов'язаної з законом інформації. Думки, висловлені в таких матеріалах, є відповідальністю окремих авторів і не мають на увазі схвалення Міжнародної асоціації юридичних бібліотек.

IALL пропонує своїм членам численні переваги і можливості, в тому числі зв'язок з всесвітньою мережею професіоналів юридичної бібліотеки; IALL International Journal of Legal Information, де учасники можуть прочитати про поточні тенденції та темах досліджень в області іноземного та

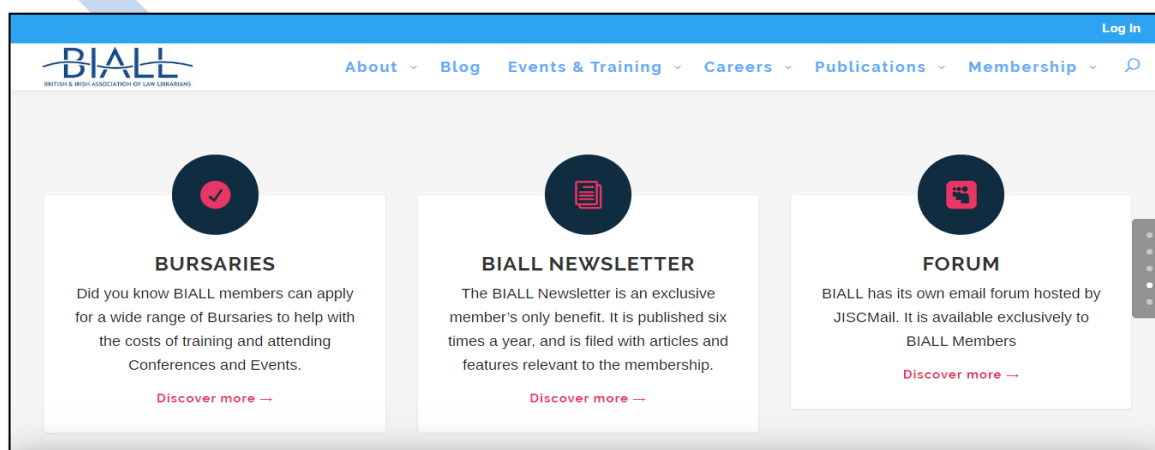
міжнародного бібліотечного права; знижки на реєстрацію щорічних курсів IALL; доступ до IALL LISTSERV.

Цікавою є Програма грантів IALL з працевлаштування та стажування, що призначена для допомоги бібліотекарям-юристам. IALL пропонує один грант на рік до 3000 доларів США для покриття витрат на проїзд та проживання. Менший грант може бути присуджений в залежності від тривалості відвідування або розміщення, розташування установи заявника та місця розташування, яка приймає. Одержувачі гранту також отримують річне безкоштовне членство в IALL, яке включає журнал.

Перевага надається здобувачам які можуть внести значний вклад в професію; які є бібліотекарями на початку або в середині кар'єри; з будь-якої країни, яка не може дозволити собі виїхати за кордон для підвищення кваліфікації; які раніше не отримували аналогічний грант для цілей професійного розвитку і які не працювали за межами своєї країни.

BIALL є провідною професійною організацією для фахівців в сфері правової інформації. Асоціація була заснована в 1969 році юридичними бібліотекарями Лондону, Оксфорду, Кембриджта Ірландії, що зокрема мали членство у Міжнародній асоціації юридичних бібліотек (IALL).

Рис. 3.23. Представленість Британської й ірландської асоціації юридичних бібліотек на порталі

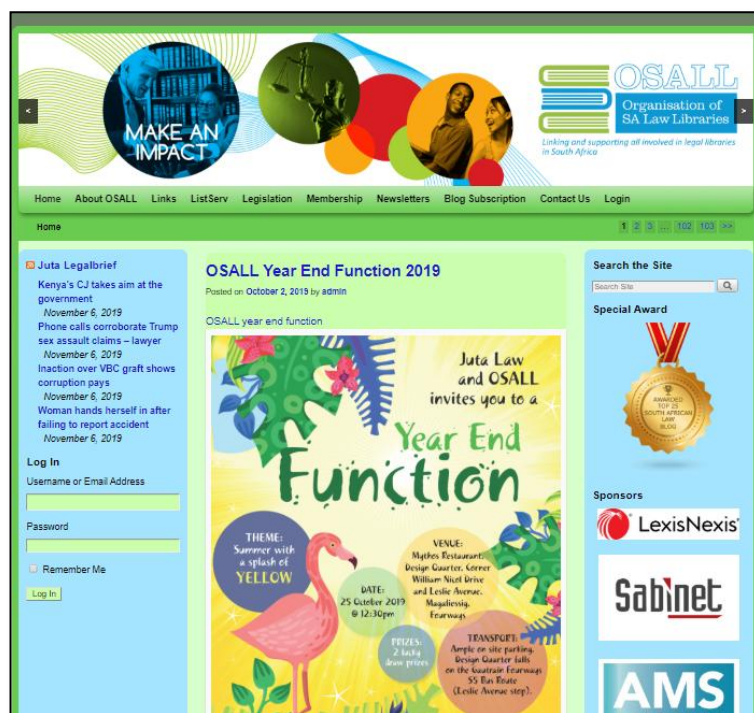
BIALL отримує дохід в основному за рахунок членських внесків. Роль BIALL полягає в підтримці тих, хто працює в цьому секторі, і в демонстрації важливості ролі професіоналів в галузі інформації в сфері правового інформування.

BIALL [1] надає своїм членам можливість обмінюватися інформацією і передовим досвідом, розширювати свої знання в галузі управління правовою інформацією і пропагувати цінність юридичних бібліотек та фахівців в галузі правової інформації. Асоціація активно взаємодіє з іншими організаціями, що займаються бібліотечною справою і правовою інформацією, допомагає членам відвідувати збори і конференції цих організацій, виступає в якості форуму для фахівців з правової інформації та постачальників правової інформації. Крім того, BIALL заохочує бібліографічне вивчення і дослідження юридичної бібліотечної справи через публікації в журналі Асоціації.

Південно-африканська організація юридичних бібліотек (Organisation of South African Law Libraries) – це організація юридичних бібліотек Південної Африки заснована в 1976 році.

Рис. 3.24. Представленість Південно-африканської організації юридичних бібліотек на порталі

¹ BIALL. URL: www.biall.org.uk (last accessed: 28.11.2018).

У ній працюють близько 150 членів з університетських бібліотек, асоціацій адвокатів, приватних юридичних фірм, державного сектора, судів і видавництв. Головний офіс знаходиться в Гаутенг, однак, але члени організації знаходяться по всій Південній Африці.

OSALL прагне пов'язати і підтримати всіх, хто цікавиться бібліотечною юридичною роботою в Південній Африці. Посилити і розвинути практику юридичного бібліотечної справи і надати можливості для професійного зростання бібліотекарів з правових питань та навчання для тих, хто працює з юридичними матеріалами в бібліотеках або інформаційних центрах в Південній Африці. З цією метою організуються зустрічі і семінари тематичного характеру і за темами професійного інтересу. Також у організації є неформальні зв'язки з різними асоціаціями міжнародних юридичних бібліотек, такими як BIALL, CALL, SLA, AALL і ін.

Тісні робочі відносини OSALL підтримує з різними юридичними видавництвами в Південній Африці, а також з агентами зарубіжних

юридичних видавців. Для заохочення інформаційного обміну організація випускає інформаційний бюлетень і робить регулярну розсилку.

Як бачимо, у випадку утворення асоціацій ідеться про форму взаємодії, що має постійний характер і об'єднує учасників, які платять членські внески, на основі спільних професійних завдань та об'єднання інтелектуальних ресурсів для їх реалізації. У випадку консорціумів – про форму взаємодії, орієнтовану на отримання економічної вигоди при вирішенні спеціальних професійних завдань, що об'єднує інтелектуальні, інформаційні та фінансові ресурси учасників [1]. Проведене дослідження також дає підстави для висновку про те, що активно розвиваються різні рівні об'єднань юридичних бібліотек – локальні – на рівні країни чи її частини; регіональні – такі, що охоплюють американський, європейський, африканський чи інший регіон; транскордонні, що об'єднують бібліотеки сусідніх країн, як у випадку американо-канадської чи британо-ірландської асоціацій. Найвищий рівень кооперації – міжнародний, що охоплює як окремі бібліотеки та інформаційні центри, так і може набувати форм об'єднання національних чи регіональних консорціумів або асоціацій.

Важливим також, на нашу думку, є рівень міжпрофесійної, міжвідомчої інтеграції: аналіз членства в названих об'єднаннях юридичних бібліотек доводить, що в усіх випадках ідеться про контингент, що не обмежується бібліотеками, які працюють у сфері правового інформування, а включає і фахівців суміжних спеціальностей. Ідеться про широке коло організацій:

- видавців, юридичні фірми, нотаріусів, судових виконавців і судових експертів, колегії адвокатів;
- університетські бібліотеки, університети, їхніх викладачів і дослідників;
- корпоративні юридичні відділи; представники органів центральної й

¹ Половинчак Ю. Бібліотечні об'єднання як чинник формування єдиного бібліотечного простору. Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. 2014. Вип. 39. С. 58–68.

місцевої державної влади.

Деякі об'єднання, наприклад Британська й Ірландська асоціація юридичних бібліотек, уможливають не лише інституційне, а й особисте членство, причому не тільки юристів та інформаційних фахівців, а й, виходячи із завдання подолання інформаційної нерівності, незахищених верств населення – безробітних, пенсіонерів і студентів. Утім, хоча в наведеному вище переліку йдеться про об'єднання різних організацій і навіть персональне членство, саме юридичні бібліотеки виступають інституційною основою для різного роду колаборативних об'єднань у галузі правового інформаційного забезпечення.

Аналіз програмних документів та інших повідомлень, що висвітлюють напрями, завдання, результати та іншу специфіку діяльності, опубліковані на офіційних сайтах досліджуваних об'єднань, дає змогу виявити спільні завдання, на реалізацію яких спрямована їхня діяльність.

Це, по-перше, забезпечення інформаційних майданчиків для фахівців, що працюють з інформацією правового змісту в бібліотеках або інформаційних центрах.

По-друге, підвищення й розвиток практичної участі бібліотек у правових комунікаціях. Наприклад, Британсько-ірландська асоціація юридичних бібліотек, що здійснює практичну підтримку та надає консультації через здійснення правового інформування впливовими фахівцями в публікаціях, у тому числі в бюлетені BIALL та за допомогою довідника «Hand book of Legal Information Management», який пропонує органам влади сучасну, передову практику з ключових питань правової інформації та охоплює нові інформаційні технології, у тому числі соціальні мережі.

Важливим напрямом діяльності є сприяння професійній комунікації фахівців юридичних бібліотек – асоціації виступають «точкою зустрічі та обмінів», зокрема, через щорічні конференції.

Так, практично у всіх розглянутих корпоративних об'єднань у

програмних документах зазначено про проведення щорічних конференцій. На обговореннях також порушуються ключові питання, що впливають на професію, пов'язану з правовою інформацією. Для прикладу, Міжнародна асоціація юридичних бібліотек (IALL) забезпечує міжнародний форум для професійної комунікації International Journal of Legal Information (Міжнародний журнал правової інформації, тричі на рік) та обмін правовою інформацією фахівців в усьому світі.

Корпоративні об'єднання мають на меті заохочення стратегічного використання інновацій і творчості для успішних рішень, зокрема виявлення й просування кращих практик, що підвищують продуктивність роботи. Асоціації юридичних бібліотек спрямовані на просування мережі, професійний розвиток і кар'єрне зростання всіх юридичних бібліотекарів та просування власне юридичних бібліотек.

Важливим аспектом кооперації зусиль різних установ, які працюють із правовою інформацією, є забезпечення міждисциплінарного підходу до питань, актуальних в інформаційному суспільстві, зокрема юридичних питань, порушених у контексті розвитку технологій. Об'єднання юридичних бібліотек встановлюють міцні зв'язки з міжнародними правовими інформаційними асоціаціями; приділяють увагу просуванню юридичної освіти шляхом створення освітніх програм для іноземних і міжнародних правових систем по всьому світу, підтримки освітніх та професійних можливостей юристів з інформаційного та ІТ-права, особливо країн, що розвиваються, надаючи фінансову підтримку у вигляді стипендій і стажування.

Загалом, можна констатувати, що всі подібні асоціації також мають на меті сприяти глобальному співробітництву на некомерційній основі бібліотек та інших установ і організацій, що займаються забезпеченням міжнародного співробітництва в галузі юридичної бібліотечної справи; проведенню наукових досліджень з правових проблем, організації міжнародних наукових

контактів між працівниками юридичних бібліотек і правознавцями з різних країн; підготовці бібліографічних проектів на міжнаціональній основі тощо. Надзвичайно важливо звернути увагу й на роботу асоціацій щодо відстоювання безкоштовного постійного доступу громадськості до урядової правової інформації та участь у розробці політики й законодавства, що стосується доступу до правової інформації.

Роль спеціалізованих об'єднань як організуючої інформаційної структури вбачається у виконанні посередницьких функцій між учасниками професійної комунікації, забезпеченні спеціальних потреб користувачів. Не менш важливою є роль, що її відіграють консорціуми у створенні єдиного інформаційного простору для групи бібліотек, ефективного впровадження нових технологій і пропозицій нових послуг для користувачів, що сприяє посиленню інформаційної безпеки як на національному та регіональному, так і на глобальному рівнях.

Світова практика свідчить, що кооперація дозволяє істотно збільшити спектр доступної інформації з одночасним зниженням власних витрат кожного учасника об'єднання або угоди. Така організація діяльності бібліотечних установ виправдана у вітчизняних умовах, коли вони – особливо це стосується бібліотек наукових установ та вищих навчальних закладів України – не завжди мають необхідний матеріально-технічний потенціал, зокрема наявність комп'ютерної та копіювальної техніки, високий рівень кадрового забезпечення [1].

В умовах об'єднання наявні технічні ресурси і кадровий потенціал можуть використовуватися більш ефективно. Це сприятиме підвищенню якості надання послуг користувачам з метою якнайповнішого задоволення інформаційних потреб; формуванню єдиного науково-інформаційного

¹ Пестрецова О. Міжнародна діяльність юридичних бібліотек в політико-правових комунікаціях сучасного світу. Інформаційна діяльність, документознавство, бібліотекознавство: історія, сучасність, перспективи :матеріали II наук.-практ. конф. (м. Київ, 27 квіт. 2016 р.). Київ, 2016. С. 59–60.

простору України; використанню бібліотек як інструментів національної політики в галузі освіти та інформації.

Таким чином, роль спеціалізованих об'єднань як організуючої інформаційної структури представляється у виконанні посередницьких функцій між учасниками професійної комунікації, забезпеченні спеціальних потреб користувачів.

Preprint

ВИСНОВКИ

Специфіка та сучасні тенденції розвитку інформаційно-правового обслуговування як окремого змістового напрямку роботи бібліотеки інформаційного суспільства поєднує сьогодні універсальне бібліотечне обслуговування із спеціалізованим бібліотечно-інформаційним та надає доступ до різноманітних інформаційно-документальних ресурсів.

Зміст поняття «інформаційно-правове обслуговування» включає як функціональну основу діяльності бібліотек, так і безпосередньо мету та зміст зазначеного галузевого напрямку діяльності.

Зокрема, врахувавши існуючі трактування інформаційного обслуговування в діяльності бібліотек, поняття «інформаційно-правове обслуговування» розглядається в роботі як цілеспрямована та систематична діяльність бібліотеки або структурного підрозділу, що представляє собою сукупність напрямів та відповідно до них – форм задоволення запитів користувачів на різні види правової та суміжної за змістом інформації шляхом надання розгалуженого комплексу бібліотечно-інформаційних послуг з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

1. Встановлено, що роль сучасної бібліотеки в процесі правового інформування, а саме широке розгортання бібліотечної роботи з інформаційно-правового обслуговування користувачів обумовлена розвитком глобалізаційних процесів у сучасному світі, суспільної інформатизації, актуальними завданнями розвитку демократичних процесів в Україні, ускладненням економічних відносин, за яких суспільне функціонування й суспільний розвиток обумовлюються постійним входженням у правові відносини окремих громадян, соціальних структур на різних рівнях соціальної ієрархії, зростаючим значенням і наближенням інформаційних ресурсів безпосередньо до діяльності членів суспільства. Впровадження

сучасних електронних технологій у діяльність бібліотек спричинило підвищення суспільно корисного потенціалу і практичної значущості інформаційно-правового обслуговування користувачів.

2. На основі вивчення досвіду роботи юридичних бібліотек або спеціальних/структурних підрозділів бібліотек, що здійснюють правове інформування виділено такі основні напрями здійснення інформаційно-правового обслуговування користувачів бібліотек, як: традиційна робота з надання доступу до бібліотечного фонду правової та суміжної за змістом інформації з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій; інформаційно-аналітична діяльність (в результаті чого може бути вироблено власний інформаційний продукт); посередницька діяльність (просвітницька робота в партнерстві з державними, громадськими, бізнес структурами та ін.).

Кожен з визначених напрямів роботи має різні форми, зокрема варто виділити такі як надання доступу до передплачених бібліотеками баз даних правового змісту; формування електронних бібліотек юридичного спрямування, зокрема цінних та рідкісних видань, пам'яток історії права, науково-методична допомога для наукових досліджень різних напрямів у галузі права; аналітичне забезпечення роботи владних структур; просвітницька робота та діяльність з надання доступу громадян до офіційної чи іншої правової інформації в рамках різноманітних проектів (державних, регіональних, грантових чи змішаних).

3. На основі аналізу діяльності університетських юридичних бібліотек США виявлено, що основними напрямками роботи є інформаційна та консультативна підтримка навчальних програм та юридичних досліджень. З'ясовано, що в процесі забезпечення наукового процесу університетськими бібліотеками затребуваними формами обслуговування є бібліотечні науково-практичні семінари з формування дослідницьких навичок та підтримка публікаційної діяльності, а саме надання програмного забезпечення для

управління цитуванням, що допомагає організувати результати дослідження і полегшити написання статей.

Проаналізовано діяльність публічних юридичних бібліотек США, що має глибоку історичну традицію. Виявлено, що робота публічних юридичних бібліотек відбувається за типовим алгоритмом, і має незначні розбіжності спричинені особливостями територій їх розташування. Основною метою їх роботи є надання допомоги фізичним особам, які самостійно представляють себе в суді та у вирішенні побутових правових питань. Традиційно публічні юридичні бібліотеки пропонують безкоштовні консультації з юристами, надання певних адміністративних послуг на базі публічних юридичних бібліотек.

Аналіз цієї діяльності показує, що ефективність вітчизняної практики правового обслуговування в бібліотеках може бути значно підвищена із запровадженням накопиченого в світі досвіду роботи публічних юридичних бібліотек США.

6. На основі ґрунтовного вивчення досвіду в сфері інформаційно-правового обслуговування великих зарубіжних бібліотечних установ, зокрема: консорціум юридичних бібліотек Сполучених Штатів Америки, Канади, Великої Британії та Австралії (New England Law Library Consortium, NELLCO), Середньоамериканський консорціум юридичних бібліотек (The Mid-America Law Library Consortium, MALLCO), Американська асоціація юридичних бібліотек (American Association of Law Libraries, AALL), Міжнародна асоціація юридичних бібліотек (International Association of Law Libraries, IALL) та ін. з'ясовано, що юридичні бібліотеки, спеціалізовані галузеві підрозділи провідних бібліотек стали відображенням суспільних процесів інформаційного суспільства, пов'язаних з поглибленням змісту правових відносин у соціальній системі сучасного суспільства загалом. Таким чином, розгляд корпоративної взаємодії юридичних бібліотек у глобалізованому світі обумовлений існуванням об'єктивної потреби в

оперуванні потужними обсягами правової інформації, що пов'язано з розвитком суспільної активності.

Виокремлено завдання на реалізацію яких спрямована діяльність корпоративних об'єднань юридичних бібліотек (асоціацій, консорціумів):

- підвищення й розвиток практичної участі бібліотек у правових комунікаціях;
- сприяння професійній комунікації фахівців юридичних бібліотек;
- заохочення стратегічного використання інновацій, що підвищують продуктивність роботи та уможливають поповнення фондів за оптимальною ціною та ліцензійними угодами;
- просування власне юридичних бібліотек.

Таким чином, роль таких об'єднань як організаційної основи розподіленої системи інформаційно-правового обслуговування полягає у виконанні посередницьких функцій між учасниками професійної комунікації, сприянні забезпеченню спеціальних потреб користувачів. Вагомий внесок корпоративні об'єднання юридичних бібліотек роблять у створення єдиного інформаційного простору для групи бібліотек, ефективного впровадження нових технологій і пропозицій нових послуг для користувачів.

7. Процес організації інформаційно-правового обслуговування в діяльності вітчизняних бібліотек через трансформацію соціальних і технологічних умов передбачає такі перспективні напрями розвитку:

- поєднання традиційних для бібліотек функцій з функціями галузевих інформаційних центрів, розвиваючи таким чином сучасний змістовий напрям своєї діяльності – інформаційно-правове обслуговування користувачів. Посилення їх інтеграційної ролі в обслуговуванні користувачів у режимі віддаленого доступу та активне використання для здійснення своїх функцій електронних технологій у процесі організації доступу до структурованої правової інформації, зокрема ретроспективної.

– посилення аналітичних функцій, що обумовлює розширення діяльності щодо забезпечення правотворчого процесу органів державної влади різних рівнів, інформаційно-аналітичного супроводу економічних, політичних, правових та інших процесів.

– розвинення бібліотекою, як важливою складовою масової комунікації, ефективної співпраці та партнерських відносин (з громадянами, громадськими організаціями, управлінськими структурами всіх рівнів, міжнародними організаціями та ін.) в контексті поширення правових знань та навичок, підвищення ефективності зворотнього зв'язку між органами влади та громадянами; розширення каналів поширення інформації;

– спираючись на зарубіжний досвід юридичної бібліотечної справи, впроваджувати нові форми інформаційно-правового обслуговування (аж до створення окремих бібліотечних структур орієнтованих на роботу із правовою інформацією) та використовувати ефективні засоби популяризації цього напрямку бібліотечної діяльності як серед користувачів, так і професійної бібліотечної спільноти.